

Nr 137.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående inrättande av ordinarie lärartjänster på försöksskolans högstadium, m. m.; given Stockholms slott den 5 mars 1954.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Ivar Persson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen lämnas först en redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten.

Vidare föreslås inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium från och med budgetåret 1954/55. I samband därmed framlägges förslag beträffande provisoriskt förfarande vid tillsättning av dylika tjänster.

I propositionen behandlas även frågan om elevintagningen i högre skolor i Stockholm och dess grannkommuner, varvid föreslås inrättande från och med budgetåret 1955/56 av ordinarie tjänster i läroämnen vid de i folkskolan inbyggda realskolelinjerna i Stockholm och på övriga orter i landet ävensom statsbidrag från och med budgetåret 1954/55 till avlöning åt lärare i läroämnen på nämnda linjer enligt samma grunder som för de kommunala realskolorna.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 mars 1954.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, vissa frågor rörande *inrättande av ordinarie lärartjänster på försöksskolans högstadium, m. m.* och anför därvid följande.

I. Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten.

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten omfattar i överensstämmelse med 1950 års riksdagsbeslut *dels* försök med en enhetsskoleorganisation i anslutning till de riktlinjer, som uppdrogs i propositionen nr 70 nämnda år, *dels* också försök av olika slag inom de äldre skolformerna. Överstyrelsen har att inkomma med årliga redogörelser för de vid försöksverksamheten gjorda erfarenheterna.

Utänför 1950 års försöksverksamhet står vissa under senare år tillkomna anordningar inom de äldre skolformerna, som enligt uttalande av 1951 års riksdag (prop. 136, statsutsk. utl. 167) må komma till användning under en övergångstid. Hit hör bland annat de i folkskolan inbyggda realskolelinjerna. Då dessa linjer är att betrakta som provisorier i avvaktan på att enhetsskolan mera allmänt skall kunna införas, har det icke ansetts nödvändigt föreskriva, att regelbundna redogörelser för erfarenheterna skall insändas av skolöverstyrelsen.

Från och med år 1951 har vederbörande departementschef årligen i lämpligt sammanhang lämnat översikter rörande försöksverksamhetens gång (prop. 1951: 136 s. 3; 1952: 149 s. 93; 1953: 126 s. 2) och därvid även brukat något beröra den till 1951 års riksdagsbeslut anknyttande utvecklingen utanför försöksdistrikten.

1. Försöken med enhetsskoleorganisation.

Skolöverstyrelsen har nu inkommit med redogörelse för försöksåret 1952/53. Försöken hade detta läsår inom de första försöksdistrikten nått klass 8. För bestridande av kostnaderna för försöksverksamheten stod nämnda budgetår till förfogande det å riksstaten under rubriken Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. anvisade reservationsanslaget å 475 000 kronor.

Försöksverksamhetens omfattning läsåret 1952/53 framgår av följande tabell. Antalet läraravdelningar tillhörande försöksverksamheten hade stigit

Försöksdistrikt	Start- år	I försöksverksamheten deltagande			
		läraravdelningar		lärjungar	
		totalt	därav på högstadiet	totalt	därav på högstadiet
1. Bollnäs landskommun	49	45	—	860	—
2. Bollnäs stad	49	29	—	682	—
3. Burlöv	49	23	4	572	114
4. Gustavsberg	52	8	2	191	51
5. Hietaniemi	49	31	6	501	131
6. Huskvarna	51	30	—	831	—
7. Hälsingborg	51	10	—	261	—
8. Laxå	50	17	2	388	49
9. Lerum	49	30	4	738	122
10. Lillhärdal	49	14	2	250	63
11. Linköping	50	45	5	1 238	125
12. Lomma	51	11	—	240	—
13. Mörbylånga	50	24	2	466	54
14. Nederkalix	51	66	—	1 282	—
15. Njurunda	52	27	—	381	—
16. Oland	49	36	7	864	170
17. Perstorp	52	13	—	242	—
18. Råneå	50	61	6	1 154	181
19. Skellefteå stad	49	31	4	716	101
20. Skön	50	45	4	1 057	134
21. Stockholm:					
a. Björkhagen	49	48	4	1 309	108
b. Nytorp	51	42	—	1 104	—
c. Västberga	50	43	—	1 129	—
22. Sundbyberg	51	59	—	1 481	—
23. Sura	49	30	5	738	129
24. Svedala	50	20	2	442	65
25. Södertälje	52	29	—	726	—
26. Timrå	49	52	10	1 200	274
27. Töre	52	17	—	207	—
28. Vifolka	49	28	5	502	124
29. Åhus	49	26	4	508	86
30. Österåker	49	19	4	465	102
Summa		1 009	82	22 725	2 183

till 1 009 från 682 föregående läsår och antalet barn i försöksavdelningarna från 14 635 till 22 725.

Under året har skolöverstyrelsen anordnat kurser för lärare inom försöksdistrikten i tyska, matematik och hemkunskap samt tillsammans med arbetsmarknadsstyrelsen en kurs för blivande yrkesvals lärare. Bidrag ur försöksanslaget har utgått till en kurs i modersmålet och orienteringsämnen, anordnad tillsammans med samarbetskommittén i Norrbotten, och till en kurs i undervisningsmetodik för lärare på lågstadiet, anordnad i samarbete med Sveriges småskolläraryrkesförbund m. fl. De kommunala skolledarna i försöksdistrikten har vid två tillfällen under året varit kallade till överläggningar med skolöverstyrelsen. Kontakten mellan överstyrelsen och lärarna har vidare uppehållits genom den av överstyrelsens försöksavdelning utgivna tidningen »På försök», som under redovisningsåret utkommit med fyra duplicerade nummer. Upplagan har för varje nummer ökat, varför tidningen i fortsättningen enligt överstyrelsens uppfattning behöver tryckas.

Skolöverstyrelsens försöksavdelning har under året varit organiserad på tre rotlar. Avdelningschefen, undervisningsrådet Norinder har handlagt allmänna frågor rörande försöksverksamheten samt frågor rörande enhetsskolans låg- och mellanstadium, e. o. undervisningsrådet Beskow frågor rörande teoretisk och praktisk yrkesorientering, förberedande yrkesutbildning och praktiska realskolor samt t. f. undervisningsrådet Wernberg frågor rörande teoretiska ämnen på enhetsskolans högstadium och rörande försöksverksamheten vid högre skolor. Till avdelningens förfogande har under året — utom administrativ personal — stått en skolpsykolog, docenten Märta Björsjö, samt tre konsulenter för studieplans- och instruktionsarbete. För bearbetning av undersökningsmaterial i samband med försöksverksamheten har tidvis extra biträdespersonal måst anställas.

Under året har konsulentorganisationen för försöksverksamheten nyordnats. Särskilda utskottet vid 1950 års riksdag ansåg, att konsulentverksamheten kunde ordnas i olika former, »starkare centraliserad eller med delvis regional struktur» (utt. 1. s. 122). Efter tidigare försök i mera begränsad omfattning beslöt skolöverstyrelsen den 1 september 1952 att vid sidan av den centrala konsulentorganisationen inom överstyrelsens försöksavdelning försöksvis upprätta en regional konsulentorganisation under ledning av s. k. regionala samarbetskommittéer. Den centrala konsulentorganisationen skulle särskilt avses för nytillkommande skoldistrikt; sedan försöksverksamheten kommit i gång, borde den regionala konsulentorganisationen i stigande omfattning kunna svara för verksamhetens fortsättande.

De regionala samarbetskommittéerna — tolv till antalet — bestod under året av vederbörande seminarierektorer, folkskolinspektörer och kommunala skolledare men kunde vid behov adjungera representanter för särskilda skolformer eller särskilda sidor av försöksverksamheten. Antalet sammanträden varierade mellan 2 och 5.

Vid terminens första sammanträde uppgöres en plan för konsulentverksamheten, som insändes till överstyrelsen jämte förslag å konsulenter. Vid

förslagets avgivande bör bland annat beaktas, att konsulentverksamheten vid sidan av pedagogisk skicklighet fordrar vissa personliga förutsättningar. »Förmågan att få kontakt med kolleger, att ha en god inställning till skolarbetets målsättning, att förklara och leda utan att verka överlägsen betyder . . . mera än speciell metod, diverse konstgrepp i undervisningen och vackra uppvisningsresultat», heter det i en bilaga till överstyrelsens protokoll i ärendet.

Samarbetskommittéerna skulle i övrigt ha relativt stor frihet att själva planlägga och genomföra sitt arbete. De har bland annat även anordnat lärarkurser och pedagogiska dagar, auskultationer och lärarutbyten. En vanlig form för inledande kontakt har varit, att försöksdistriktens lärare inbjudits till något seminarium, varefter lärare från seminariet, i första hand övningsskollärare, efter någon tid återgåldat besöket.

Besöket vid seminariet har lagts upp exempelvis på följande sätt:

Med hjälp av en duplicerad plan dirigeras lärarna till olika klasser i övningsskolan för att där under ett par timmar ta del av hur övningsskolans lärare lägger upp t. ex. ett intresseområde. Därefter följer föredrag och diskussion om metodiska frågor, varefter man slutligen övergår till kamratligt samkväm. Lärarna från försöksdistriktet kan sedan i sin egen undervisning lägga upp samma intresseområde som det vid seminariet demonstrerade; efter någon tid, då uppgiften genomarbetats, samlas man åter för diskussion av de vunna erfarenheterna.

En annan sida av samarbetet mellan seminarierna och försöksdistriktet är de besök i försöksdistriktet, som seminarieelever får avlägga. Sådana har förekommit i drygt hälften av regionerna. En form, som tycks ha slagit väl ut, är följande:

Försöksdistriktets lärare inlämnar till seminariet förslag på lämpliga ämnen att genomgå vid seminaristernas besök. Dessa i sin tur uppgör vid seminariet utkast till arbetsplaner. Lärarna i försöksdistriktet granskar utkastet och gör erinringar, varefter besöken genomförs.

Själva konsulentverksamheten bedrivs i många former. Även om s. k. pedagogiska dagar med stort antal deltagare fortfarande anses ha en uppgift att fylla, synes man alltmer föredra att samla lärarna i mindre grupper, exempelvis bestående av lärare på samma klasstadium. Man träffas i ett klassrum, där konsulenten först håller en eller ett par exempellektioner. Därefter följer gemensam diskussion. »Lärarna brukar finna en sådan anordning ändamålsenlig och ur pedagogisk synpunkt givande, och för konsulenten känns det avgjort mer meningsfyllt än att hasta ur klass i klass och ge tips», skriver en av konsulenterna.

Även besöken hos enskilda lärare i deras klasser är dock en vanlig form av konsulentverksamhet. Flera av konsulenterna säger sig därvid ha funnit väl planerat försöksarbete i former, som kan växla från distrikt till distrikt och från skolsal till skolsal. I regel har lärarkårens goda vilja och ambition

ej varit att misstaga sig på, men svårigheterna i arbetet har i många fall varit mycket framträdande. Klassernas storlek — i ett fall 41 lärjungar i en tredje klass — är flerstädes ett bekymmer. Lokalerna, klassbiblioteken och undervisningsmaterielen lämnar i många fall åtskilligt övrigt att önska. »Den vanliga föreställningen, att skolarbetet i försöksdistrikten bedrivs under särskilt gynnsamma yttre förhållanden, är av allt att döma överdriven», sammanfattar skolöverstyrelsen.

Konsulenterna anlitas ofta såsom föreläsare även för målsmän, skolstyrelseledamöter och seminarieelever. Genom korrespondens har många konsulenter också uppehållit efterkontakt med lärare i de besökta distrikten.

Konsulentverksamheten på högstadiet hade under året ej kommit i gång i erforderlig omfattning. Det råder brist på konsulenter för detta stadium med tillräcklig erfarenhet av den nya skolorganisationen. Särskilt svårt har det varit att finna lämpliga konsulenter för de klasser, som inriktat sig på praktisk utbildning, och för odifferentierade avdelningar. För undervisningen av teoretiskt inriktade lärjungar och klasser har däremot ett antal lärare vid högre skolor förklarat sig villiga att stå till förfogande som konsulenter.

För deltidstjänstgöring såsom konsulenter hade under året anlitats — dels centralt, dels regionalt — sammanlagt 38 lärare. Av dessa hade 9 sin ordinarie anställning vid seminarier och läroverk (3 lektorer, 6 adjunkter), 12 var övningskollärare, 4 folkskollärare, 3 småskollärare, 3 gymnastikdirektörer, 2 musiklärare, 2 teckningslärare och 3 slöjdlärare.

De deltidsanställda konsulenterna har tjänstgjort varierande tider upp till 7 veckor. I medeltal har varje försöksdistrikt fått 10,5 konsulentdagar och varje läraravdelning ungefär 1/3 konsulentdag.

Kostnaderna för den pedagogiska konsulentorganisationen och det regionala samarbetet har under året uppgått till omkring 43 000 kronor. Organisationen har enligt vad överstyrelsen uppgiver visat sig ekonomiskt fördelaktigare än en helt centraliserad konsulentverksamhet.

Skolöverstyrelsen ägnar i årets redogörelse särskild uppmärksamhet åt enhetsskolans olika differentieringsproblem. Sådana uppträder på vart och ett av skolans tre stadier.

På lågstadiet gäller frågan lärjungematerialets differentiering efter skolmognaden. I en eller annan form förekommer skolmognadsprov i så gott som alla försöksdistrikt. I 16 distrikt har man låtit alla nybörjare genomgå dylika prov, i andra endast de underåriga och sådana normalåriga, som inte är klart skolmogna.

Endast i begränsad omfattning finns emellertid förskolor, skolmognadsklasser och hjälpklasser för de barn, som inte passar för normalklasserna.

Frivilliga för- eller lekskolor finns i 6 försöksdistrikt. Där de finns är erfarenheterna mycket goda. I ett distrikt med många finsktalande barn anses lekskolan vara till god hjälp, när det gäller att lära barnen svenska. Utan

denna hjälp bleve det betydligt större svårigheter för barnen att senare följa den vanliga skolundervisningen. Från ett av de sydliga landsbygdsdistrikten meddelar överläraren: »Lekskolans verksamhet har under året endast kunnat omfatta barn från vissa delar av distriktet. Från såväl lärare som föräldrar omvittnas dess utomordentliga betydelse för skolvanan, ordförrådets utveckling, förmågan att lyssna, sjunga, samarbeta o. s. v.»

Skolmognadsklasser finns endast i enstaka försöksdistrikt. På de flesta håll sänder skolan helt enkelt tillbaka de icke-skolmogna barnen till hemmen, »vilket kan vara problematiskt nog med hänsyn till barnens inställning till skolan».

Hjälpklasser finns på lågstadiet i drygt hälften av försöksdistrikten, och ytterligare några planerar att inrätta sådana klasser. En del av de återstående har möjligheter att sörja för sina hjälpklassbarn genom placering i skolor utanför distriktet. Kvarsittning förekommer i mycket ringa omfattning.

Vid övergången till m e l l a n s t a d i e t bibehålles klassernas sammansättning i stort sett oförändrad; hjälpklasser förekommer på detta stadium i de flesta skoldistrikt.

Differentieringsfrågan får ökat intresse först i klass 5, där undervisningen i engelska inträder.

I fråga om undervisningen i engelska anser 17 överlärare, att denna bör omfatta alla lärjungar, 5 är alltjämt odeciderade och 9 förordar dispens för lärjungar, om vilka med bestämdhet kan förutsägas, att de inte skall kunna tillgodogöra sig denna undervisning. Allmänt anses dock, att lärjungar, som inte har förmåga eller intresse nog att följa undervisningen, skall kunna nedlägga ämnet vid lämplig tidpunkt och i stället få förstärkt undervisning i modersmålet, matematik eller något praktiskt ämne. Flertalet överlärare anser, att detta bör ske en termin eller ett läsår efter undervisningens början.

Detta behöver dock inte leda till någon nämnvärd ändring i läraravdelningarnas sammansättning vid övergången till klass 5. Endast i enstaka fall nämnes, att en omgruppering av lärjungarna vid denna tidpunkt har övervägts. Däremot uppdelas klassen vanligen vid undervisningen i engelska i två undervisningsavdelningar i den utsträckning denna förstärkningsanordning är tillåten, alltså under två veckotimmar. Oftast sker uppdelningen efter lärjungarnas allmänna studie- eller språkförutsättningar, någon gång efter kön eller med hänsyn till skolskjutsar och schematekniska förhållanden. I övrigt förekommer differentiering i engelska i av skolkommissionen rekommenderade former: man sammanför lärjungar från olika läraravdelningar till någorlunda homogena undervisningsgrupper.

Undervisningen i matematik ordnas på en del håll så, att man tilldelar olika lärjungegrupper uppgifter av olika omfattning och svårighetsgrad.

Vid lärjungarnas inträde på h ö g s t a d i e t ställs de för första gången

i valet mellan flera studiealternativ: tyska eller en svensk övningskurs eller ett praktiskt ämne. Den svenska övningskursen har därvid visat sig minst attraktiv. I konkurrensen mellan tyskan och det praktiska ämnet leder den förre, men en icke obetydlig utjämning har ägt rum senaste året. Jag återger efter skolöverstyrelsens redogörelse följande tabell över lärjungarnas ämnesval i klass 7.

Tillvalsämnen	År	Pojkar %	Flickor %	Samtliga %
Tyska	1952	42,0	54,7	48,0
	1953	34,0	47,7	40,8
Svensk övningskurs . .	1952	24,0	23,3	23,7
	1953	21,5	19,2	20,3
Praktiskt ämne	1952	34,0	22,0	28,3
	1953	44,5	33,1	38,9

Överlärarna i 15 av de 19 försöksdistrikt, som hittills har någon erfarenhet av högstadiets problem, anser att det bör uppställas vissa villkor för tillval av tyska i klass 7 och över huvud taget för inriktning på linjerna 9a och 9g, så att lärjungarna inte i onödan »kasta bort tid på studier, som de inte har förutsättningar för». Vanligen önskar man krav på kvalificerade betyg i modersmålet och engelska, men många nämner också matematik. De flesta anser, att även läraromdömet om elevernas allmänna studieförutsättningar bör tillmätas betydelse vid ämnesvalet, men endast en av överlärarna rekommenderar därjämte testning.

Sexton av överlärarna i de nitton försöksdistrikten har på direkt fråga rekommenderat att redan från och med klass 7 sammanföra lärjungarna till parallellklasser efter ämnesval. Därmed avser flertalet tydligen en linjedelning från denna klass men med möjligheter till linjebyte. De anser en sådan differentiering vara en vinst både för undervisningen och för lärjungarna. Där lärjungeantalet endast räcker till två paralleller, skulle den ena huvudsakligen bli allmänt-praktisk och den andra allmänt-teoretisk. Att en sådan uppdelning av lärjungestocken också innebär en viss begåvningsdifferentiering i allmänt-intellektuellt avseende säger sig självt.

Flera överlärare önskar en längre driven lärjungedifferentiering från klass 7 eller klass 8. Förutom allmänt-praktiska hjälpklasslinjer utan främmande språk föreslår man enspråkiga linjer eller sådana med enklare kurser i två främmande språk. Genomgående önskar man starkare inslag av praktiska ämnen för de lärjungar, som inte är speciellt språkbegåvade.

Där man av olika skäl inte har en egentlig klassdifferentiering trots att man har flera parallellklasser, nöjer man sig med en differentiering av det slag, som praktiseras vid undervisningen i engelska på mellanstadiet. Lärjungar från skilda läraravdelningar sammanföres således till särundervis-

ning i främmande språk och vissa andra krävande ämnen, t. ex. matematik och modersmålet. För underlättande av en sådan ämnesdifferentiering önskar flera överlärare större möjligheter än hittills till statsbidrag för delning av läraravdelning under ett visst antal veckotimmar.

Flera överlärare framhåller, att differentiering inom klassens ram bör förekomma även där man genomfört klassdifferentiering efter ämnesval. Det råder emellertid för närvarande brist på läroböcker för ett sådant arbetssätt. En överlärare påpekar, att differentieringar inom klassen försvårats av att vederbörande ämneslärare saknat tillräcklig erfarenhet av ett sådant arbetssätt. En annan överlärare skriver: »Differentiering inom klassens ram är möjlig och lämplig endast om sjunde klassen har ett barnantal, som understiger 30 och om eleverna på mellanstadiet på lämpligt sätt tränats att arbeta självständigt. — I helt odifferentierad klass med t. ex. 34 elever blir de duktiga eleverna eftersatta och arbetsbördan för lärarna betydande, om dessa vill söka åstadkomma differentiering inom ämnena.»

I 11 av de skoldistrikt, som började försöksverksamheten läsåret 1949/50, hade förtruppen av lärjungarna nått upp till klass 8 läsåret 1952/53. Valfriheten är i denna klass större. Huvuddragen av lärjungarnas gruppering framgår av följande tabell:

Grupp	Pojkar	Flickor	Samtliga
	%	%	%
1. Två främmande språk	33,3	51,9	42,8
2. Ett främmande språk	25,0	20,8	22,9
3. Intet främmande språk	41,7	27,3	34,3

Vid jämförelse med föregående tabell framgår, att antalet lärjungar med två främmande språk har nedgått från 48,0 procent i klass 7 till 42,8 procent i klass 8.

Lärjungarna i dessa försöksdistrikt träffade i våras preliminärt sitt linjeval för klass 9. De fördelade sig därvid mellan de tre linjerna i denna klass på ungefär följande sätt:

9 g omkring 20 procent		
9 a » 25 »		
9 y » 55 »		

Erfarenheterna av arbetet i klass 9 föreligger ännu inte i samlad form.

I några av rapporterna berör överlärarna frågan om de olika lärarkategorierna på högstadiet. Om systemet med ämneslärare uttalar sig en av överlärarna på följande sätt: »Ämneslärarsystemet är avgjort att föredra, då det är bättre för en lärare att få koncentrera sig på ett fåtal ämnen. Tjänsten kräver så pass mycket av läraren, att det kan ifrågasättas, om han verkligen blir effektiv som undervisare i samtliga ämnen.» Från ett

distrikt, där differentiering efter ämnesval ej är möjlig att genomföra, meddelar överläraren: »Även om barnantalet medgäve en hel avdelning av elever med samma ämnesgrupp, torde det vara tveksamt, om klassläraresystem kan tillämpas. Det torde bli för arbetsamt för en sådan lärare. Ur uppfostrings-synpunkt vore det dock det lämpligaste.» Flera överlärare framhåller, att särskilt klasser med mindre begåvade lärjungar har vissa svårigheter att finna sig tillrätta med ämnesläraresystem. »De har svårt att undvara klasslärares tillsyn och omvårdnad», skriver överläraren i ett industribetonat distrikt. Behovet av personlig omvårdnad understrykes också av överläraren i ett landsbygdsdistrikt, där högstadiets elever »från de lugna bygdeskolorna med klasslärare kommer milslånga vägar till en helt ny skolform.» Hans slutsats blir: »elever med klar praktisk inriktning eller svårigheter att följa med i den teoretiska undervisningen borde i de teoretiska ämnena helt undervisas av klasslärare.»

Skolöverstyrelsen har slutligen det gångna året verkställt den första jämförande undersökningen beträffande *lärjungarnas prestationer* i enhetsskolans klass 8 och realskolans klass 4⁵. Vid en sådan jämförelse är det naturligt, att uppmärksamheten i första hand inriktas på den grupp av enhetsskolans lärjungar, som läser två främmande språk. Även med denna begränsning är emellertid jämförelsen enligt överstyrelsens mening vanskelig:

»Det säger sig . . . självt, att det mycket begränsade försök till kunskapsjämförelse mellan enhetsskola och realskola, vilket redovisas i det följande, icke bör eller kan läggas till grund för några generella omdömen om två ej minst i rekryteringshänseende så olika skoltyper som dessa», framhåller överstyrelsen. »Realskolan är ju i utpräglad grad en intellektuell urvalsskola, medan enhetsskolan strävar efter att inom den 9-åriga skolpliktens ram erbjuda lämpliga utbildningsvägar för alla elevkategorier. Såsom senast framhållits av statsutskottet vid 1953 års riksdag (utl. nr 139, s. 26) är även i fråga om den grundläggande målsättningen skillnaden mellan dessa båda skoltyper uppenbar: enhetsskolan syftar till ett kunskapsinnehåll, som icke är identiskt med realskolans.»

Jämförelsematerialet vid undersökningen har i regel utgjorts av lärjungeuppsättningen i närmaste realskola. Om fördelningen av lärjungarna med hänsyn till kön, ålder och socialgrupp ej i tillräcklig grad överensstämmer med försöksdistriktets, har den närmast närmast belägna realskolan uttagits eller enligt samma princip kanske rent av en tredje. I alla på detta sätt utvalda realskolor har emellertid samtliga parallellklasser medtagits vid undersökningen. De efter dessa principer uttagna jämförelseskolorna är högre allmänna läroverken i Haparanda, Luleå, Skellefteå, Östersund, Sundsvall, Härnösand, Hudiksvall, Södertälje, Västerås, Eskilstuna och Kristianstad samt samrealskolorna i Piteå, Enköping, Vadstena, Alingsås och Varberg ävensom Johannes' samrealskola i Malmö.

Strukturolikheterna mellan lärjungeklientelen i enhetsskolans klass 8 och i realskolans klass 4⁵ är av omedelbart insedda skäl mycket framträdande. Normalt skulle lärjungarna i båda dessa klasser ha födelseåret 1938. Det har också 84,5 procent av de lärjungar, som läser två främmande språk i enhetsskolans klass 8. I klass 4⁵ var däremot endast 52,8 procent normalåriga. Den betydande överårigheten bland realskoleeleverna beror dels på förse- nad intagning och dels på kvarsittning.

Olikheterna i fråga om lärjungarnas sociala ursprung är inte mindre på- fallande. Skolöverstyrelsen skiljer vid sin jämförelse på fem olika social- grupper. Från grupp 2 i den gruppering, som begagnas vid valstatistiken, har brutits ut hemmansägare, arrendatorer, brukare m. fl., som fått beteck- ningen socialgrupp 4. På samma sätt har från grupp 3 utbrutits i jordbru- ket anställda jämte sjömän och fiskare, skogs- och flottningsarbetare, vilka fått bilda en socialgrupp 5. Fördelningen efter socialgrupper utfaller vid denna gruppering på följande sätt:

Lärjungegrupp	Procent tillhörande socialgrupp				
	1	2	3	4	5
Realskolan	19,1	42,9	30,3	6,9	0,8
Enhetsskolan	1,3	18,7	51,5	17,0	11,5
därav med två främmande språk	2,5	22,5	49,6	20,7	4,7
» med ett främmande språk	0,0	23,0	48,6	14,2	14,2
» utan främmande språk	0,5	10,9	55,9	14,2	18,5

Jag har avstått från att ge särskild statistik för pojkar och flickor, ehuru de därvidlag observerade olikheterna kan ha ett visst intresse. Den som in- tresserar sig för de här förbigångna detaljerna kan finna utförligare upp- lysningar i »Aktuellt» nr 3 för innevarande år.

Under det att inemot en femtedel av lärjungarna i realskolan represente- rar socialgrupp 1, saknas denna grupp nära nog helt i enhetsskolan. I real- skolan är socialgrupp 2 den största, medan i enhetsskolan socialgrupp 3 är störst. Av enhetsskolans lärjungestock tillhör drygt en fjärdedel socialgrup- perna 4 och 5, vilka däremot är mycket sparsamt representerade i real- skolan.

Olikheter kan vidare konstateras i fråga om elevklientelet's allmänt- intellektuella status vid de båda skolformerna. En undersökning har före- tagits medelst ett vid Centrala värnpliktsbyrån utarbetat grupptest. Detta bestod av sammanlagt 152 uppgifter, fördelade på fyra deltest, av vilka tre var verbala och ett icke-verbalt. Resultaten av testningarna bearbetades med avseende på poängmedeltalet och spridningen kring detta. Därvid framkom siffrorna i följande tablå:

Lärjungegrupp	Medelpoäng	Spridning
Realskolans klass 4 ⁵	108,2	14,0
Enhetsskolans klass 8	84,9	19,0

Som synes har lärjungarna i realskolan nått avsevärt högre medelpoäng vid testningen än lärjungarna i enhetsskolan. Den lägre spridningen inom realskolegruppen visar, att denna grupp tillika i intellektuellt avseende är mera enhetlig än enhetsskolegruppen.

Inom enhetsskolegruppen har lärjungarna genom ämnesvalet sorterat upp sig i grupper, som företer betydande olikheter i avseende på de genom testet mätta intellektuella kvalifikationerna. Testningsresultaten fördelade efter det antal språk lärjungarna läser framgår av nästa tablå:

Lärjungegrupp	Medelpoäng	Spridning
Lärj. i klass 8 med		
två främmande språk	98,2	15,6
ett » »	79,3	16,8
intet » »	71,9	15,8

Den differentiering efter allmänbegåvning, som tager sig uttryck i dessa siffror, är knappast förvånansvärd, eftersom intresset för teoretiska ämnen rimligtvis bör ha ett visst samband med förmågan att lösa teoretiska uppgifter av det slag, varav intelligenstestet bestod. Om man i stället låtit samma lärjungegrupper genomgå en mera praktiskt betonad testning, hade begåvningsbilden sannolikt blivit en annan och måhända mera nyanserad.

Av intresse är att lägga märke till att medelpoängen även för de lärjungar i enhetsskolan, som har två levande språk, ligger avsevärt lägre än för realskolegruppen. Detta är lika litet överraskande, emedan för närvarande sammanlagt minst 12 procent av de i betyghänseende mest kvalificerade lärjungarna avgår, innan de nått klass 7.

Jämförelsen måste utföras så, att olikheterna i ålder, socialklass och allmänbegåvning så långt möjligt sätts ur spelet. Endast normalåriga lärjungar bör medtagas, barn från socialgrupp 1, som nästan endast förekommer vid realskolan, uteslutas och av enhetsskolans lärjungar endast de som läser två främmande språk medtagas. Genom dessa uteslutningar krymper naturligtvis materialet; det återstår 236 lärjungar från enhetsskolan och 606 från realskolan. Även inom dessa reducerade grupper är emellertid olikheterna för stora för direkt jämförelse mellan grupperna. Överstyrelsen har för att öka jämförbarheten begagnat ett även tidigare använt urvalsförfarande, s. k. matching.

Vid detta förfarande uppsöker man för varje lärjunge i den ena gruppen

en jämförelseman i den andra gruppen, som socialt och allmänintellektuellt står honom så nära som möjligt. Ofta finner man en sådan make, men materialet krymper ytterligare och utgjorde vid överstyrelsens undersökning slutligen 56 pojkar och 71 flickor från vardera skolformen. Endast dessa små men socialt och intellektuellt någorlunda likvärdiga grupper har kvarstått till den slutliga jämförelsen. Särskilt i fråga om den sociala miljön torde dock ofta olikheter mellan de jämförda lärjungarna kvarstå. Med hänsyn till materialets begränsning har exempelvis en lärjunge från ett ingenjörshem måst jämföras med en lärjunge från ett köpmannahem; andra accepterade yrkessammanställningar är exempelvis folkskollärare-åkeriägare, murare-kassör, grovarbetare-smed, kyrkovaktmästare-metallarbetare. »Det säger sig självt, att en så summarisk socialgruppering ej på långt när gör sådana 'elevpar' tillräckligt ekvivalenta med hänsyn till social bakgrund och hemförhållanden», framhåller skolöverstyrelsen.

De kunskaps- och färdighetsprov, som förelagts lärjungarna, har hämtats från följande läroämnen:

1. Modersmålets skrivning (referat, språkliga likheter, språkriktighet, blockskrivning).

2. Matematik (sifferuppgifter, ekvationer, matematiska problem).

3. Tyska (översättning till svenska, frågor på tyska att skriftligt besvara).

4. Engelska (översättning från svenska till engelska och från engelska till svenska).

Närmare uppgifter om proven och deras bedömning finns publicerade i »Aktuellt».

De jämförda lärjungegruppernas genomsnittliga råpoäng redovisas i följande tabell:

U p p g i f t	P o j k a r			F l i c k o r		
	Realskola 56 lärj.	Enhetsskola 56 lärj.	Vägd diff.	Realskola 71 lärj.	Enhetsskola 71 lärj.	Vägd diff.
1. Referat	10,3	9,6	1,14	11,9	11,8	0,42
2. Språkliga likheter . . .	30,1	28,4	1,91	30,7	28,4	2,91
3. Språkriktighet A	19,0	15,5	4,63	21,1	17,2	5,55
4. » B	31,3	26,9	5,06	33,1	29,7	5,78
5. Rättstavning	40,3	35,8	4,66	40,8	39,6	1,72
6. Sifferuppgifter	14,7	11,4	3,45	16,0	13,7	2,82
7. Ekvationer	7,4	3,6	6,86	8,2	5,0	6,64
8. Problemtal	5,5	3,9	3,69	4,9	3,6	3,97
9. Tyska, översättning till svenska	16,3	13,5	4,74	16,4	14,4	3,86
10. Tyska, frågor	40,6	28,6	7,07	43,1	36,3	4,97
11. Engelska, kombinerad skrivning	33,0	25,2	7,40	34,5	28,2	7,25
12. Engelska, översättning till svenska	46,4	41,3	4,76	48,0	45,9	2,67

Siffrorna med rubriken »vägd diff.» är en ledning för värderingen av de funna differenserna. Man brukar anse, att skillnaden är »mycket sannolik», om den vägda differensen överstiger 2,0 och »statistiskt säkerställd», om den överstiger 3,0.

Realskolegrupperna har genomgående visat sig överlägsna i proven, och skillnaden är i de flesta fall statistiskt säkerställd. I referatprovet är den dock mindre påfallande och likaså för pojkarnas del i provet »språkliga likheter» och för flickornas del i rättskrivningsprovet. Störst är skillnaden för såväl pojkar som flickor i det engelska kombinerade skrivningsprovet. Mycket stora differenser förekommer också i ekvationslösning och, särskilt för pojkarnas del, i de tyska frågorna.

Vid jämförelsen har hänsyn ej kunnat tagas till olikheterna i lärarkårens sammansättning vid de båda skolformerna. I överstyrelsens redogörelse framhålles, att man för den grundläggande undervisningen i engelska på mellanstadiet endast i mycket ringa utsträckning har lyckats förvärva lärare med akademisk utbildning. Flertalet har visserligen behörighet för undervisning i engelska i folkskola, »men denna kompetens har inom lärarutbildningen ännu icke hunnit anpassas efter de krav, som undervisningen i enhetsskolan förutsätter.»

På högstadiet är bristen på kompetenta lärare stor, och detta gäller icke blott främmande språk utan också andra ämnen. Jag återger i nästa tablå överstyrelsens uppgifter om fördelningen på olika utbildningsgrupper av de på enhetsskolans högstadium läsåret 1952/53 undervisande ämneslärarna med minst halv tjänstgöring.

	Procent
Lärare med akad. examen (fil. mag. eller fil. kand.)	46,8
Folkskolläraryexamen jämte vissa akademiska betyg	5,4
Enbart folkskolläraryexamen	39,1
Annan utbildning	8,7

I två försöksdistrikt fanns under året ingen enda lärare med akademisk utbildning. Endast ett distrikt (Lerum) hade helt lyckats täcka högstadiets lärarbehov med lärare av detta slag. I vad mån enhetsskolans lärare med akademisk examen också har praktisk lärarutbildning och lärarerfarenhet, framgår ej av de meddelade uppgifterna.

Enhetsskolan har ännu icke erhållit möjlighet att anställa ordinarie ämneslärare på högstadiet, påpekar skolöverstyrelsen. »Att detta förhållande i hög grad inverkar hämmande på enhetsskolan och på den nödvändiga stabiliseringen av dess högstadium ligger i öppen dag. Ehuru även realskolan under nu rådande lärarbrist har betydande svårigheter med sin lärarkrytning, torde dessa på det hela taget ännu ej vara lika stora som enhetsskolans.»

Överstyrelsen framhåller, att den utförda mycket begränsade undersök-

ningen icke kan läggas till grund för några generella slutsatser om den nio-åriga enhetsskola, som ännu icke är färdigorganiserad. Det har visat sig mycket svårt att utföra en tillräckligt rättvisande kunskaps- och färdighetsjämförelse med motsvarande klass i den femåriga realskolan, bland annat därför att såväl målsättning som lärogång och undervisningspraxis är väsentligt olika i enhetsskola och realskola. Jämförelsen har i varje fall visat sig vara betydligt svårare än förespråkarna för dylika standardjämförelser vanligen tänker sig.

Överstyrelsen anser emellertid, att den nu utförda preliminära kunskaps- och färdighetsundersökningen talar för en ökad differentiering av enhetsskolans högstadium med större variationsmöjligheter i ämnesvalet:

»Hittills vunna erfarenheter och utförda undersökningar visar samstämmigt, att enhetsskolans elevklientel med hänsyn till både begåvning och intresse i själva verket företer en så rik variation, att det på dess högstadium behöver systematiskt utprövas fler med hänsyn såväl till inriktning som till svårighetsgrad mera olika utbildningsalternativ än de nuvarande. — — — Den fortsatta utdifferentieringen av enhetsskolans högstadium åt både teoretiskt och praktiskt håll anser överstyrelsen vara försöksverksamhetens viktigaste uppgift för den närmaste framtiden. Därvid gäller det självfallet att för enhetsskolans alla elevkategorier finna och pröva lämpliga utbildningsvägar, lämpliga med hänsyn såväl till elevernas varierande utbildningsförutsättningar som till det moderna samhällets behov av olika slags utbildade.»

2. Försöksverksamheten inom det högre skolväsendet.

Försöksverksamheten vid de högre skolorna är mångsidigt upplagd. Den gäller frågor om nya linjer och ämnen, såsom anordnande av treåriga realskollinjer vid de allmänna läroverken, försök med en jordbruksteknisk linje i realskolan, fast linjedelning på flickskolans högstadium, inrättande av en enklare form av realexamen och av en avkortad kurs i matematik m. m.; vidare frågor rörande det inre arbetet, såsom användning av grupparbetsmetodik och individualiserande arbetsmetoder, spridning av undervisningen i samhällslära på ett större antal klasser, nya skrivningstyper i främmande språk i realskolan, språkskrivningarnas förläggning till ämnets timmar, den fonetiska skriftens betydelse vid nybörjarundervisningen i engelska, organiserad läxhjälp och andra med hemarbetet sammanhängande frågor, klassens timme och fritt valt arbete; slutligen speciellt frågor rörande olika koncentrationsanordningar, såsom ämneskoncentration på det differentierade gymnasiet, skriftliga prov för studentexamen på höstterminen i högsta ringen, ämneskoncentration i högsta realskoleklassen, koncentration av geometriundervisningen i realskolan, kon-

centrationsveckor och studiehaldagar samt anordnande av särskild prövning efter fordringarna för studentexamen för skolans egna lärjungar.

Jag nödgas vid detta tillfälle begränsa mig till den först nämnda delen — det som rör nya linjer och kurser — och hänvisar i övrigt till handlingarna.

Stocksunds systemet. Läsåret 1949/50 infördes undervisning i engelska i klass 5 vid folkskolorna i Stocksunds skoldistrikt, och undervisningen i klasserna 5 och 6 planlades så, att lärjungarna från klass 6 skulle kunna övergå till klass 2⁴ i samrealskolan efter prövning endast i modersmålet, matematik och engelska. Den första intagningen i samrealskolan av lärjungar med denna studiegång ägde rum höstterminen 1951 och utföll så pass gynnsamt, att kravet på inträdesprövning redan följande år kunde uppgivas och ersättas med krav på kvalificerade betyg. Samma termin — höstterminen 1952 — bildades vid högre allmänna läroverket för flickor i Hälsingborg en avdelning av klass 2⁴ för flickor, som övergått från folkskolans sjätte klass efter att ha läst engelska i två år. Även denna övergång skedde på kvalificerade betyg och utan inträdesprövningar. Betygsfordringarna, som enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande bestämdes av skolöverstyrelsen, var något olika utformade i de båda fallen.

Av de 18 lärjungar, som höstterminen 1951 intogs i klass 2⁴ i *Stocksund* hade 11 höstterminen 1953 i normal ordning uppnått ring 1⁴ eller klass 4⁴, medan 7 stannat i klass 3⁴ eller avgått från skolan. Av sistnämnda 7 lärjungar hade 3 gått om någon klass jämväl i folkskolan, och 2 skulle ha blivit avvisade på grund av otillräcklig betygssumma, om de påföljande år föreskrivna intagningsvillkoren varit gällande.

Enligt rektors mening har anordningen hittills fungerat mycket tillfredsställande.

I *Hälsingborg* intogs första gången 36 lärjungar. Fem, som hade relativt låg betygssumma, kunde icke följa undervisningen. Flertalet lärjungar har emellertid enligt rektors rapport lyckats väl, och många har nått utomordentliga resultat. Arbetsbelastningen första året har visat sig högre än i de klasser, som gått den vanliga vägen, men dock icke större, än att lärjungar med goda studieförutsättningar mycket väl kan bära arbetsbördan.

De för realskoleklasser med treårig studiegång fastställda tim- och kursplanerna är publicerade i *Aktuellt* 1953 nr 26.

Försök med jordbruksteknisk realskollinje. Avsikten med försöket är att undersöka möjligheten att med bibehållande i stort av realskolans allmänbildningsmål skapa en variant av realskolan, som mer än den nuvarande teoretiska realskolan tar hänsyn till landsbygdens förhållanden (se t. ex. prop. 1950: 70 s. 307 och 323). Däremot kan en realskollinje av detta slag uppenbarligen inte ersätta någon av jordbrukets yrkesutbildningsanstalter.

Genom beslut av Kungl. Maj:t den 1 augusti 1952 upprättades den första jordbrukslinjen som inbyggd linje i de två högsta klasserna vid samrealskolan i Söderköping. Linjen möjliggjordes genom att Östgöta-Lantmännens Maskin AB åtagit sig tillhandahålla vissa för linjen erforderliga lokaler, verktyg och maskiner. *Skolöverstyrelsen* hade i ärendet anfört bland annat följande.

»En jordbrukslinje synes vara av stort värde för det jordbruksdistrikt, för vilket Söderköping är centrum. Till stadens samrealskola ha traktens jordbrukare sedan gammalt sänt sina barn, av vilka många efter avlagd examen omedelbart övergått till arbete på fädernegården. En realexamen med direkt anknytning till jordbruket måste för sådana elever vara av mycket stort intresse. Med sin inriktning på modernäringen skulle jordbrukslinjen även kunna rädda åt landsbygden åtskilliga av dem, som eljest komma att söka sin utkomst i städer och tätorter. Ett försök med den planerade linjen torde även ur den synpunkten vara motiverat, att det kunde bli av värde vid utformningen av liknande linjer inom den framtida enhetsskolan.»

Enligt den av skolöverstyrelsen fastställda timplanen undervisas på linjen i följande ämnen:

1) teoretiska läroämnen: kristendomskunskap, modersmålet, engelska, tyska, historia, geografi, matematik, biologi med hälsolära, fysik och kemi;

2) praktiska läroämnen: jordbruks- och husdjurslära samt bokföring ävensom för gossar skogshushållning och verkstadsarbete samt för flickor hemkunskap — hushållsgöromål och hemsjukvård med barnavård;

3) övningsämnen: musik och gymnastik med lek och idrott ävensom för gossar teckning och för flickor slöjd.

Lärjunge är skyldig att i praktisk realexamen delta i följande prov:

gossar: modersmålet, engelska, matematik, jordbruks- och husdjurslära;

flickor: modersmålet, engelska, hushållsgöromål samt ettdera av ämnena tyska och matematik.

Antalet lärjungar utgjorde första året 10, varav 2 flickor; i år har lärjungeantalet i nybörjarklassen stigit till 16, varav 7 flickor.

Intresset bland lärjungar och målsmän synes vara mycket stort, säger skolöverstyrelsen. Ännu är dock meningarna i trakten något delade:

»En och annan jordbrukare i trakten har . . . framfört åsikten, att ungdomar i den ålder det här är fråga om — även om de ämnar bli lantbrukare — först och främst bör inhämta kunskaper i de traditionella skolämnena, vilka de längre fram i livet icke har tid med, icke i specialämnena, som de allra flesta av dem vid en för sådana studier lämpligare ålder vid lantbruksskolorna senare får tillfälle att ägna sig åt. Eleverna på jordbrukslinjen har emellertid klarat läsåret med för många av dem oväntad framgång, enligt lärarna i varje fall bättre, än om de tvingats in på en mera teoretisk linje. Enligt den allmänna uppfattningen bland dem, som på något sätt haft med försöket att skaffa, fyller linjen ett verkligt behov.»

Försöken med fast linjesystem på flickskolornas högsta stadium har ännu icke förts så långt, att de kan medge bestämda om-

dömen. *Rektor vid kommunala flickskolan i Linköping* vill dock redan nu hålla före, att »anordningen med fasta linjer innebär ett pedagogiskt framsteg och för elevernas utbildning en styrka». Ett liknande uttalande göres av rektor vid kommunala flickskolan i Jönköping.

I den redogörelse jag för två år sedan lämnade angående försöksverksamheten vid de högre skolorna (prop. 149 s. 103) nämnde jag, att försök påbörjats med en särskild form av realexamen, karakteriserad av att vissa teoretiska ämnen i de båda högsta klasserna skulle utbytas mot praktiska ämnen eller praktiskt lagda kurser i de vanliga skolämnena och i samband därmed kvarsittningen i de lägre klasserna begränsas. Försök av detta slag var förra läsåret i gång vid 6 högre allmänna läroverk, 6 samrealskolor, 1 kommunal realskola och 2 praktiska kommunala realskolor.

En av de sistnämnda, *praktiska kommunala realskolan i Örebro*, har nu haft sin första realexamen av den nya typen. Skolöverstyrelsen meddelar, ämne för ämne, statistik över de avlagda examina, varav framgår, att intet enda underbetyg har utdelats i läroämnena. Rektor anser sina förväntningar helt infriade.

Ett speciellt intresse har rapporten från Örebro rörande de i denna examen förekommande praktiska kurserna i engelska och tyska.

I engelska hade kursen 15 deltagare, vilkas attityd till ämnet dittills varit präglad av »likgiltighet med dragning åt ovilja». Det gällde först att frigöra lärjungarna från deras fixerade uppfattning, att de saknade varje möjlighet till förkovran i ämnet. Icke minst gällde det att öka lärjungarnas språkliga receptivitet, så att lustmomenten i språkbehärskandet kunde spela in och locka till frivillig arbetsinsats och vetgirighet. Särskild vikt lades vid det talade språket, varvid man hade stor nytta av från radion hämtade bandinspelade program, vilka översattes, varefter text och översättning nedskrevs i arbetsbok. För jämförelse med de vanliga realexamenslinjerna förelades lärjungarna i mars en ordinär skolstil. Resultatet blev underbetyg över hela linjen, om vanliga normer skulle tillämpas, men läraren kommenterar utgången med följande ord: »I underlig kontrast till detta resultat står det allmänna intryck av elevernas förmåga, som läraren fått under lektionerna, då flera av dem presterat klanderfria läxpreparationer och tillfredsställande löst starkt begränsade uppgifter.»

Skolöverstyrelsen citerar även ett mera allmänt formulerat omdöme:

»Eleverna på den praktiska kursen har blivit lyckligare människor . . . Om skolan över huvud taget skall ta emot ett icke begåvat klientel, får dessa av mentalhygieniska skäl icke betygstämplas som intellektuella krympingar. Av denna orsak men icke av pedagogiska skäl måste den praktiska kursen i språk ha en väsentlig uppgift att fylla.»

Liknande erfarenheter gjordes vid den praktiska kursen i tyska.

Rektor vid *högre allmänna läroverket i Åmål*, där försöken nått upp till näst högsta klassen, framhåller att undervisningen i en praktisk kurs, där stöd saknas av för ämnet välbegåvade lärjungar, nödvändiggör en helt an-

nan och mer såväl tids- som arbetskrävande undervisningsmetodik än undervisningen i en realskoleklass av vanlig typ.

Uppskattningen av den linje, som leder till särskild realexamen, skiftar givetvis. Vid *samrealskolan i Högalid* har emellertid linjen i skolans rådgivningsverksamhet medtagits som en vid sidan av övriga möjligheter normal studieväg och kvarsittningen i de lägre klasserna praktiskt taget avskaffats. Vid *samrealskolan i Töreboda* anmälde sig i våras samtliga lärjungar i klass 3⁴, som icke kunde uppflyttas, till den särskilda linjen, vilket tyder på att den accepterats av målsmännen. Vid andra läroverk är föräldrarna mindre villiga att låta sina barn slå in på denna väg, även om den med hänsyn till barnens förutsättningar är mest tillräddig. Rektor vid *samrealskolan och kommunala gymnasiet i Nässjö* skriver sålunda:

»Att linjen inte åtnjuter någon större popularitet bland elever och målsmän är ganska naturligt; motsatsen skulle vara i hög grad överraskande, men det utesluter inte det faktum, att man numera stöter på en större förståelse för dess mening och ett resignerat erkännande av dess behövlighet.»

Försök har jämväl utförts med en avkortad kurs i matematik i realskolan. Lärjungar med svårigheter i matematik skulle få välja bort den syntetiska geometrien och således inskränka sig till den vanliga kursen i aritmetik samt aritmetisk behandling av geometrien. I realexamen skulle särskild provräkning ges åt den som läst den avkortade kursen. Lärjungens realexamen skulle likväl godtagas som en vanlig realexamen, om han ägde viss av skolöverstyrelsen föreskriven minimikompensation.

Försök med avkortning av matematikkursen efter dessa riktlinjer redovisas från 4 högre allmänna läroverk, 6 samrealskolor och 4 kommunala realskolor. Vanligen har dock endast ett mindre antal lärjungar deltagit i försöken.

Det ringa antalet deltagare vållar vissa svårigheter vid undervisningen. En lärare anser sålunda, att det inverkat menligt på undervisningen, när han måst ägna sig »än åt den stora skara, som läst fullständig kurs, än åt de två med avkortad kurs». Det anses bättre, om de lärjungar, som läser avkortad kurs, kan placeras i ett särskilt rum, där de i lugn och ro kan arbeta med av läraren anvisade uppgifter.

Rektor vid *samrealskolan i Norberg* har emellertid övervägande gynnsamma erfarenheter av försöket:

»1. Försökseleverna har erhållit större säkerhet i den aritmetiska delen av kursen på grund av mera tid för träning.

2. Tidsbesparingen genom att hemarbetet i matematik blivit mindre krävande har kommit andra ämnen till godo.

3. Övningen att mer än eljest arbeta i grupp eller på egen hand har varit nyttig.

4. Nervositeten inför matematiken, som annars hos vissa elever brukar vara påfallande, tycks hos försökseleverna åtminstone delvis ha givit vika.

5. Då avkortad kurs givetvis valts av de elever, som känt sig ha vissa svårigheter i ämnet, har den återstående delen av klassen blivit mera jämn, vilket visat sig medföra goda verkningar vid undervisningen i de svårare kursmomenten.»

Lärjungarna vid denna skola har trivts med försöksanordningen och ansett sig ha stor nytta av den, och den lärare, som haft undervisningen om hand, har begärt att få fortsätta på samma sätt nästa läsår.

Erfarenheterna är emellertid icke entydiga. Från några skolor rapporteras, att deltagarna efter en termins försök åter tagit upp den oavkortade kursen i matematik. Dels tycks de skärpta kompensationskraven ha verkat skrämmande och dels råder osäkerhet om värdet av en realexamen med avkortad matematikkurs. I några fall har lärjungar enbart av det senare skälet återgått till den större matematikkursen.

3. Utvecklingen utanför försöksdistrikten.

Enligt beslut vid 1950 års riksdag skall enhetsskolan vara en statsunderstödd kommunal skola. Detta beslut pekar hän mot en framtida kommunalisering av det statliga skolväsendet på realskolestadiet.

Inom ecklesiastikdepartementet förelåg våren 1950 åtskilliga ansökningar om förstatligande av kommunala mellanskolor. En av dessa, kommunala mellanskolan i Skoghall, tillhörde de skolor, som kunde ifrågakomma till förstatligande enligt den av 1944 års riksdag godkända femårsplanen; de övriga hade erkänts som kommunala mellanskolor efter 1943 och omfattades således icke av 1944 års riksdagsbeslut. Enligt uttalande av vederbörande departementschef i propositionen angående enhetsskolans ledning och lokala organisation (1950: 133 s. 16) borde önskemålen om förstatligande av samtliga dessa skolor lämnas utan åtgärd.

Något senare inkom framställningar från Gävle, Linköping, Malmö, Västerås och Umeå om upprättande av nya statliga realskolor, huvudsakligen med femåriga linjer. Dessa framställningar omnämndes i en proposition vid följande års riksdag (nr 136, s. 19 o. 23). Föredragande statsrådet kunde icke heller i dessa fall tillstyrka någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida.

Mot den ståndpunkt, vederbörande statsråd sålunda hade givit till känna, uttalades ingen erinran från riksdagens sida. Efter år 1950 har i överensstämmelse härmed inga nya statliga realskolor, vare sig fyraåriga eller femåriga, upprättats.

I den sist nämnda propositionen gav föredraganden även positiva anvisningar rörande utbyggnaden av övergångstidens skolsystem. Samtidigt med att enhetsskolan prövades, måste enligt hans mening den nuvarande realskoleundervisningen i olika former utvidgas. Föredraganden hänvisade till följande möjligheter:

1) att vidtaga de jämkningar i folkskolans lärogång, som erfordras för att lärjungar med vissa kvalificerade betyg skall kunna övergå från klass 6 till tredje klassen av femårig realskola eller andra klassen av fyraårig realskola (det s. k. stocksundssystemet),

2) att inrätta kommunala mellanskolor, fyraåriga eller treåriga, samt

3) att i folkskolan inbygga linjer, där lärjungarna kunde avlägga real-examen.

Statsutskottet (utl. 167) gav sin anslutning till vad departementschefen anfört och föreslagit med avseende på realskolestadiets utveckling utanför försöksdistrikten.

Lösningar i anslutning till stocksundssystemet har med framgång försökts på några orter. Jag har i det föregående redogjort för de erfarenheter, som hittills föreligger av denna anordning. Systemets begränsning ligger i att de existerande läroverken vanligen icke kan med bibehållen organisation i övrigt mera avsevärt öka antalet parallellavdelningar av realskolans tre översta klasser.

Nya läroanstalter, organiserade som kommunala realskolor, har efter den 1 juli 1951 endast upprättats i 4 fall; övriga efter denna tidpunkt erkända kommunala realskolor har redan tidigare existerat som fyrklassiga högre folkskolor. Ingen treklassig kommunal realskola har hittills kommit till stånd.

Kommunerna har i allmänhet mera tilltalats av utsikten att i sina folkskolor få inbygga till realexamen ledande linjer. Endast i Stockholm har dock dylika linjer existerat så lång tid, att någon årgång hunnit upp till realexamen (sångklassernas språklinje; 1947 års försöksverksamhet). I Malmö, Linköping, Växjö, Lund och Halmstad är för närvarande sammanlagt 13 avdelningar av klass 7 organiserade som klasser av inbyggda realskollinjer. Från och med läsåret 1954/55 torde inbyggda linjer komma till stånd även i Skövde, Tibro och Västerås samt från och med läsåret 1955/56 jämväl i Umeå stad och Uppsala. Av de städer, som i början av år 1951 låg inne med ansökningar om utvidgning av realskoleorganisationen, har därmed fyra fått sin skolfråga ordnad genom upprättande av inbyggda linjer. Den femte av dessa städer, Gävle, har berett lärjungar i folkskolan tillfälle att övergå till klass 2 i Gävle borgarskola i huvudsaklig anslutning till stocksunds-systemet.

De inbyggda linjerna organiseras på orter med åttaklassig folkskola som del av denna i vad avser klasserna 7 och 8 och som en frivillig högre avdelning av folkskolan i vad avser klass 9. På orter med sjuklassig folkskola tillhör en klass av den inbyggda linjen den obligatoriska sjunde klassen, medan de båda högsta klasserna organiseras såsom frivilliga klasser av folkskolans högre avdelning.

Upprättande av en folkskolans högre avdelning kan ske utan Kungl. Maj:ts medgivande (folkskolestadgan §§ 5 o. 10). Tim- och kursplaner fast-

ställes av skolöverstyrelsen (folkskolestadgan § 10 b); därvid har överstyrelsen att iakttaga vissa av Kungl. Maj:t givna direktiv i fråga om ämnesuppsättningen. De inbyggda realskollinjerna avviker emellertid till studiemål och kursinnehåll så avsevärt från det som avses med den obligatoriska undervisningen i folkskolan och dess frivilliga påbyggnader, att medgivande av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall ansetts erforderligt för dylik linjes upp rättande.

Skolöverstyrelsen synes vara angelägen tillse, att på orter, där inbyggda realskollinjer kommer till stånd, även praktiska utbildningsmöjligheter i skäligen utsträckning öppnas. Av de till ecklesiastikdepartementet insända handlingarna framgår ej sällan att utredning om den praktiska utbildningens ordnande pågår eller redan har lett till färdiga utredningsresultat. Skolväsendets ordnande i denna del ankommer emellertid författningsenligt på de kommunala organen och skolans tillsynsmyndigheter, där icke fråga är om ökning av antalet obligatoriska klasser.

Vid 1952 års riksdag gjorde statsutskottet ett för utvecklingen på området viktigt uttalande om de inbyggda linjernas förhållande till försöksverksamheten:

»I likhet med departementschefen anser utskottet, att den pågående försöksverksamheten slutligen skall utmytna i en organisatoriskt enhetlig skola för barn och ungdom i skolpliktsåldern. Utskottet har emellertid ingenting att erinra mot att under försökstiden vid utformningen av försöken lokala önskemål så vitt möjligt tillmötesgås och lokala initiativ tillvaratagas. Utskottet har likväl icke kunnat undgå att observera att i en mängd fall intresset i huvudsak inriktats på att inom folkskolans ram söka inarbeta den nuvarande realskolan. Skulle detta mera allmänt bli fallet, synes det utskottet som om försöksverksamheten skulle bli föremål för en alltför ensidig utveckling. Utskottet förutsätter därför att, även om försöksverksamheten i nyss nämnd omfattning i viss utsträckning kan godtagas, strävandena mera direkt böra inriktas på att få försöksverksamheten knuten till den nio-åriga enhetsskolan med den särskilda målsättning, som därmed måste anses given.» (Utl. 174 s. 28.)

Ett liknande uttalande gjordes av statsutskottet vid 1953 års riksdag (utl. 139 s. 27).

Det är att vänta att vid ordnandet av skolväsendet utanför försöksdistrikten fall kan yppa sig, som icke har rent lokal karaktär utan kan väntas i framtiden återkomma. I den mån sådana fall förekommer, synes det mig — icke blott med hänsyn till statsutskottets citerade uttalanden — önskvärt, att de av Kungl. Maj:t vidtagna åtgärderna i lämpligt sammanhang bringas till riksdagens kännedom.

De orter, som hittills erhållit medgivande att inbygga realskollinjer i sina folkskolor, är i alla fall utom ett — Tibro — i väsentliga hänseenden av samma slag som de, vilkas ansökningar utgjorde en del av bakgrunden för 1951 års beslut. Det är fråga om tämligen stora städer med statliga läro-

verk, vilka blivit otillräckliga till följd av de ökade födelsetalen under 1940-talet. Inrättandet av realskollinjer i folkskolan är i sådana fall visserligen organisatoriskt en nyhet men ändrar icke den sortering av utbildningstyper, som tillhandahålles på orten. Tillgången till lärare för realskolestadiet brukar dessutom på dylika orter vara relativt god.

I Tibro finnes däremot för närvarande icke någon högre skola. Det är en ort med skolproblem av den art, som hittills brukat lösas genom upprättande av kommunala realskolor, direkt eller med en högre folkskola som mellanform. Avgörandet kunde alltså tänkas innebära, att organisationen av realskolestadiet på denna ort länkas in på banor av äldre sträckning i stället för på den väg till enhetsskolan, som håller på att utstakas.

Tibro skoldistrikt hade den 1 januari 1953 en folkmängd av 6 629 personer. Barnantalet i folkskolan är omkring 800. De elever, som önskar erhålla teoretisk utbildning utöver folkskolans, är hänvisade huvudsakligen till läroverken i Skövde och Karlsborg. Läsåret 1951/52 undervisades sammanlagt 107 lärjungar från Tibro i dessa skolor enligt följande fördelning:

Skövde, högre allmänna läroverket:		
femårig realskola	54	lärjungar
fyraårig realskola	28	»
kommunala flickskolan	16	»
Karlsborg, samrealskolan	9	»
	Summa 107	»

Folkskolan i Tibro var vid nämnda tidpunkt sjuårig med centralskola i skoldistriktets tätort.

Folkskolestyrelsen i Tibro anhöll den 15 mars 1952 med stöd av kommunalfullmäktiges beslut att få i folkskolan inbygga en treårig teoretisk realskola. Framställningen tillstyrktes av vederbörande folkskolinspektör.

Skolöverstyrelsen meddelade emellertid genom skrivelse till skolstyrelsen den 9 maj 1952, att överstyrelsen icke vore beredd taga ställning till inrättande av ett treårigt högstadium, förrän vissa kompletterande undersökningar verkställts, bland annat rörande utbildningsmöjligheterna för de ungdomar, som saknar direkt fallenhet för teoretiska studier.

Kommunalfullmäktige beslöt den 31 oktober 1952 efter utredning genom ortens skolkommitté att införa ett obligatoriskt åttonde skolår med huvudsakligen praktiskt lagd undervisning, så snart lokaler härför kunde erhållas, samt att frivilligt nionde skolår med liknande praktisk inriktning skulle inrättas, då lokaler härför kunde anskaffas och förhållandena i övrigt lämpade sig.

Folkskolestyrelsen meddelade i skrivelse till skolöverstyrelsen den 30 januari 1953, att styrelsen för att underlätta anställande av lärare i realskolan hade för avsikt att biträda vid anskaffandet av lämpliga bostäder och hade gått i författning om att i nu planerade bostadsbyggen friställa ett visst antal lägenheter för lärare och tjänstemän.

Skolöverstyrelsen (generaldirektör Rosén samt ledamöterna Falck, Norinder, Sjöstedt, Källqvist, Karnell, Ulne, Thorén, Henning, Engström, föredragande, Wernberg, Orrgård och Bjerre) tillstyrkte i underdånig skrivelse

den 14 april 1953 enhälligt distriktets ansökan. Överstyrelsen framhöll därvid, att ett betydande antal ungdomar från Tibro åtnjöte undervisning i Skövde och Karlsborg på ett avstånd från hemorten av 20 respektive 25 km. Befolkningsunderlaget syntes vara fullt tillräckligt för en realskollinje av det slag, som här avses.

Folkskolestyrelsen meddelade sedermera ytterligare, att vid början av läsåret 1953/54 30 lärjungar övergått till olika högre skolor samt att vid en rundfråga hos målsmännen till lärjungar i klass 4 vid förra vårterminens slut framkommit, att icke mindre än 55 lärjungar med en betygssumma av 13,5 poäng eller mera ville i sinom tid övergå till en i Tibro folkskola inbyggd treårig realskola.

Kommunalfullmäktige har slutligen den 20 november 1953, »under åberopande av en enhällig opinion och i övrigt de skäl, som av folkskolestyrelsen i ärendet framställts» ännu en gång hemställt, att Kungl. Maj:t ville »till båtнад för vårt samhälle lämna sitt bifall till ovannämnda ansökan».

Kungl. Maj:t har *dels* den 8 maj 1953 medgivit, att i Tibro skoldistrikt folk- och småskolestadierna må omfatta sammanlagt åtta obligatoriska årsklasser, dock först från och med den tidpunkt Kungl. Maj:t vill framdeles bestämma, sedan det visats, att lokaler för ändamålet kan beredas, *dels* den 18 december 1953 medgivit, att inom Tibro skoldistrikts folkskolor må tidigast från och med läsåret 1954/55 anordnas en treårig till realexamen ledande linje, omfattande lämpligt antal avdelningar av folkskolans sjunde klass samt av därpå följande klasser av folkskolan respektive dess högre avdelning.

Skolöverstyrelsen skall äga bestämma det antal avdelningar av linjen, som må upprättas i folkskolans sjunde klass. Distriktets ansökning att få upprätta en frivillig nionde klass för lärjungar, som icke tillhör den inbyggda linjen, ansågs icke påkalla något Kungl. Maj:ts beslut.

Förutsättningar att i stället organisera enhetsskola torde för närvarande icke föreligga i Tibro. Bland annat uppfyller icke skoldistriktet det av statsutskottet vid 1953 års riksdag (utl. 139, s. 26) uttalade önskemålet, att försöksdistrikten i fortsättningen i möjligaste mån bör utväljas så, att de bildar sammanhängande regioner.

Med hänsyn till den avsevärda övergången av lärjungar till högre skolor av läroverkstyp skulle skoldistriktet sannolikt icke ha ansett sig betjänt med inrättande enbart av en åttaårig folkskola med frivillig påbyggnad, som icke bereder lärjungarna den behörighet, vilken åtföljer realexamen. Däremot synes en lösning genom upprättande av en fyraårig eller treårig kommunal realskola icke ha behövt vara utesluten.

Liknande frågor torde kunna motses i rätt stort antal under de närmaste åren. Under Kungl. Maj:ts prövning ligger redan nu en av skolöverstyrelsen tillstyrkt framställning från kommunalfullmäktige i Umeå landskommun om tillstånd att i Tegs municipalsamhälle inrätta inbyggd linje från och med läsåret 1955/56, alltså från den tidpunkt, då dylika linjer får upprättas i Umeå stad.

4. Departementschefen.

Konsulentorganisationen. Av skolöverstyrelsens redogörelse framgår, att verket från och med läsåret 1952/53 försöksvis upprättat en distriktsorganisation för konsulentverksamheten med regionala samarbetskommittéer som sammanhållande organ för arbetet inom distriktet. Den lokala skolledningen, folkskolinspektörerna och seminarierna är representerade i dessa kommittéer. Överstyrelsens initiativ torde innebära ett viktigt framsteg. Den nya organisationen synes ägnad att stimulera lärarutbildningsanstaltarnas intresse för försöksverksamheten och på samma gång effektivisera konsulentverksamheten genom ett fullständigare utnyttjande av de lokala möjligheterna och persontillgångarna. Utan en god kontakt mellan seminarierna och försöksverksamheten riskerar man, att de blivande lärarna vid början av sin lärargärning icke äger tillräcklig förtrogenhet med de pedagogiska strömningar, som uppstår försöksverksamheten, och att försöksdistriktet delvis går miste om de erfarenheter, som görs vid seminariernas övningsskolor och som torde bli värdefullare för försöksverksamheten, ju bättre den ömsesidiga kontakten är.

Skolöverstyrelsen har ansett sig befogad att besluta om organisationens upprättande som försöksorganisation och har även medgivit bidrag ur reservationsanslaget för försöksverksamheten till en fortbildningskurs, som anordnats av en av samarbetskommittéerna. Överstyrelsen har därvid kunnat stödja sig på ett uttalande av mig i propositionen 1952: 149 (s. 130), enligt vilket användningen av anslaget icke bör vara strängt begränsad till det företedda programmet, varvid dock frågan om disposition av anslaget för åtgärder av organisatorisk art, som sträcker sig över längre tid än det löpande budgetåret och förutsätter fortsatt medelsanvisning, bör underställas Kungl. Maj:ts prövning. Mot detta uttalande, som upprepats i 1953 års statsverksproposition (bil. 10 s. 277), har riksdagen icke framställt någon erinran.

På grund av de gynnsamma erfarenheter, som under förra läsåret gjorts i fråga om de regionala samarbetskommittéernas verksamhet, har skolöverstyrelsen funnit en varaktigare organisation önskvärd och på grund härav i anslutning till berörda departementschefsuttalanden påkallat Kungl. Maj:ts beslut i frågan. Överstyrelsen har därvid förutsatt, att samarbetskommittéerna från och med innevarande läsår skall förstärkas med representanter för inom regionerna belägna läroverk eller realskolor. I detta sammanhang hemställde överstyrelsen även om bemyndigande att medge försöksdistriktens lärare återläsningsfrihet för två dagar utöver vad som i andra skoldistrikt kan medgivas; därigenom skulle dessa lärare beredas ökad möjlighet att genom auskultation i andra skolor skaffa sig synpunkter och impulser av värde för arbetet i försöksskolorna. Slutligen anhöll överstyrel-

sen om bemyndigande att medge smärre jämkningar i för seminarierna gällande bestämmelser angående auskultering; avsikten var att därigenom underlätta seminarielärovernas studiebesök i försöksdistrikten.

Kungl. Maj:t har med anledning härav den 18 december 1953 bemyndigat skolöverstyrelsen att till främjande av det regionala samarbetet vid försöksverksamheten med nioårig enhetsskola tillsätta regionala samarbetskommittéer och förordna deltidsanställda konsulenter i huvudsaklig överensstämmelse med vad av överstyrelsen i ärendet föreslagits, att i mån av tillgång på medel genom anslag stödja av samarbetskommittéerna anordnad kursverksamhet samt att fastställa riktlinjer och meddela anvisningar för det regionala samarbetets bedrivande. Kostnaderna skall bestridas av reservationsanslaget till försöksverksamheten.

Kungl. Maj:t har vidare den 11 september 1953 bemyndigat skolöverstyrelsen medgiva, att undervisningen vid skola, där försök med nioårig enhetsskola pågår eller enligt vederbörligt bestämmande avses skola komma till stånd, må utöver vad som enligt gällande folkskolestadga är medgivet, inställas högst två dagar under ett läsår för att bereda vederbörande lärare tillfälle att åhöra annan lärares undervisning. Tid, varunder undervisningen för detta ändamål inställts, får inräknas i det föreskrivna antalet undervisningsdagar under läsåret.

Slutligen har Kungl. Maj:t bemyndigat skolöverstyrelsen att efter framställning från vederbörande samarbetskommitté medgiva vissa mindre jämkningar i gällande ordning för seminarielärovernas auskultering och studiebesök.

Jag har ansett det angeläget, att beslut i ärendet skulle meddelas i så god tid, att verksamheten från och med innevarande termin skulle kunna ordnas i avsedd utsträckning. Ehuru med hänsyn till förut återgivna uttalanden och ett bemyndigande av mera allmän natur, som riksdagen tidigare givit (statsutskottet 1949: 8 s. 83), Kungl. Maj:t måste anses äga befogenhet att besluta i här berörda frågor, har jag med hänsyn till den praktiska betydelse, som den nya organisationen torde komma att få för försöksverksamheten, ansett mig böra på detta sätt bringa vad som förekommit till riksdagens kännedom.

Elevprestationerna. Resultatet av enhetsskolans arbete, taget som helhet, kan ännu icke överskådas. Endast på låg- och mellanstadierna har försöken hittills omfattat något större antal lärjungar. I denna del har enhetsskolan otvivelaktigt haft framgång. Försöket med engelska från och med klass 5 har utfallit tillfredsställande, och tecken till en viss pedagogisk förnyelse i skolarbetet kan spåras.

Om den praktiska utbildningen på högstadiet kan däremot ännu icke något omdöme vågas. Försöken med den förberedande yrkesutbildningen i 9 y är visserligen i gång sedan några månader tillbaka, men sammanfat-

tande rapporter föreligger ännu ej, och man kan därför tills vidare icke uttala någon fast grundad mening vare sig om utbildningens värde eller om programmets genomförbarhet i större skala. Det som hittills blivit bekant är inte ogynnsamt.

Beträffande utbildningen i de teoretiska ämnena på högstadiet föreligger för närvarande endast en första preliminär redogörelse. En liten grupp lärjungar i klass 8 — 56 pojkar och 71 flickor — har ställts mot en lika stor grupp lärjungar i realskolans klass 4^s, som i avseende på ålder, allmänintelligens och socialklass har någorlunda lika sammansättning. Jämförelsen har klart utfallit till realskolegruppens förmån. Det gäller visserligen endast nivån i de fyra ämnena modersmålet, engelska, tyska och matematik och därinom endast de kurspartier, som bekvämt kan redovisas i skriftlig form; man måste vidare alltid ha klart för sig, att enhetsskolans mål och arbetsmetoder så mycket avviker från realskolans, att det icke kan bli tal om att den skall kopiera realskolans kurser; men jämförelseresultatet påkallar icke desto mindre uppmärksamhet och eftertanke.

Såsom i skolöverstyrelsens redogörelse antydes, kan den allmänna skolmiljön och differentieringsförhållandena tänkas ha spelat in. Bland annat tyngdes just de första avdelningarna med två främmande språk i klass 7 av relativt många lärjungar, som sedan justerat sitt ämnesval.

Skolöverstyrelsen betecknar nu »den fortsatta utdifferentieringen av enhetsskolans högstadium åt både teoretiskt och praktiskt håll» som försöksverksamhetens viktigaste uppgift för den närmaste framtiden. En försöksverksamhet av detta slag står naturligtvis i full överensstämmelse med 1950 års riksdagsbeslut, där det utsäges, att allsidiga försök skall anställas angående de för enhetsskolan ändamålsenliga organisations- och arbetsformerna, bland annat angående elevmaterialets och lärokursens differentiering med hänsyn till lärjungarnas anlag. Jag vill blott erinra om att överstyrelsen ännu icke har lämnat någon sammanfattande redogörelse för de försök med undervisning utan egentlig klassdifferentiering, som också torde höra med i en allsidig försöksverksamhet rörande enhetsskolans högstadium.

Huru mycket som kan vinnas genom en ökning av högstadiets differentiering, är på nuvarande stadium givetvis en öppen fråga. Skolkommissionen, som låtit anställa särskilda undersökningar rörande begåvningsstyperna och deras successiva mognad, ansåg som bekant, att allmänintelligensen visserligen kunde fastställas på ett relativt tidigt stadium men att däremot den praktiska begåvningsinriktningen icke kunde pålitligt bestämmas förrän efter puberteten. En uppdelning av en årsklass i ett mera avsevärt ökat antal studievarianter torde dessutom stöta på praktiska svårigheter vid mindre skolenheter. Så länge överstyrelsen icke närmare redogjort för sina planer, kan jag icke uttala någon bestämd mening om utsikterna att förbättra resultaten av enhetsskolans arbete genom ökad differentiering på högstadiet. Jag är i varje fall icke övertygad om att en jämförelse av det slag

överstyrelsen anställt skulle ha utfallit mycket annorlunda, om enhetsskolans högstadium i dag varit starkare differentierat.

Däremot synes mig omedelbara åtgärder vara av nöden till förbättrande av enhetsskolans lärarförsörjning. Den statistik över lärarkårens sammansättning, som överstyrelsen meddelat i sin redogörelse, är onekligen alarmrande, då det gäller en skolform, där omfattande pedagogiska försök skall bedrivas.

En djupgående skolreform förutsätter enligt min bestämda mening en lärarkår, som genom teoretisk och praktisk utbildning och personlig lärarerfarenhet kvalificerat sig för att lösa krävande uppgifter inom sitt fack. Lärarkåren på låg- och mellanstadierna kan genomgående stödja sig på en avslutad teoretisk och praktisk yrkesutbildning för sitt undervisningsområde; flertalet har också en tämligen omfattande praktisk erfarenhet av åldersstadiet. Enhetsskolans högstadium har däremot ännu inte hunnit skaffa sig en efter dess behov avpassad läraruppsättning. Alltför många av de folkskollärare, som tjänstgör på detta stadium, måste fullgöra sin uppgift utan att ha erhållit någon mera omfattande utbildning för stadiet, och alltför många av de akademiskt utbildade lärarna torde sakna såväl praktisk lärarutbildning som nödig lärarerfarenhet. Jag tvivlar icke på att dessa lärare icke desto mindre nedlägger ett mycket intresserat och värdefullt arbete i sina klasser, men det som kan göras för att förhjälpa dem till bättre utbildningsmöjligheter bör icke underlåtas. Och det bör tillses, att de nya försöksdistrikt, som träder till, skall kunna göra ett så gott lärarurval som möjligt.

Enhetsskolan måste sättas i tillfälle att draga till sig folkskollärare med särskild utbildning för högstadiet. Kungl. Maj:t har redan på min föredragning till riksdagen avlatit förslag om upprättande inom enhetsskolan av tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som har undergått viss vidareutbildning. I detta sammanhang föreslås också, att nya utbildningsmöjligheter skall öppnas i form av ettåriga påbyggnadskurser vid vissa folkskoleseminarier och andra läroanstalter.

Det är icke mindre viktigt, att enhetsskolan sättes i stånd att i skälig utsträckning förskaffa sig kvalificerade lärare med akademisk utbildning. Ordinarie lärartjänster bör kunna upprättas med sådan placering i lönegrad, att ett tillräckligt antal tjänster vid enhetsskolan skall bli lockande för ämneslärare med avslutad teoretisk och praktisk lärarutbildning och nödig lärarerfarenhet. Jag återkommer längre fram i mitt anförande till denna fråga.

Ämneslärarutbildningen bör slutligen successivt omläggas så, att lärarkandidaterna erhåller sin praktiska utbildning i omedelbar anslutning till den teoretiska. Enhetsskolan är icke väl betjänt med att mottaga alltför många helt oerfarna lärare från universiteten, vilka tillbringa några terminer som lärare i enhetsskolan i väntan på att få hänvisning till praktisk lärarkurs och sedan övergår till någon annan skolform. Jag ämnar senare före-

lägga Kungl. Maj:t förslag rörande upprättande av en första lärarhögskola och återkommer i detta sammanhang till frågan om yrkesutbildningens ordnande för blivande ämneslärare.

De föreslagna åtgärderna verkar dock endast småningom. Sannolikt måste enhetsskolan ännu i åtskilliga år räkna med betydande svårigheter med sin lärarrekrutering. Denna lärarbrist måste nödvändigtvis verka återhållande på enhetsskolans utveckling. Ingen skolform kan forceras fram snabbare än tillgången på kvalificerade lärare medger. En genomgripande skolreform kan endast genomföras av lärare, som väl behärskar sitt yrke och dess skiftande metoder och kan överblicka de vägar, som leder till ett utstakat mål.

De inbyggda linjerna. Jag har redan fäst uppmärksamheten på de konsekvenser för det högre skolväsendets utveckling under övergångstiden, som följer av 1950 års beslut, att enhetsskolan skall vara en kommunal skola. Inga statliga realskolor har upprättats, sedan detta beslut fattades, men i den publika diskussionen har ifrågasatts, huruvida icke detta likväl i det ena eller andra fallet kunde ske. Självfallet kan inga bindande uttalanden göras om statsmakternas ställningstagande till skolfrågorna i eventuella nya situationer, men jag vill begagna detta tillfälle att ge till känna, att jag i denna fråga delar mina företrädares mening och således icke kan medverka till upprättande av nya statliga realskolor eller statsövertagande av kommunala sådana.

Jag har ingen som helst anledning att frånträda det yttrande i fråga om målet för utvecklingen på området, som jag fällde i anförande till statsrådsprotokollet den 7 mars 1952. Jag tvekar icke om att den pågående försöksverksamheten slutligen skall utmynna i en organisatoriskt enhetlig skola för barn och ungdom i skolpliktsåldern. Försöken med den uppväxande enhetsskoleorganisationen bör enligt min mening bedrivas med största målmedvetenhet och i hela den omfattning, som lärartillgången och andra inverkande omständigheter medgiver. Det kan dock icke förbises, att just enhetsskolan ställer särskilt stora krav på lärartillgångarna. Såsom särskilda utskottet vid 1950 års riksdag framhöll, bör försöken avse »en i hela sin längd obligatorisk nioårig enhetsskola». Det blir många barn i en sådan skola, och det behövs ett mycket stort antal lärare för dess högstadium både i teoretiska och praktiska ämnen.

Det oaktat räknar jag med att försöken med enhetsskolan skall kunna bedrivas i ökad omfattning under de närmaste åren. Jag vågar däremot icke förlita mig på att utvecklingen under det närmaste årtiondet skall gå så snabbt, att man under uppbyggnadstiden skall kunna nöja sig med status quo i de skoldistrikt, som står utanför försöksverksamheten. Årskullarna växer; något måste göras, för att utbildningsmöjligheterna inte skall försämras för ungdomen i dessa distrikt. Tills vidare måste man i sådana fall

använda teoretiska och praktiska skolformer av nu existerande typer, som till större eller mindre del är frivilliga och därigenom ställer mindre krav på lärartillgången. Provisoriska lösningar av detta slag lägger icke hinder i vägen för en övergång till enhetsskolesystemet, så snart lärarresurserna det medgiver.

Bland annat måste man räkna med att på mindre tätorter i många fall behov skall yppa sig av en högre skola med den nuvarande realskolans mål utan att därvid de lokala förutsättningarna är till finnandes för övergång till enhetsskoleorganisationen. Ofta avgår så många barn till läroverk i andra orter, att det ter sig som en enkel rationalisering att i stället ge dem motsvarande undervisning i hemorten. Valet torde då vanligen komma att stå mellan att inrätta kommunal realskola eller inbygga en realskollinje i folkskolan. I vissa fall är en kommunal realskola att föredraga, emedan denna i sin fyraåriga form är avpassad för lärjungar, som icke kunnat erhålla undervisning i engelska i folkskolan. I andra fall — och dit hör enligt min uppfattning en ort som Tibro — torde bärande skäl icke förefinnas att förvägra skoldistriktet det önskade medgivandet att med sin folkskola förena en inbyggd realskollinje.

Jag återkommer längre fram till frågan om i vad mån inbyggda linjer bör komma till användning på orter, där högre skolor finnes. Exemplet Stor-Stockholm, som jag i fortsättningen kommer att utförligt avhandla, visar enligt min mening, huru de inbyggda linjerna kan tilldelas en naturlig övergångsroll för att sedan successivt avlösas av en framväxande enhetsskola.

II. Inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium m. m.

1. Inledning.

För försöksverksamheten med nioårig enhetsskola tillämpas för närvarande av Kungl. Maj:t den 30 juni 1953 utfärdade särskilda bestämmelser (statsliggaren s. 657—661). Bestämmelserna, som gäller längst intill utgången av budgetåret 1954/55, grundar sig på följande riksdagsbeslut: prop. 1951: 155, SU 126, rskr 207; prop. 1952: 241, SU 230, rskr 438; prop. 1953: 126, SU 276, rskr 276.

Beträffande *lärare i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium* är dessa bestämmelser i huvudsak av följande innebörd.

För lärarna i kunskapsämnen skall i varje försöksdistrikt finnas extra ordinarie adjunktstjänster i Ce 27 och ämneslärartjänster i Ce 25 till det högsta antal, som skolöverstyrelsen bestämmer. I distrikt, där försöksverksamheten omfattar klass 9, må tillika vara inrättade extra ordinarie ad-

junktstjänster i Ce 29 till det högsta antal, som Kungl. Maj:t för varje distrikt bestämmer. Antalet tjänster i nu angivna tre lönegrader skall utgöra omkring tre fjärdedelar av sammanlagda antalet heltidstjänster i kunskapsämnen på högstadiet. För de elva försöksdistrikt, där verksamheten innevarande läsår nått klass 9, har Kungl. Maj:t bestämt antalet adjunktstjänster i Ce 29 till sammanlagt högst 26; beträffande Timrå skoldistrikt har dock medgivits, att i stället för inrättande av 4 dylika tjänster motsvarande antal ordinarie adjunktstjänster vid samrealskolan i Timrå må återbesättas.

I övrigt erforderliga lärare i kunskapsämnen skall anställas som extra ordinarie eller extra lärare, i huvudsak enligt gällande föreskrifter om reglerad beföringsgång för vissa icke-ordinarie lärare i läroämnen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter.

Ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium finnes alltså icke.

Behörighetsvillkoren för tjänster i Ce 29, Ce 27 och Ce 25 är desamma som för motsvarande ordinarie tjänster vid kommunal realskola. För övriga icke-ordinarie tjänster gäller samma behörighetsvillkor som för motsvarande tjänster vid kommunal realskola.

För extra ordinarie och extra lärare i kunskapsämnen äger avlöningsreglementet för folkskolan och med stöd av detta utfärdade författningar motsvarande tillämpning, dock att placering och uppflyttning i löneklass (lönerum) sker på sätt som enligt Saar gäller för motsvarande lärare vid kommunal realskola.

Heltidstjänst i kunskapsämnen ledigförklaras och tillsättes i samma ordning som gäller beträffande icke-ordinarie folkskollärartjänst. Detta innebär, att skolstyrelsen, sedan folkskolinspektören yttrat sig om de sökandes inbördes meriter, har att till innehavare av befattningen förordna den, som enligt gällande beföringsgrunder prövas mest meriterad till tjänsten. I olikhet mot vad som gäller beträffande tillsättning av icke-ordinarie folkskollärare skall dock besvär över skolstyrelsens beslut anföras hos skolöverstyrelsen, vars beslut i dylikt ärende må i föreskriven ordning överklagas hos Kungl. Maj:t.

Då så erfordras, må folkskollärare eller annan person utan härförut angiven behörighet heltidsanställas som lärare i kunskapsämnen. För folkskollärare gäller då särskilda avlöningsbestämmelser. Vidare må heltidstjänst i kunskapsämnen uppehållas av ordinarie eller extra ordinarie lärare i läroämnen vid statlig eller högre kommunal skola. Undervisningen i kunskapsämnen på högstadiet kan även bestridas av timlärare, av folkskollärare med huvudsaklig tjänstgöring på mellanstadiet samt genom fyllnadstjänstgöring av lärare i läroämnen vid statlig eller högre kommunal skola.

Undervisningsskyldigheten på heltidstjänster i kunskapsämnen skall i medeltal utgöra 26,5 veckotimmar eller, beträffande heltidstjänst med all undervisning förlagd till klass 9, 21,5 veckotimmar.

Statsbidrag till avlöning åt lärare i kunskapsämnen på högstadiet utgår med 100 procent.

Slutligen må nämnas att för försöksskolornas högstadium folkskolestadgan och övriga bestämmelser för folkskoleväsendet äger motsvarande tillämpning, där ej annat framgår av nu ifrågakommande särskilda bestämmelser eller av de övriga föreskrifter som Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, skolöverstyrelsen meddelar.

Såsom framhållits i den nu lämnade redogörelsen *tillsättes* alltså extra ordinarie heltidstjänst i kunskapsämnen på högstadiet av skolstyrelsen, som därvid har att förordna den mest meriterade sökanden. Till belysning av förhållandena i fråga om tillsättning av motsvarande ordinarie och icke-ordinarie lärartjänster inom skolväsendet i övrigt må lämnas följande redogörelse.

Vid tillsättning av *ordinarie folkskollärartjänst* har skolstyrelsen att upprätta ett förberedande förslag, på vilket skall upptagas de tre behöriga sökande, som styrelsen med hänsyn till gällande befordringsgrunder prövar vara mest meriterade. Över det preliminära förslaget yttrar sig därefter folkskolinspektören. Är skolstyrelsen och inspektören eniga om vilka sökande, som skall uppföras på förslaget, och om ordningen mellan dem, upprättar styrelsen slutligt förslag. Eljest skall ärendet hänskjutas till domkapitlet, som med iakttagande av gällande befordringsgrunder upprättar slutligt förslag. Sedan slutligt förslag upprättats, väljer skolstyrelsen till tjänsten en av de på förslaget uppförda sökandena.

Av skolstyrelsen upprättat slutligt förslag kan överklagas hos domkapitlet men först sedan valet skett och måste därför samtidigt innebära klagan över valet, som automatiskt upphäves, om förslaget befinnes oriktigt. Domkapitlets utslag kan överklagas hos Kungl. Maj:t. Besvär över av domkapitlet upprättat slutligt förslag prövas av Kungl. Maj:t.

Reglerna för tillsättning av *icke-ordinarie folkskollärartjänst* framgår av vad jag nyss anfört rörande nuvarande bestämmelser beträffande lärare i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium.

Vid tillsättning av *ordinarie adjunktstjänst* eller *ämneslärartjänst vid kommunal realskola* avger rektor till skolstyrelsen skriftligt yttrande om de sökandes behörighet med förord för den av de sökande, som han enligt gällande befordringsgrunder finner mest meriterad. Sedan skolstyrelsen vid ett sammanträde prövat ansökningshandlingarna, skall styrelsen vid ett följande sammanträde till innehavare av tjänsten förordna den av de sökande, som styrelsen enligt befordringsgrunderna anser mest meriterad. Styrelsens beslut kan överklagas hos skolöverstyrelsen, över vars beslut besvär kan anföras hos Kungl. Maj:t. *Icke-ordinarie* lärare vid kommunal realskola tillsättes på i huvudsak samma sätt som ordinarie lärare.

Ordinarie adjunktstjänst vid allmänt läroverk ledigförklaras av skolöverstyrelsen. Sedan rektor satts i tillfälle att avge yttrande i ärendet, översänder överstyrelsen till Kungl. Maj:t ansökningshandlingarna jämte förslag å den av de sökande, som enligt gällande befordringsgrunder anses mest meriterad till tjänsten, varefter Kungl. Maj:t utnämner. Över förslaget kan besvär anföras hos Kungl. Maj:t.

Ordinarie ämneslärarinnetjänst vid allmänt läroverk tillsättes av skolöverstyrelsen. Besvär över tillsättningsbeslutet kan anföras hos Kungl. Maj:t.

Icke-ordinarie lärartjänster vid de allmänna läroverken i Ce 29 och Ce 27 samt, såvitt gäller ämneslärarinnetjänster, i Ce 25 tillsättes centralt av skolöverstyrelsen utan att bindas vid särskild skola. De icke-ordinarie lärarna anställs vid vederbörande skola i regel av rektor. Omfattar förordnandet minst en hel termin med full tjänstgöring, må rektors beslut överklagas hos skolöverstyrelsen, som därvid är högsta instans.

Gällande befordringsgrunder är i sak desamma vid alla nu nämnda skolformer, nämligen 1) undervisningsskicklighet, 2) kunskaper och 3) tjänsteår.

I det föregående har framhållits, att ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen icke finnes på försöksskolans högstadium. Frågan om de principiella grunderna för lärartillsättningen i enhetsskolan ansågs vid 1950 års riksdag böra hänskjutas till särskild utredning (prop. 133, Särsk U 3, rskr 403). Detta utredningsuppdrag har lämnats åt 1951 års skolstyrelseutredning.

Förslag om inrättande av ordinarie lärartjänster på högstadiet framlades emellertid redan i den utredning av undervisningsrådet D. Andersson, som låg till grund för *propositionen 1951: 155* angående anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare vid skolor i försöksdistrikt m. m. Förslaget motiverades av utredningsmannen med behovet av att till försöksskolorna förvärva så goda lärare som möjligt. Beträffande förfarandet vid tillsättning av ordinarie lärare föreslog utredningsmannen såsom ett provisorium, att folkskolestadgans bestämmelser om tillsättning av ordinarie folkskollärare skulle tillämpas.

Föredragande statsrådet, statsministern Erlander, satte frågan om inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet i sammanhang med frågan om viss förflyttningsskyldighet för de högre skolornas lärare samt spørsmålet om tillsättningsmyndighet och tillsättningsförfarande. Föredraganden fann därvid för egen del vägande skäl tala för att man i dåvarande läge avstod från att genomföra den av utredningsmannen föreslagna skyldigheten för lärare vid högre skolor till förflyttning till ordinarie tjänster på försöksskolans högstadium och ej heller införde den nya ordningen, att lärare på högstadiet skulle tillsättas genom val av en kommunal skolstyrelse enligt den i folkskolestadgan föreskrivna valproceduren. Föredraganden förordade därför, att på försöksskolans högstadium endast inrättades extra ordinarie och extra tjänster. Detta blev också riksdagens beslut.

Frågan om inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium väcktes på nytt av skolöverstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 27 januari 1953, varvid överstyrelsen bland annat föreslog inrättande av visst antal ordinarie tjänster i Ca 27 och Ca 29. Som skäl härför anfördes, att det syntes bli nära nog omöjligt att anskaffa akademiskt utbildade lärare för försöksskolornas högstadium, därest ej ordinarie tjänster inrättades. I fråga om tillsättningsförfarande föreslogs såsom ett provisorium tillämpning av samma bestämmelser som vid tillsättning av ordinarie lärare vid kommunal realskola.

Vid min anmälan av *propositionen 1953: 126* angående vissa frågor rörande statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m. anförde jag i anledning av överstyrelsens förslag bland annat, att de i propositionen 1951: 155 redovisade skälen för statsmakternas ställningstagande i frågan syntes mig alltjämt ha den styrkan, att jag ännu icke ansåg mig böra framlägga förslag om inrättande av ordinarie ämneslärartjänster i försöksdistrikten.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 9 november 1953 har *skolöverstyrelsen* ånyo hemställt om inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium. I skrivelsen har även framlagts förslag till provisoriska bestämmelser rörande förfarandet vid tillsättning av dylika tjänster m. m.

Sedan jag anmodat *1951 års skolstyrelseutredning* att uppgöra provisoriska bestämmelser beträffande tillsättning av lärare i kunskapsämnen i försöksskolorna har skolstyrelseutredningen¹ den 10 december 1953 avlämnat *promemoria angående tillsättning av lärare i kunskapsämnen i försöksskolorna m. m.* (stencilerad).

Över skolstyrelseutredningens promemoria har *skolöverstyrelsen* yttrat sig, efter hörande av *skolstyrelserna* i försöksdistrikten och *folkskolinspektörerna* i inspektionsområden med försöksverksamhet.

Över skolöverstyrelsens framställning och skolstyrelseutredningens promemoria har vidare yttranden avgivits av *statskontoret*, *statens lönenämnd*, *Statens folkskolinspektörers förbund*, *Städernas folkskolinspektörsförbund*, *Statsläroverkens rektorsförening*, *Realskolornas rektorsförening*, *Läroverkslärares riksförbund*, *Sveriges överlärares förbund*, *Sveriges folkskollärares förbund* och *Sveriges folkskolläraryrkesförbund*, *Svenska stadsförbundet*, *Svenska landskommunernas förbund* samt *Skolstyrelseförbundens rikskommitté*.

2. Inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium.

Förslag.

Skolöverstyrelsen föreslår i förutnämnda skrivelse den 9 november 1953, att från och med nästa budgetår inrättas 217 ordinarie tjänster i kunskapsämnen på försöksskolornas högstadium, varav 88 adjunktstjänster i Ce 29, samt dessutom 10 extra ordinarie adjunktstjänster i Ce 29 att ställas till överstyrelsens förfogande och avsedda för försöksskolor med särskilt utpräglad lärarbrist.

Överstyrelsen framhåller, att svårigheterna att erhålla kvalificerade lärare till försöksskolornas högstadium nu är av sådan omfattning, att någon tveksamhet mot inrättande av ordinarie lärartjänster icke längre bör råda. Till motivering för förslaget att inrätta ordinarie tjänster anför överstyrelsen vidare i huvudsak följande.

Av de sammanlagt 92 lärare, som läsåret 1952/53 helt eller huvudsakligen tjänstgjort på försöksskolans högstadium, har endast 43 varit akade-

¹ Ledamoten av riksdagens första kammare, kommunaldirektören E. E. Näsström, ordförande, ombudsmannen G. S. V. Bodestam, disponenten H. L. Flinck, ledamoten av riksdagens andra kammare, med. lic. O. B. von Friesen, ledamoten av riksdagens andra kammare, parkförmannen C.-E. Johansson, f. d. riksdagsmannen, lantbrukaren J. H. Johnsson, rektorn A. Klum, rektorn A. T. D. Sävborg och folkskolinspektören S. G. Zetterlund.

miskt utbildade, och då har till dessa också hänförs lärare med sådan akademisk utbildning, som normalt icke berättigar till ordinarie eller extra ordinarie ämneslärartjänst vid högre kommunal skola. Vidare måste framhållas, att i detta antal ingår icke endast heltidstjänstgörande lärare utan även de, som bestritt ner till halv tjänstgöring. De nu angivna siffrorna säger dessutom icke något om omsättningen av ämneslärare, vilken tyvärr visat sig vara betydande. Det kan för undervisningen på försöksskolans högstadium icke vara till fördel, att lärare stannar så kort tid, att de icke hinner göra sig förtroga med elever, föräldrar och arbetet i övrigt. I själva verket torde denna bristande kontinuitet i undervisningen utgöra ett av de allvarligaste hindren för uppnående av ett gott undervisningsresultat i dessa försöksskolor.

Men frånvaron av ordinarie lärartjänster på högstadiet vid försöksskolorna drabbar icke blott dessa utan indirekt även andra skolor. Då t. ex. ordinarie lärare vid andra skolor, det må gälla lärare inom folkskoleväsendet eller lärare vid statliga och högre kommunala skolor, förordnas som lärare i kunskapsämne på försöksskolans högstadium, måste deras ordinarie tjänster uppehållas med vikarier. De skoldistrikt och skolor, där lärarna är förordnade som ordinarie lärare, mister därvid de fördelar beträffande undervisningens enhetlighet och kvalitet, som inrättande av ordinarie tjänst avser att ge.

Beträffande beräkningen av antalet ordinarie tjänster erinrar överstyrelsen om följande uttalande av föredragande departementschefen i propositionen 1952: 241 angående lönegradsplaceringen för vissa tjänster, m. m.:

»Tjänsteförteckningskommitténs förslag avser inte lärarna vid enhetskolan. Uppenbart är emellertid, att de förändringar som föreslås för de allmänna läroverken även måste medföra vissa ändringar i de för enhetsskolan gällande bestämmelserna. På Kungl. Maj:t torde få ankomma att besluta härom.»

Överstyrelsen framhåller vidare, att i den av riksdagen godkända överenskommelsen beträffande löner åt rektorer och lärare vid det högre skolväsendet i princip fastslags, att bestämmelserna i fråga om de allmänna läroverken i tillämpliga delar skulle gälla även för de högre kommunala skolorna och privatläroverken. Därvid skulle antalet ordinarie ämneslärartjänster i Ca 29 och Ca 27, motsvarande beföringstjänsterna vid de allmänna läroverken i den högre adjunkts- respektive ämneslärarinnegraden, efter närmare utredning av skolöverstyrelsen bestämmas av Kungl. Maj:t med iakttagande av de grunder, som angivits beträffande de allmänna läroverken. I samma ordning skulle det övervägas att ställa ett antal extra ordinarie lärartjänster i lönegrad Ce 29 till förfogande vid högre kommunala skolor med särskilt utpräglad lärarbrist.

Beträffande grunderna för överstyrelsens nu ifrågavarande beräkningar inhämtas vidare i huvudsak följande.

Antalet elever på försöksskolans högstadium beräknas för läsåret 1954/55 till 3 240 i klass 7, 1 379 i klass 8 i distrikt med klass 9, 1 030 i klass 8 i distrikt utan klass 9 samt 1 590 i klass 9.

Av hittills föreliggande uppgifter kan enligt överstyrelsen några säkra slutsatser angående fördelningen på de olika linjerna i klass 9 icke dragas. I avsaknad av dylika erfarenheter har överstyrelsen antagit, att ungefär hälften av eleverna i klass 8 går till klass 9 y samt återstoden till klass 9 a och 9 g, varefter det vid beräkningarna av antalet läraravdelningar antagits, att varje avdelning omfattar 30 elever.

I likhet med vad som skett vid beräkningen av antalet ordinarie tjänster för de allmänna läroverken och med hänsyn till angelägenheten av att försöksskolorna få samma möjligheter som dessa att erhålla ordinarie lärare samt vidare med beaktande av att i det för försöksskolorna nu fastställda procenttalet (75 procent) för antalet heltidstjänster i högre lönegrader i förhållande till det totala antalet heltidstjänster icke inräknats de folkskollärartjänster i Ca 23, som kan komma att inrättas på högstadiet, utgår överstyrelsen från att 10 procent av undervisningen skall bestridas av icke-ordinarie lärare. Denna marginal torde dock enligt överstyrelsen i själva verket bli större, då överstyrelsen vid beräkningen av antalet erforderliga lärare endast tagit hänsyn till på högstadiet förekommande kunskapsämnen men däremot icke kunnat beakta den omständigheten, att i vissa lärartjänster i kunskapsämnen torde komma att ingå en icke ringa undervisningsskyldighet i övningsämnen och yrkesämnen.

Antalet tjänster i Ca 29 har beräknats på grundval av lärarbehovet i de två sista klasserna på försöksskolans högstadium, dock att därvid klass 8 medtagits som underlag endast i de distrikt, där försöksverksamheten omfattar jämväl klass 9.

Med dessa utgångspunkter finner överstyrelsen att för läsåret 1954/55 fordras följande antal ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium:

i lönegrad Ca 29:	klass 9 a + g	33	
	klass 9 y	9	
	klass 8 (med 9)	46	88
i övriga lönegrader:	klass 8 (utan 9)	34	
	klass 7	95	129
	Summa		217

Därest ordinarie tjänster i Ca 23 inrättas, bör dessa enligt överstyrelsen innefattas i de angivna 217 tjänsterna.

Till motivering för förslaget om inrättande av 10 extra ordinarie tjänster i C e 29 anför överstyrelsen följande.

Svårigheten att erhålla akademiskt utbildade lärare är särskilt utpräglad på vissa orter. I Hietaniemi fanns t. ex. läsåret 1952/53 på högstadiets 6 klassavdelningar ingen enda akademiskt utbildad lärare, i Råneå fanns på 6 klassavdelningar endast 2 dylika lärare och i Skellefteå endast en på 4 klassavdelningar. Man måste alltså räkna med betydande rekryteringsväårigheter på vissa orter, såsom t. ex. de nyss nämnda. Överstyrelsen vill därför framhålla nödvändigheten av att, i likhet med vad som beslutats beträffande allmänna läroverk och högre kommunala skolor, ett visst antal extra ordinarie adjunktstjänster i lönegrad Ce 29 ställas till överstyrelsens förfogande för försöksskolor med särskilt utpräglad lärarbrist.

Remissyttranden.

Skolöverstyrelsens förslag har av de flesta remissinstanserna tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I det följande redogöres för det huvudsakliga innehållet i de remissvar, vari förslaget närmare behandlats.

Statskontorets principiella uppfattning är alltjämt, att tillräckliga erfarenheter av försöksverksamheten med enhetsskola saknas för att nu inrätta ordinarie tjänster. Ämbetsverket vill emellertid inte motsätta sig en temporär överflyttning av befintliga ordinarie tjänster från högre skolor till försöksskolorna; denna bör ske i samband med att tjänster i Ca 29 och Ca 27 vid högre skolor blir lediga genom innehavarnas avgång. Statskontoret avstyrker däremot, att särskilda ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen inrättas vid försöksskolorna. — Beträffande antalet befattningar finner ämbetsverket sig icke kunna tillstyrka någon ökning av det nu till omkring 75 procent av antalet heltidstjänster på högstadiet beräknade antalet tjänster i högre lönegrader. Tvärtom synes enligt statskontoret en minskning av antalet högre befattningar motiverad, därest överenskommelsen om inrättande av folkskollärartjänster i Ca 23 godkännes av statsmakterna.

Statens folkskolinspektörers förbund framhåller, att enligt den allmänna uppfattningen det övervägande antalet elever i enhetsskolan skall komma att välja yrkeslinjen. Skulle denna uppfattning visa sig vara den riktiga, har beräkningen av antalet lärartjänster i kunskapsämnen i viss mån överdimensionerats. Förbundet anmäler även viss tveksamhet beträffande ett genomgående behov av akademiskt utbildade lärare på försöksskolans högstadium. För vissa klasser — med svagt begåvningsunderlag — torde även på högstadiet klassläraresystemet vara lämpligast. Förbundet anser sig emellertid icke böra göra någon bestämd erinran mot överstyrelsens förslag.

Läroverkslärarnas riksförbund tillstyrker — under förutsättning att skolöverstyrelsens förslag rörande tillsättningsförfarandet genomföres — att ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolornas högstadium inrättas. Den organisatoriska grunden för beräkning av såväl icke-ordinarie som ordinarie tjänster i olika adjunktlönegrader bör enligt förbundet anknyta till vad som gäller för statsläroverken.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund och *Sveriges folkskolläraryrkesförbund* förutsätter, att folkskollärartjänsterna i 23 lönegraden göres ordinarie i samma utsträckning som övriga lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet. Det i överenskommelsen om 23-gradstjänsterna förutsatta relationsförhållandet — 6 000 à 7 000 tjänster i 23 lönegraden av det totala antalet lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet vid en fullt utbyggd enhetsskola — bör från början vara avgörande vid den kvantitativa avgränsningen mellan å ena sidan tjänster i Ca 23 och å andra sidan övriga ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolornas högstadium.

3. Provisoriska bestämmelser rörande tillsättningsförfarandet m. m.

A. Tillsättningsförfarandet.

Förslag.

I förutnämnda skrivelse den 9 november 1953 har *skolöverstyrelsen* — under åberopande av nödvändigheten av att försöksskolornas högstadium snarast erhåller ett visst antal ordinarie tjänster i kunskapsämnen — förklarat sig icke kunna avvakta resultatet av 1951 års skolstyrelseutrednings arbete. Överstyrelsen framlägger därför ett förslag till provisoriska bestämmelser rörande tillsättning av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium. Förslaget innebär, att överstyrelsen skall ledigförklara dylik tjänst, att den lokala skolstyrelsen skall avge förslag samt att överstyrelsen skall utnämna tjänstinnehavare. I fråga om ledigförklarande och ansökning liksom vid bedömningen av de sökande förutsätter överstyrelsen, att stadgan för de kommunala realskolorna skall gälla i tillämpliga delar. Besvär över överstyrelsens beslut bör få anföras hos Kungl. Maj:t. Genom ett dylikt tillsättningsförfarande skulle ifrågavarande tjänster komma att behandlas på samma sätt som ämneslärarinnetjänster i Ca 25 och Ca 27 vid de allmänna läroverken, dock att skolstyrelsen äger upprätta förslag. Överstyrelsen framhåller, att redan nu de flesta frågor beträffande lämplighet och behörighet m. m. för lärare i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium skall avgöras av eller underställas överstyrelsen. Ett förläggande av tillsättningen till överstyrelsen skulle således i realiteten icke medföra någon mer avsevärd förändring i nu rådande faktiska förhållanden. Genom att överstyrelsen skulle få hand om tillsättningsförfarandet skulle ej heller eventuella, kommande förslag angående tillsättning och utnämning av lärare komma att föregripas.

1951 års skolstyrelseutredning framhåller i förutnämnda promemoria den 10 december 1953 inledningsvis, att, medan tidigare förslagställare i tillsättningsfrågan kunnat inskränka sig till att utan mera ingående motiveringar föreslå rent tillfälliga lösningar, läget för skolstyrelseutredningen är ett annat, såtillvida att utredningen nu nått fram till en principiell lösning av frågan om själva proceduren vid tillsättningen av huvuddelen av lärarna i enhetsskolan. Detta innebär emellertid inte, att ett definitivt och i detalj utarbetat förslag härutinnan nu kan framläggas. Då provisoriska bestämmelser därför blir erforderliga, framstår det enligt utredningens mening som angeläget, att dessa såvitt möjligt kommer att ligga i linje med principlösningen. Detta har för utredningen varit en huvudsynpunkt vid bestämmelsernas utarbetande. Med hänsyn till deras karaktär av provisorium har utredningen å andra sidan ansett önskvärt, att de i fråga om detaljer av mera

teknisk art inte mer än nödvändigt skall avvika från vad som för närvarande gäller på närmast motsvarande områden.

När utredningen enligt vad som framgår i det följande använder sig av beteckningen mellaninstans menas därmed ett nytt, fristående och av minst fem ledamöter bestående regionalt organ, i vilket både stat och kommun skall vara representerade och som skall rymma företrädare för såväl pedagogiska facksynpunkter som lekmannasynpunkter. Utredningen anför vidare, att utredningen funnit det nödvändigt att också ta upp frågan om meritvärderingen till omprövning och att utredningen, såvitt nu kan bedömas, kommer att såsom ett komplement till det slutliga förslaget om tillsättningsprocedur framlägga förslag till normerande anvisningar för bedömning av de sökandes meriter.

Beträffande de principiella grunderna för förfarandet vid tillsättning av ordinarie lärare i enhetsskolan framhåller skolstyrelseutredningen bland annat följande.

Enhetsskolan skall enligt riksdagens beslut vara en kommunal skola. Utredningen utgår ifrån att detta bland annat innebär, att kommunen skall vara huvudman för lärarna i nämnda skola och att en av dess uppgifter i denna egenskap blir att utfärda lärarnas förordnanden. Det synes utredningen naturligt, att kommunen då också beredes tillfälle att medverka vid urvalet bland sökande till lärartjänsterna i enhetsskolan. För att en allsidig och objektiv prövning av de sökandes meriter härvid skall säkras, har utredningen funnit, att tillsättningen bör ske genom samverkan mellan den lokala skolstyrelsen och en överordnad myndighet samt att därvid i första hand bör krävas att lokalstyrelsens synpunkter, grundade på gällande meritvärderingsnormer, skall utgöra underlag för den högre myndighetens bedömning av de sökandes meriter, att den överordnade myndigheten skall ge sin uppfattning om de sökandes inbördes meriter tillkänna för styrelsen, innan denna äger förordna innehavare av tjänsten, samt att sökande skall ha rätt att i tillsättningsärendet resa invändningar på materiella grunder mot styrelsens och den överordnade myndighetens ställningstaganden innan tjänsteinnehavare förordnas.

Med dessa utgångspunkter skisserar utredningen huvuddragen av sitt slutliga förslag beträffande tillsättningen av ordinarie tjänster i enhetsskolan. Förslaget gäller dock icke tillsättningen av ordinarie tjänster i lönegrad Ca 29; till detta spörsmål har utredningen icke tagit ställning, eftersom enhetsskolans anknytning till gymnasiet genom klass 9 g därvid bör beaktas och utredningen ej haft tillfälle att syssla med detta spörsmål i den utsträckning, som erfordras för ett ställningstagande beträffande tillsättningen av ifrågavarande tjänster.

Den lokala skolstyrelsen skall ombesörja tjänstens ledigkungörande. Den förberedande behandlingen och föredragningen av tillsättningsärendet skall åligga en pedagogisk fackman — skolechef — som avger skriftligt yttrande till skolstyrelsen rörande de sökandes behörighet och den ordningsföljd, i vilken de med hänsyn till gällande befordringsgrunder och meritvärderings-

normer bör komma i fråga till tjänsten. Därefter skall styrelsen fatta beslut om ordningsföljden mellan de sökande och därmed träffa sitt val bland dessa. Styrelsen bör ange ordningen mellan så många att någon kan antagas kvarstå, då förordnande skall utfärdas; i regel bör minst tre sökande uppföras. Motiven för styrelsens beslut skall anges i protokollet. Ärendet går därefter till mellaninstansen, som antingen fastställer skolstyrelsens beslut eller bestämmer annan ordningsföljd. Skälen för eventuell ändring skall anges. Mellaninstansens beslut bör kunna överklagas hos skolöverstyrelsen och talan mot överstyrelsens beslut kunna föras hos Kungl. Maj:t. Besvär skall kunna anföras av sökande och av skolstyrelsen. När ordningsföljden mellan de sökande blivit slutligt bestämd skall skolstyrelsen till innehavare av tjänsten förordna den som enligt ordningsföljden är den mest meriterade. Skolstyrelsens beslut i tillsättningsärende skall kunna överklagas endast på formella grunder.

Skolstyrelseutredningen framhåller, att ett förverkligande i full utsträckning av de intentioner och det förslag, för vilka nu redogjorts, först och främst förutsätter nya mellaninstanser men också väl genomarbetade, normerande anvisningar för värdering av de sökandes meriter. Båda dessa förutsättningar saknas nu. Utredningen har hyst en viss tvekan om det trots detta skulle vara möjligt att redan under provisorietiden låta de lokala skolstyrelserna ta den befattning med tillsättningen av ordinarie lärare i kunskapsämnen, som utredningen tänkt sig att de sedermera skulle få. Utredningen har emellertid ansett sig i detta hänseende böra föreslå överensstämmelse med sitt kommande förslag. Utredningen förutsätter därvid, att skolöverstyrelsen under provisorietiden skall fylla mellaninstansernas uppgifter, varigenom en enhetlig bedömning av de sökande ernås och viss erfarenhet kanske kan vinnas för det slutliga utarbetandet av erforderliga meritvärderingsnormer.

Efter dessa inledande överväganden föreslår skolstyrelseutredningen följande provisoriska förfarande vid tillsättning av ordinarie lärare i tjänst i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium i lägre lönegrad än Ca 29. Skolstyrelsen skall i huvudsak ta den befattning med tillsättningen, som framgår av den lämnade redogörelsen för utredningens kommande, slutliga förslag. Sedan styrelsen fattat beslut om den ordningsföljd, i vilken de sökande bör ifrågakomma till tjänsten, skall utdrag ur protokollet jämte övriga handlingar i ärendet snarast möjligt inges till statens folkskolinspektör, som med eget yttrande överlämnar ärendet till skolöverstyrelsen. Vid sin prövning av ärendet kan överstyrelsen antingen fastställa skolstyrelsens beslut eller, om detta enligt överstyrelsens mening skulle strida mot gällande befordringsgrunder, med klart angivande av skäl bestämma en annan ordningsföljd mellan de sökande. Överstyrelsens beslut skall utan dröjsmål tillställas skolstyrelsen, som har att underrätta kvarvarande sökande om beslutet. Överstyrelsens beslut skall kunna överklagas hos Kungl. Maj:t av sökande och, om det innebär ändring av skolstyrelsens be-

slut, även av denna. Sedan lagakraftvunnet beslut i ärendet föreligger, skall skolstyrelsen, liksom enligt det slutliga förslaget, till innehavare av tjänsten förordna den i ordningen främste av de kvarvarande sökande.

Beträffande ordinarie tjänster i Ca 29 föreslår utredningen, att skolöverstyrelsen förordnar innehavarna av dessa men att vid tillsättningen i övrigt förfäres såsom i det föregående föreslagits beträffande andra ordinarie tjänster i kunskapsämnen. Med hänsyn till sin tidigare uttalade principiella uppfattning och till den ställning lärarna vid de högre kommunala skolorna i motsvarande lönegrad kommer att inta under provisorietiden, finner utredningen naturligt, att försöksskolornas lärare också i denna lönegrad tillsättes medelst förordnande och icke medelst fullmakt.

Skolstyrelseutredningen anser det böra eftersträvas att också bringa tillsättningen av icke-ordinarie lärare på högstadiet i överensstämmelse med vad som enligt utredningens blivande förslag kan komma att gälla i enhetskolan. Utredningen förordar, att vad som föreslagits angående tillsättningen av ordinarie tjänst i kunskapsämnen i lägre lönegrad än Ca 29 under provisorietiden skall äga motsvarande tillämpning i fråga om tillsättningen av extra ordinarie tjänst med den skillnaden, att folkskolinspektören och icke skolöverstyrelsen skall pröva skolstyrelsens beslut rörande ordningsföljden mellan de sökande. Besvär över inspektörens beslut skall kunna anföras hos överstyrelsen men ej vidare.

Tillsättningen av annan icke-ordinarie lärare på högstadiet föreslås av utredningen skola tillgå på samma sätt som vid de kommunala realskolorna, dock med den avvikelsen från därvid gällande bestämmelser, att besvär över skolstyrelsens beslut om tillsättning för minst en hel termin med full tjänstgöring skall kunna anföras på materiella grunder. Överstyrelsen föreslås bli besvärsmyndighet. Mot dess utslag skall talan icke kunna föras.

Two ledamöter av skolstyrelseutredningen, herrar Klum och Sävborg, har reserverat sig mot utredningens förslag beträffande lärartillsättningen och förordat, att de provisoriska bestämmelserna utformas i enlighet med skolöverstyrelsens föreliggande förslag.

Remissyttrandet.

Såväl skolöverstyrelsens som skolstyrelseutredningens förslag innebär den olikheten mot gällande bestämmelser för tillsättning av ordinarie folkskol-lärartjänst, att den enligt befodringsgrunderna mest meriterade sökanden skall utses. I denna fråga uttalar sig 16 av 35 försöksdistrikt för att folkskolestadgans bestämmelser om val av ordinarie folkskollärare bör gälla även beträffande tillsättningen av ordinarie lärare i kunskapsämnen. Samma åsikt hävdas av Skolstyrelseförbundens rikskommitté. Svenska stadsförbundet anser sig icke kunna finna, att det av skolstyrelseutredningen föreslagna

tillsättningsförfarandet garanterar de kommunala skolmyndigheterna ett skäligt inflytande på personvalet vid lärartillsättningarna. Ett övergivande av den inom folkskoleväsendet hittills uppehållna principen om den lokala skolmyndighetens valfrihet inom ett överklagbart förslag är, framhåller stadsförbundet, från kommunal synpunkt av sådan vikt, att förbundet icke på grund av ett inträffat behov av provisoriebestämmelser, hur tvingande detta än må vara, vill binda sig för ett annat tillsättningsförfarande, förrän ett fullständigt definitivt förslag därom föreligger. Stadsförbundet är för sin del närmast benägen för att i den uppkomna situationen förordna, att tillsättningsförfarandet beträffande de i skolöverstyrelsens förslag avsedda tjänsterna provisoriskt utformas i enlighet med överstyrelsens förslag. *Svenska landskommunernas förbund*, som i övrigt ansluter sig till skolstyrelseutredningens förslag, finner icke anledning föreligga att frångå den vid tillsättning av folkskollärare sedan länge tillämpade metoden med val mellan de tre mest meriterade sökandena.

Stockholms folkskoledirektion anser, att samtliga lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet, intill dess pågående utredningar angående mellaninstanser och meritvärderingsnormer blivit slutförda, bör tillsättas med tillämpning av de bestämmelser, som gäller beträffande lärartillsättning i kommunal realskola.

Till skolöverstyrelsens förslag beträffande tillsättningsproceduren ansluter sig i princip de båda *rektorsföreningarna*, *Läroverksläraarnas riksförbund* samt 3 av 21 *folkskolinspektörer*. Ett försöksdistrikt, som i övrigt tillstyrker skolstyrelseutredningens förslag, anser att även tjänster i Ca 27 bör tillsättas av skolöverstyrelsen.

Skolstyrelseutredningens förslag till provisoriska bestämmelser för tillsättningsförfarandet biträdes av 17 *försöksdistrikt*, av vilka dock ett flertal hävdar, att även tjänster i Ca 29 bör tillsättas av skolstyrelsen. Av *folkskolinspektörerna* ansluter sig 16 till utredningens förslag. Detta biträdes också av *Städernas folkskolinspektörsförbund*, *Sveriges överläraresförbund* och de båda *folkskolläraryrkesförbunden*.

Statskontoret har i och för sig intet att erinra mot att ordinarie tjänster på högstadiet tills vidare tillsättes på sätt skolstyrelseutredningen förordnat. Ämbetsverket framhåller dock, att från ämbetsverkets synpunkter intet är att erinra mot att — om så befinnes lämpligare — den av skolöverstyrelsen förordade tillsättningsproceduren kommer till användning, intill dess en definitiv lösning kan åvägabringas.

Skolöverstyrelsen uttalar i sitt yttrande över skolstyrelseutredningens förslag bland annat följande. Den slutliga bedömningen av de sökandes meriter bör under provisorietiden, såsom utredningen föreslagit, ankomma på överstyrelsen. Härigenom skulle en enhetlig bedömning av de sökande ernås och erfarenhet kunna vinnas för det slutliga utarbetandet av de erforderliga meritvärderingsnormerna. Så länge antalet försöksdistrikt är relativt begränsat, kan överstyrelsen i större utsträckning än eljest lära känna och be-

akta de enskilda distriktens lokala förhållanden. I fråga om utfärdandet av förordnanden för lärarna under provisorietiden vidhåller överstyrelsen sin uppfattning, att samtliga de ordinarie lärarna bör tillsättas av överstyrelsen. Då det synes vara av betydelse för lärarna, att förordnandena under provisorietiden utfärdas av central myndighet, bland annat av det skälet att lärarna därigenom skulle få möjlighet att söka flera tjänster samtidigt med angivande av till vilken tjänst de i första rummet ville komma i fråga, är det enligt överstyrelsen knappast möjligt att låta skolstyrelserna vara tillsättningsmyndighet. Med nu rådande lärarbrist är det mer än någonsin nödvändigt, att åtgärder vidtages för att försöksskolorna skall på likvärdiga villkor kunna konkurrera med andra skolor om den tillgängliga arbetskraften.

Beträffande detaljerna i tillsättningsproceduren förklarar *skolöverstyrelsen* sig intet ha att erinra mot att, i enlighet med skolstyrelseutredningens förslag, den lokala skolstyrelsen får svara för ledigkungalörandet på sätt föreskrives för kommunala realskolor. Vidare bör, såsom utredningen föreslagit, folkskolinspektören yttra sig över ansökningar till ordinarie tjänst, för att en så allsidig bedömning som möjligt skall kunna komma till stånd. I fråga om extra ordinarie tjänster utgår överstyrelsen från att utredningens förslag endast avser högre dylika tjänster utanför befordringsgången. Enligt överstyrelsens mening bör beträffande tillsättningen av dylika högre extra ordinarie tjänster helst gälla samma bestämmelser som av överstyrelsen förordats för ordinarie tjänster. I varje fall bör de av överstyrelsen föreslagna bristtjänsterna i Ce 29 tillsättas på samma sätt som ordinarie tjänster. Beträffande övriga icke-ordinarie lärare instämmer överstyrelsen i utredningens förslag, att tillsättningen — med visst undantag — skall tillgå på samma sätt som vid de kommunala realskolorna, dock att enligt överstyrelsens uppfattning folkskolinspektören liksom hittills bör avge yttrande, när förordnandet beräknas komma att omfatta minst en termin med full tjänstgöring.

Statskontoret anser sig icke kunna tillstyrka, att folkskolinspektörerna skall fungera som mellaninstans vid tillsättning av högre icke-ordinarie lärtjänster utan synes det böra ankomma på skolöverstyrelsen att avgöra dessa tjänstetillsättningar. Rätten att anföra besvär hos Kungl. Maj:t synes vidare enligt ämbetsverkets uppfattning icke böra inskränkas till att avse endast ordinarie tjänster.

B. Förflyttningskyldighet m. m.

Inledning.

Med frågan om inrättande av ordinarie tjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium sammanhänger vissa frågor rörande förflyttningskyldighet för ordinarie lärare. Jag torde först i korthet få beröra vissa nu gällande bestämmelser i detta hänseende.

Enligt 9 § Arf är ordinarie *folkskollärare* pliktig att låta förflytta sig till annan ordinarie lärartjänst inom folkskoleväsendet, då så erfordras för indragning av övertalig lärartjänst eller då eljest synnerliga skäl därtill är.

Enligt 13 § B. Saar är *ordinarie lärare vid högre kommunal skola* pliktig att låta förflytta sig till annan ordinarie tjänst vid statlig eller kommunal läroanstalt eller till lärartjänst vid folkskoleväsendet, allt då så erfordras vid i vederbörlig ordning beslutad omorganisation av den skolform läraren tillhör eller för indragning av övertalig lärartjänst eller då eljest synnerliga skäl därtill är.

Såsom framhållits i det föregående ansågs vid behandlingen av det första förslaget om inrättande av ordinarie tjänster på högstadiet (prop. 1951: 155) skyldighet för ordinarie lärare vid högre statliga skolor att låta förflytta sig till ordinarie tjänster på försöksskolans högstadium icke böra införas. Frågan härom ställdes ju icke heller på sin spets, eftersom ordinarie tjänster på högstadiet ej inrättades. Emellertid befanns det erforderligt att införa skyldighet för vissa ordinarie lärare vid högre skolor att meddela undervisning på försöksskolans högstadium. Denna fråga har med stöd av riksdagens beslut i anledning av propositionen 1951: 155 reglerats i kungörelsen 1951: 598 om skyldighet för vissa lärare att fullgöra tjänstgöring vid försöksskola. Enligt denna kungörelse skall *ordinarie lärare i kunskapsämne vid allmänt läroverk eller högre kommunal skola*, som utnämnes respektive förordnas efter utgången av juni 1951, vara skyldig att — därest han på grund av försöksskolas inrättande icke kan få full tjänstgöring vid den skola, där hans ordinarie tjänst är placerad — enligt skolöverstyrelsens bestämmande fullgöra sin tjänstgöringsskyldighet helt eller delvis på högstadiet vid försöksskola i det skoldistrikt, inom vilket läroverket respektive den högre kommunala skolan är belägen.

F ö r s l a g.

Såväl skolöverstyrelsen som skolstyrelseutredningen har i sina föreliggande förslag i anslutning till frågan om tillsättningsförfarandet upptagit vissa spörsmål om förflyttningskyldighet m. m.

Skolöverstyrelsen föreslår, att ordinarie lärare på försöksskolans högstadium skall vara underkastad samma förflyttningskyldighet, som enligt 13 § B. Saar gäller för ordinarie lärare vid högre kommunal skola. Överstyrelsen framhåller dock att det icke förefaller troligt, att försöksverksamheten skulle komma att på något håll avbrytas.

Frågan om förflyttning till försöksskola av lärare vid statlig skola, som kan komma att reduceras eller nedläggas på grund av försöksskolas införande på orten, behöver enligt överstyrelsen icke bli aktuell med hänsyn till föreskrifterna i nyssnämnda kungörelse 1951: 598.

Skolöverstyrelsen förordar vidare beträffande ordinarie lärare på högstadiet, att överstyrelsen får besluta rörande entledigande, föreställning och varning, skiljande från befattning för viss tid eller avstängning från tjäns-

tens utövande, i tillämpliga delar i överensstämmelse med stadgan för kommunala realskolor. Besvär över skolöverstyrelsens beslut i dessa avseenden bör få anföras hos Kungl. Maj:t. Enligt överstyrelsens mening bör vidare besvär över skolstyrelsens beslut i fråga om tjänstledighet kunna i samtliga fall anföras hos överstyrelsen, vars beslut må kunna överklagas hos Kungl. Maj:t.

Skolstyrelseutredningen föreslår i likhet med skolöverstyrelsen, att ordinarie lärare på försöksskolans högstadium underkastas samma förflyttningsskyldighet, som enligt 13 § B. Saar gäller för ordinarie lärare vid högre kommunal skola.

Beträffande förflyttningsskyldighet för ordinarie lärare vid andra skolor framhåller utredningen, att vid kommunal realskolas uppgående i försöksskola något problem icke behöver uppkomma, eftersom det för de kommunala realskolornas lärare endast blir fråga om övergång från en kommunal anställning till en annan och förflyttningsskyldighet redan föreligger enligt nyssnämnda stadgande i Saar. I fråga om ordinarie lärare vid statliga realskolor förklarar utredningen sig, med hänvisning till kungörelsen 1951: 598, icke nu beredd att framlägga något konkret förslag beträffande förflyttningsskyldighet. Utredningen framhåller emellertid som önskvärt, att åtgärder vidtages för att påskynda en övergång till enbart kommunalt anställda lärare i enhetsskolan, t. ex. genom att bestämmelser utfärdas av innebörd att lärare, som efter en viss tidpunkt, förslagsvis den 30 juni 1954, anställs å ordinarie tjänst vid statlig realskola, skall vara skyldig att övergå å motsvarande ordinarie kommunal anställning, om skolan omorganiserats till enhetsskola.

Med hänsyn till innebörden av det förslag till disciplinbestämmelser för enhetsskolans lärare, som skolstyrelseutredningen har för avsikt att senare framlägga, förordar utredningen icke nu någon ändring i de för försöksskolorna i detta hänseende gällande bestämmelserna; för närvarande äger härutinnan folkskolestadgans bestämmelser motsvarande tillämpning för högstadiets lärare.

Skolstyrelseutredningen föreslår vidare i vissa detaljfrågor rörande lärarna på högstadiet huvudsakligen följande.

Icke-ordinarie lärare bör anställas medelst förordnande tills vidare, vilket för lärare i reglerad befordringsgång, extra lärare och timlärare bör gälla högst ett läsår i sänder (jämför § 62 stadgan för kommunala realskolor i lydelse enligt kungörelsen 1953: 643). Beträffande tillträde av och avgång från tjänst bör gälla § 66 nämnda stadga (jämför nyssberörda kungörelse 1953: 643). I fråga om tjänstgöringsbetyg bör gälla § 78 samma stadga i stället för § 8 j folkskolestadgan.

De förutnämnda *reservanterna* inom skolstyrelseutredningen ansluter sig även i förevarande avseenden till skolöverstyrelsens förslag, i den mån detta avviker från utredningens förslag.

Remissyttranden.

Beträffande den av skolstyrelseutredningen väckta frågan om skyldighet för lärare, som framdeles anställas vid statlig realskola, att övergå å motsvarande kommunal anställning, om skolan omorganiseras till enhetsskola, uttalar *skolöverstyrelsen*, att det icke kan vara lämpligt att under en provisorietid och på så lösa grunder införa bestämmelser, vilka såvitt överstyrelsen har sig bekant icke äger någon motsvarighet inom andra områden av statsförvaltningen.

Statens lönenämnd anför, att det synes tveksamt huruvida bestämmelser av angiven innebörd bör utfärdas. Lönenämnden erinrar om att lönenämnden i yttrande den 12 februari 1951 över undervisningsrådet D. Anderssons förslag i ämnet framhöll, att föreskrivandet av en dylik förflyttningsskyldighet skulle innebära en ändring i ifrågavarande lärares allmänna anställningsvillkor av sådan principiell betydelse, att förslaget icke lämpligen borde genomföras i förevarande sammanhang.

Läroverkslärares riksförbund anser bestämmelserna i kungörelsen 1951: 598 vara fullt tillräckliga för att möjliggöra en smidig fördelning av lärartillgången inom ett och samma skoldistrikt med försöksverksamhet.

Statskontoret ansluter sig däremot till vad skolstyrelseutredningen anfört om önskvärdheten av att bestämmelser meddelas, vilka innebär möjlighet att förflytta innehavare av ordinarie tjänst vid statlig realskola till motsvarande befattning vid kommunal försöksskola.

Skolstyrelseutredningens förslag, att lärarna i kunskapsämnen på högstadiet skall erhålla tjänstgöringsbetyg, graderade på sätt gäller för lärare vid kommunala realskolor, och att § 66 stadgan för nämnda skolor skall tillämpas i fråga om dylik lärares tillträde av och avgång från tjänst, föranleder ingen erinran från *skolöverstyrelsens* sida. Beträffande bestämmelser om disciplinära åtgärder hänvisar överstyrelsen till sitt eget förslag.

De båda *folkskolläraryrkesförbunden* anser, att för lärare i Ca 23 bör utfärdas tjänstgöringsbetyg enligt § 8 j folkskolestadgan.

4. Departementschefen.

På försöksskolans högstadium har ännu inga ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen inrättats. Såsom framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen har frågan om inrättande av dylika tjänster tidigare behandlats vid 1951 och 1953 års riksdagar. Inför svårigheterna att lösa de med denna fråga sammanhängande problemen om tillsättningsförfarande och förflyttningsskyldighet har emellertid hittills övervägande skäl ansetts tala för att tills vidare uppskjuta inrättandet av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet.

Det tidigaste förslaget i ämnet väcktes år 1951, då det första försöksåret på högstadiet förestod. Förslaget motiverades med behovet av att till för-

söksskolorna förvärva så goda lärare som möjligt. Nästa förslag om inrättande av ordinarie lärartjänster på högstadiet framlades av skolöverstyrelsen i början av förra året; försöksverksamheten hade läsåret 1952/53 nått klass 8 i de tidigast startande distrikten. Överstyrelsen anförde då, att det syntes bli nära nog omöjligt att anskaffa akademiskt utbildade lärare för högstadiet, om icke ordinarie tjänster inrättades.

Nu föreligger ånyo ett förslag av skolöverstyrelsen om inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium. Överstyrelsen anser svårigheterna att erhålla kvalificerade lärare på högstadiet för närvarande vara av sådan omfattning, att någon tveksamhet mot en dylik åtgärd icke längre bör råda. Överstyrelsens bedömning av läget besannas av de läsåret 1952/53 avseende uppgifter om lärarnas formella kompetens, som överstyrelsen i detta sammanhang redovisat och som redan i det föregående berörts. Uppgifterna visar, att av de 92 lärare, som nämnda läsår helt eller huvudsakligen tjänstgjort på högstadiet (minst halvtidstjänstgöring), endast 43 (46,8 procent) avlagt filosofie kandidatexamen eller ämbetsexamen, medan 36 lärare (39,1 procent) haft enbart folkskollärarexamen som lärdomsmerit. Återstående 13 lärare har antingen varit folkskollärare med vissa akademiska betyg eller haft annan utbildning än nu berörts. I två försöksdistrikt (Hietaniemi och Laxå) har det under läsåret icke funnits någon lärare med akademisk utbildning. Endast ett distrikt (Lerum) synes ha kunnat helt täcka sitt behov av dylika lärare.

Enligt vad jag inhämtat från skolöverstyrelsen har under läsåret 1953/54 tillgången på akademiskt utbildade lärare för försöksskolornas högstadium icke förbättrats.

Av vad som nu anförts framgår att försöksskolorna ännu icke förmått att hävda sig i konkurrensen om de akademiskt utbildade lärarkrafterna. En av orsakerna härtill är otvivelaktigt, att de på högstadiet hittills endast kunnat erbjuda icke-ordinarie tjänster utan den fasthet i anställningen, som en ordinarie tjänst innebär. Härav följer, såsom överstyrelsen anför, en betydande omsättning av ämneslärare. Denna medför i sin tur en bristande kontinuitet i undervisningen, ett förhållande som överstyrelsen betecknar såsom ett av de allvarligaste hindren för uppnående av ett gott undervisningsresultat på högstadiet.

Några som helst principiella skäl talar icke mot inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolornas högstadium. Tvärtom är det enligt min mening självklart, att försöksskolorna i detta hänseende bör jämföras med motsvarande statliga och högre kommunala skolor. Vad som hittills talat för att uppskjuta tillskapandet av ordinarie tjänster, har, som jag framhållit, varit svårigheten att lösa vissa problem rörande tillsättningsförfarande och förflyttningsskyldighet. Det torde emellertid nu vara ofrånkomligt att inrätta ordinarie lärartjänster på högstadiet, för att försöksskolorna skall få tillräckliga organisatoriska möjligheter att rekrytera

kvalificerade lärare för den viktiga undervisningen på detta stadium. Även om frågan om tillsättningen av ordinarie lärartjänster på högstadiet och därmed sammanhängande spörsmål erbjuder åtskilliga synnerligen komplicerade problem, vilka i dagens läge ingalunda kan slutgiltigt lösas, så har dock dessa spörsmål numera penetrerats så långt, att det nu också torde vara möjligt att i dessa hänseenden skapa en tillfredsställande provisorisk lösning.

Jag biträder därför skolöverstyrelsens förslag, att från och med nästa budgetår inrättas ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium.

Vad gäller antalet ordinarie tjänster får jag till en början erinra om vissa punkter i den förhandlingsöverenskommelse, som låg till grund för 1952 års riksdags beslut om lönegradsplaceringen för vissa lärartjänster vid allmänna läroverk och högre kommunala skolor (prop. 1952: 241). Enligt nämnda överenskommelse skulle vid läroverken antalet adjunktstjänster i Ca 27 avpassas så, att befordran till dylik tjänst normalt kunde ske vid högst 35 års ålder. Antalet adjunktstjänster i Ca 29 vid läroverken skulle i huvudsak motsvara behovet av ämneslärartjänster å gymnasiet samt i realskolans två högsta klasser, bortsett från rektors- och lektorstjänster samt ämneslärarinnetjänster i Ca 27. För sistnämnda tjänster angavs i överenskommelsen ett bestämt antal. Vid de högre kommunala skolorna skulle antalet ordinarie ämneslärartjänster i Ca 29 och Ca 27, motsvarande befordringstjänsterna vid de allmänna läroverken i den högre adjunkts- respektive ämneslärarinnegraden, efter närmare utredning av skolöverstyrelsen bestämmas av Kungl. Maj:t med iakttagande av de grunder, som i det föregående angivits beträffande de allmänna läroverken.

Det ankommer alltså på Kungl. Maj:t att enligt nu angivna grunder bestämma antalet ordinarie adjunkts- och ämneslärartjänster vid de högre kommunala skolorna.

Med utgående i princip från samma grunder har skolöverstyrelsen för budgetåret 1954/55 beräknat det totala behovet av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium till 217 tjänster, varav 88 adjunktstjänster i Ca 29.

De ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet, som skall ifrågakomma, bör enligt min mening vara ordinarie adjunktstjänster i Ca 29 och Ca 27 samt — i anslutning till vad jag nyligen vid anmälan av vissa frågor rörande vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på högre skolstadier m. m. förordnat om inrättande vid olika skolformer av folkskol-lärartjänster i 23 lönegraden — jämväl folkskollärartjänster i Ca 23. Därest i särskilda fall så finnes motiverat, bör adjunktstjänst i Ca 29 eller Ca 27 kunna utbytas mot ämneslärartjänst i Ca 27 respektive Ca 25. I förevarande sammanhang torde för riksdagens prövning av frågan ståndpunkt böra tas till de grunder, som skall tillämpas för beräkningen av det

totala antalet ordinarie tjänster. Det torde sedan, i likhet med vad som gäller beträffande de högre kommunala skolorna, få ankomma på Kungl. Maj:t att för varje budgetår efter förslag av överstyrelsen meddela närmare bestämmelser om antalet tjänster och dessas fördelning på lönegrader ävensom rörande ordningen för tjänsternas fördelning på försöksskolorna.

Vad gäller totalantalet ordinarie tjänster, torde detta böra beräknas med tillämpning i princip av samma grunder, som härutinnan gäller beträffande de högre kommunala skolorna. Någon anledning att i detta avseende göra en åtskillnad mellan de kommunala realskolorna och försöksskolorna föreligger enligt min mening icke. Beträffande försöksskolornas högstadium får jag emellertid — i anslutning till vad folkskolinspektörsförbundet och statskontoret anfört i sina remissyttranden — framhålla följande. Överstyrelsen har i sina beräkningar rörande antalet ordinarie tjänster utgått från att hälften av 1953/54 års elever i klass 8 kommer att för nästa läsår välja klass 9 y. Enligt tillgängliga uppgifter har det under förra läsåret gjorda preliminära linjevalet till klass 9 innevarande läsår utfallit så, att cirka 55 procent av eleverna valt klass 9 y. Beräkningen av antalet ordinarie tjänster torde för varje budgetår böra grundas på senast tillgängliga uppgifter om valet av linje i nionde klassen. I överstyrelsens nu föreliggande beräkningar har vidare någon reduktion icke gjorts för de lärartjänster vid realskola i försöksdistrikt, som blir övertaliga genom högstadiets utbyggnad i distriktet och vilkas innehavare därför har sin tjänstgöring förlagd till högstadiet. Jämväl denna omständighet torde böra beaktas vid de blivande beräkningarna.

I fråga om grunden för beräkning av erforderligt antal tjänster i Ca 29 är jag icke nu beredd att ta ställning utan det torde tills vidare få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta härom i anslutning till de grunder, som för närvarande tillämpas beträffande övriga skolformer.

Vad gäller den av folkskolläraryrket berörda frågan om en princip för avgränsning av antalet folkskollärartjänster i Ca 23 i förhållande till antalet övriga ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet, får jag erinra om att jag vid anmälan av frågan om vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på högre skolstadier m. m. förordat, att Kungl. Maj:t av riksdagen bemyndigas att för varje budgetår, efter förslag av skolöverstyrelsen, fastställa det antal tjänster i 23 lönegraden, som skall nyinrättas under det påföljande budgetåret. Jag är icke heller beträffande ifrågavarande ordinarie tjänster beredd att nu ange någon fixerad proportion mellan dessa och övriga tjänster på försöksskolans högstadium. Det torde, i enlighet med vad jag i det föregående anfört, även i detta hänseende få ankomma på Kungl. Maj:t att för varje budgetår efter förslag av överstyrelsen meddela närmare bestämmelser.

På försöksskolans högstadium må under innevarande budgetår enligt Kungl. Maj:ts beslut vara inrättade sammanlagt högst 26 adjunktstjänster

i Ce 29. Vid bifall till vad jag i det föregående förordat, kommer dessa tjänster att ersättas av ordinarie tjänster i 29 lönegraden. Skolöverstyrelsen föreslår emellertid, att vid sidan av nämnda ordinarie tjänster inrättas 10 adjunktstjänster i Ce 29 för att ställas till förfogande för försöksskolor med särskilt utpräglad lärarbrist. Jag erinrar om att liknande åtgärder vidtagits för de allmänna läroverken och de högre kommunala skolorna. För ändamålet finnes sålunda vid läroverken högst 150 tjänster och vid de högre kommunala skolorna högst 30 tjänster. Med hänsyn till svårigheterna att rekrytera kompetenta lärare till försöksskolans högstadium synes en dylik åtgärd i hög grad motiverad även beträffande försöksskolorna. Liksom i fråga om de högre kommunala skolorna bör det få ankomma på Kungl. Maj:t att för varje budgetår, efter förslag av överstyrelsen, bestämma det högsta antal extra ordinarie adjunktstjänster i Ce 29, som överstyrelsen skall få disponera för fördelning på försöksskolor med särskilt utpräglad lärarbrist.

Jag övergår härefter till frågan om provisoriska bestämmelser rörande tillsättningsförfarandet m. m.

Vid inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium måste frågan om förfarandet vid tillsättning av dylik tjänst lösas. Som nämnts i det föregående har hela frågan om lärartillsättningen i enhetsskolan hänskjutits till särskild utredning. Denna verkställes för närvarande av 1951 års skolstyrelseutredning, som jämväl har att utreda frågorna om mellaninstanserna inom skolväsendet och de lokala skolmyndigheternas organisation. Med hänsyn till att spörsmålet om lärartillsättningen i enhetsskolan och i samband därmed stående frågor sålunda ännu befinner sig på utredningsstadiet och hela det material, som måste ligga till grund för ett slutligt bedömande, på intet vis nu kan överblickas, är det uppenbart, att det för närvarande endast kan bli fråga om en *provisorisk* lösning av tillsättningsförfarandet. Jag vill mycket starkt understryka provisoriekaraktären och framhålla, att den ståndpunkt i tillsättningsfrågan, som statsmakterna nu må komma att intaga, icke får anses bindande för den slutgiltiga utformningen av lärartillsättningen i enhetsskolan.

I tillsättningsfrågan har framkommit flera olika förslag till provisoriska lösningar. År 1951 föreslog sålunda undervisningsrådet D. Andersson i sin förutberörda utredning, att ordinarie lärare på högstadiet skulle tillsättas på samma sätt som ordinarie folkskollärare, alltså genom val av skolstyrelsen. I sitt förra året framlagda förslag om inrättande av ordinarie tjänster på högstadiet förordade skolöverstyrelsen, att de ordinarie lärarna skulle tillsättas enligt samma regler som vid de kommunala realskolorna, alltså genom förordnande av skolstyrelsen utan särskild underställning inför högre myndighet.

Nu föreslår skolöverstyrelsen, att de ordinarie lärarna på högstadiet skall förordnas av överstyrelsen efter förslag av skolstyrelsen och yttrande av folkskolinspektören.

1951 års skolstyrelseutredning har meddelat, att utredningen nu nått fram till en principiell lösning av frågan om själva proceduren vid tillsättningen av huvuddelen av lärarna i enhetsskolan. I nära anslutning till sin principlösning — vilken bygger på bland annat tillkomsten av nya mellaninstanser inom skolväsendet — förordnar skolstyrelseutredningen beträffande tillsättningen av tjänster i lägre lönegrad än Ca 29 ett provisoriskt förfarande av i huvudsak följande innebörd. Skolstyrelsen bestämmer enligt gällande befordringsgrunder ordningsföljden mellan så många av de sökande, att någon kan antagas kvarstå, när förordnande skall utfärdas. Folkskolinspektören yttrar sig över skolstyrelsens förslag, som vidarebefordras till skolöverstyrelsen. Överstyrelsen har att antingen fastställa skolstyrelsens beslut eller, om detta skulle prövas strida mot befordringsgrunderna, bestämma en annan ordningsföljd mellan de sökande. Då lagakraftvunnet beslut om ordningsföljden föreligger, skall skolstyrelsen utfärda förordnande för den i ordningen främste av de sökande.

Jag skall för egen del till en början ta ställning till två frågor, som är av grundläggande betydelse för utformningen även av ett provisoriskt tillsättningsförfarande. Den ena gäller *vilken myndighet, som skall utfärda förordnande för ordinarie lärare på högstadiet*. Den andra gäller efter vilken principiell metod — *val eller förordnande av den mest meriterade* — som de ordinarie lärarna skall utses.

Enligt de vid 1950 års riksdag beslutade riktlinjerna för enhetsskolans lokala organisation skall enhetsskolan vara en statsunderstödd kommunal skola. Vid övriga former av statsunderstödda kommunala skolor utfärdas förordnande för ordinarie lärare på det stadium, som närmast motsvarar försöksskolans högstadium, av vederbörande skolstyrelse. Detsamma är fallet beträffande ordinarie lärare i folkskolan. Skolöverstyrelsen har emellertid föreslagit, att under provisorietiden överstyrelsen skall utfärda förordnande för ordinarie lärare på försöksskolans högstadium.

De av överstyrelsen åberopade skälen för en dylik speciell ordning för försöksskolorna under provisorietiden synes mig icke vara av den vikt, att vid utformningen av de provisoriska tillsättningsbestämmelserna bör göras något generellt avsteg från den inom folkskolan och de högre kommunala skolorna tillämpade principen, att skolstyrelsen utfärdar förordnande för ordinarie lärare. Jag är således för egen del av den uppfattningen, att under provisorietiden skolstyrelserna i försöksdistrikten bör utfärda förordnandena för de ordinarie lärarna. Undantag från denna regel torde dock, som jag i det följande föreslår, av särskilda skäl böra göras beträffande adjunkts-tjänster i Ca 29.

Om man bortser från folkskolan gäller beträffande tillsättningen av ordi-

narie lärartjänster inom det allmänna skolväsendet den regeln, att den enligt gällande befordringsgrunder mest meriterade sökanden skall utses. Inom folkskolan tillämpas däremot vid tillsättning av ordinarie folkskollärartjänst den metoden, att, sedan på förslag uppförts de tre mest meriterade sökandena, skolstyrelsen väljer en av de på förslaget uppförda. Vad nu gäller den principiella metoden för tillsättningen av ordinarie lärare på försöks skolans högstadium har vid ärendets remissbehandling i det närmaste hälften av försöksdistrikten ävensom skolstyrelseförbundens rikskommitté och de två kommunförbunden uttalat sig för att valmetoden borde gälla också beträffande högstadiets ordinarie lärare. Såväl skolöverstyrelsens som skolstyrelseutredningens förslag innebär däremot, att den mest meriterade sökanden skall förordnas. Till denna princip har övriga i ärendet hörda anslutit sig.

För egen del anser jag, att under provisorietiden bör beträffande de ordinarie tjänster, som rekryteras med lärare med akademiska examina, gälla den av överstyrelsen och skolstyrelseutredningen förordade principen, att den enligt gällande befordringsgrunder mest meriterade sökanden skall förordnas. Jag vill härutinnan särskilt framhålla, att för de akademiskt utbildade lärarna vid övriga skolformer icke finnes någon motsvarighet till den inom folkskolan tillämpade valmetoden.

Vad däremot gäller folkskollärartjänsterna i Ca 23 synes det mig ligga närmast till hands, att dessa under provisorietiden tillsättes på samma sätt som folkskollärartjänster i folkskolan. Jag anser mig därför böra föreslå, att ordinarie folkskollärartjänst i Ca 23 på försöks skolans högstadium skall tillsättas i samma ordning som i folkskolestadgan föreskrives beträffande ordinarie folkskollärartjänst.

Vad härefter gäller själva proceduren för tillsättning av andra ordinarie tjänster än tjänster i Ca 23 återkommer jag först till vad jag nyss antytt, nämligen att förordnande å adjunktstjänst i Ca 29 under provisorietiden icke synes böra utfärdas av den lokala skolstyrelsen. Både skolöverstyrelsens och skolstyrelseutredningens förslag innebär, att förordnande å dylik tjänst skall utfärdas av överstyrelsen. Skolstyrelseutredningen har motiverat en dylik ordning med att den för tillsättningen av ifrågavarande tjänster betydelsefulla frågan om enhetsskolans anknytning till gymnasiet genom klass 9 g ännu icke tillräckligt utretts. Jag biträder i detta avseende skolöverstyrelsens och skolstyrelseutredningens förslag och förordar alltså, att tills vidare ordinarie adjunktstjänst i Ca 29 på försöks skolans högstadium skall tillsättas av skolöverstyrelsen. Ledigkungörandet av dylik tjänst bör omhänderhas av skolstyrelsen, som också skall avge förslag beträffande tjänstens tillsättande. Över förslaget inhämtas yttrande av folkskolinspektören, varefter överstyrelsen utfärdar förordnande å tjänsten för den mest meriterade av sökandena. Överstyrelsens beslut bör kunna överklagas hos Kungl. Maj:t av sökande och av skolstyrelsen.

Beträffande den provisoriska proceduren vid tillsättningen av ordinarie tjänster i Ca 25 och Ca 27 — å vilka enligt mitt förslag förordnanden skall utfärdas av skolstyrelsen — är den väsentliga frågan, om skolstyrelsens bedömning av de sökandes inbördes meriter skall kontrolleras av administrativ fackmyndighet eller om skolstyrelsen för sin bedömning i stället skall erhålla vägledning av dylik myndighet eller om, såsom ett tredje alternativ, skolstyrelsen skall göra meritbedömningen helt utan kontroll eller vägledning från administrativ myndighets sida. Jag får i detta hänseende erinra om att vid tillsättningen av ordinarie folkskollärartjänst skolstyrelsens på gällande befordringsgrunder baserade förslag alltid skall underställas folkskolinspektören och att, därest skolstyrelsen och inspektören icke kan enas om hur förslaget skall se ut, domkapitlet skall upprätta förslag. Här föreligger alltså en bindande kontroll av skolstyrelsens meritvärdering. Men därefter har skolstyrelsen rätt att utan hänsyn till den inbördes meritordningen välja en av de på förslaget uppförda sökandena. Vid de högre kommunala skolorna förekommer däremot ingen kontroll av eller vägledning för skolstyrelsens värdering av de sökandes inbördes meriter. Sedan denna skett, har skolstyrelsen att förordna den bland de sökande, som skolstyrelsen med hänsyn till föreskrivna befordringsgrunder anser böra i främsta rummet komma i fråga. Skolstyrelsens bedömning kan dock givetvis genom besvär över förordnandebeslutet bringas under högre myndighets prövning.

Beträffande det provisoriska förfarandet vid tillsättning av nu ifrågakvarande ordinarie tjänster på försöksskolans högstadium föreslår skolstyrelsetredningen en bindande kontroll av skolstyrelsens meritbedömning på så vis, att skolstyrelsens beslut om ordningsföljden mellan de sökande skulle underställas skolöverstyrelsens prövning och att skolstyrelsen sedan skulle ha att förordna den av de sökande, som enligt skolöverstyrelsens eller, efter besvär, Kungl. Maj:ts beslut angivits såsom den främste av de sökande. Enligt utredningens förslag skulle således skolstyrelsens beslut om förordnande bli en helt formell verkställighetsåtgärd i anledning av skolöverstyrelsens eller Kungl. Maj:ts beslut i tillsättningsärendet. En dylik ordning vid tillsättningen av ifrågakvarande tjänster synes mig icke tillfredsställande. Enligt min uppfattning bör, såsom nu gäller beträffande tillsättningen av motsvarande tjänster vid de högre kommunala skolorna, det avgörande beslutet i tillsättningsfrågan träffas av skolstyrelsen. Riktigheten av detta beslut bör sedan kunna prövas genom besvär på materiella grunder. Med hänsyn till att försöksdistriktens skolstyrelser för närvarande i mycket stor utsträckning saknar några egentliga erfarenheter av bedömningen av akademiskt utbildade lärares meriter, synes det emellertid motiverat, att skolstyrelsen i ett försöksdistrikt erhåller sakkunnig vägledning i någon form för sin bedömning av frågan om vem av de sökande, som enligt gällande befordringsgrunder skall anses mest meriterad. Denna vägledning synes vid tillsättning

av ifrågavarande ordinarie tjänster böra ske genom att folkskolinspektören och skolöverstyrelsen yttrar sig rörande de sökandes meriter och att därvid anges den sakkunniga myndighetens uppfattning om rangordningen mellan de sökande enligt befordringsgrunderna.

Med dessa överväganden finner jag mig för egen del böra förorda, att det provisoriska förfarandet vid tillsättningen av tjänster i Ca 25 och Ca 27 på försöksskolans högstadium utformas efter följande grundlinjer. Ledigkungörandet ombesörjes av skolstyrelsen, till vilken ansökningarna inges. Därefter skall skolöverstyrelsen, sedan folkskolinspektören granskat ansökningarna, yttra sig rörande de sökandes meriter samt ange sin uppfattning om ordningen mellan de sökande enligt gällande befordringsgrunder. Skolöverstyrelsens yttrande synes dock icke behöva avse flera av de sökande än högst de fem främsta. Sedan överstyrelsens yttrande — som icke skall kunna överklagas — kommit skolstyrelsen tillhanda, skall skolstyrelsen till innehavare av tjänsten förordna den av de sökande, som enligt gällande befordringsgrunder prövas vara den mest meriterade. Över skolstyrelsens beslut skall kunna anföras besvär hos Kungl. Maj:t på materiella grunder. Besvär bör inges till skolstyrelsen, som med eget yttrande vidarebefordrar besvären och övriga handlingar till överstyrelsen. Överstyrelsen avger utlåtande i besvärsmålet till Kungl. Maj:t. Besvären prövas därefter av Kungl. Maj:t i statsrådet.

För närvarande tillsättes extra ordinarie lärartjänst i kunskapsämnen i Ce 25, Ce 27 och Ce 29 på försöksskolans högstadium på så sätt, att skolstyrelsen, sedan folkskolinspektören yttrat sig om de sökandes inbördes meriter, förordnar den av de sökande, som enligt gällande befordringsgrunder prövas vara mest meriterad. Besvär över skolstyrelsens beslut må anföras hos skolöverstyrelsen, vars beslut må överklagas hos Kungl. Maj:t. Skolstyrelseutredningen har i förevarande sammanhang också framlagt förslag beträffande provisoriskt förfarande vid tillsättningen av icke-ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på högstadiet. I vad förslaget gäller extra ordinarie lärartjänster innebär det, att dylika tjänster — även adjunktstjänster i Ce 29 — skulle tillsättas i samma ordning som utredningen förordat beträffande ordinarie tjänster i lägre lönegrad än Ca 29, dock att folkskolinspektören och icke överstyrelsen skulle pröva ordningsföljden mellan de sökande, varjämte besvär över inspektörens beslut skulle kunna anföras hos överstyrelsen, vars beslut i dylikt fall ej skulle kunna överklagas.

I anslutning till vad jag för egen del nyss förordat beträffande tillsättningen av ordinarie tjänster i Ca 25 och Ca 27, finner jag icke påkallat att nu göra någon ändring i de för närvarande gällande grunderna för tillsättningen av motsvarande extra ordinarie tjänster. Skäl synes icke heller föreligga för att under provisorietiden beträffande de extra ordinarie tjänsterna i 29 lönegraden tillämpa ett annat tillsättningsförfarande än det nuvarande.

Vad jag nu anfört bör dock icke gälla vid tillsättning av extra ordinarie lärare, som inom befordringsgången placerats i Ce 25; för dylik lärare synes böra tillämpas samma bestämmelser som beträffande annan icke-ordinarie lärare än extra ordinarie lärare.

Beträffande tillsättningen av extra ordinarie folkskollärartjänst i Ce 23 på högstadiet torde, i enlighet med vad jag i det föregående förordat beträffande tillsättningen av ordinarie tjänst i nämnda lönegrad, böra tillämpas folkskolestadgans bestämmelser om förordnande av extra ordinarie folkskollärare i folkskolan.

Annan icke-ordinarie lärare i kunskapsämnen på högstadiet än nu sagts bör, på sätt skolstyrelseutredningen förordat, förordnas av skolstyrelsen, med möjlighet till besvär hos skolöverstyrelsen, därest förordnandet avser minst en hel termin med full tjänstgöring.

Jag behandlar härefter frågan om förflyttningsskyldighet. I likhet med skolöverstyrelsen och skolstyrelseutredningen anser jag, att för ordinarie lärare på försöksskolans högstadium bör stadgas samma förflyttningsskyldighet, som enligt 13 § B. Saar gäller för ordinarie lärare vid högre kommunal skola. Detta bör alltså vara fallet även beträffande ordinarie folkskollärare i Ca 23.

Beträffande ordinarie lärare vid statlig skola har skolstyrelseutredningen väckt frågan, huruvida icke åtgärder borde vidtagas för att påskynda en övergång till enbart kommunalt anställda lärare i enhetsskolan, exempelvis genom införande av skyldighet för nyanställda statliga lärare att övergå å motsvarande kommunal anställning, om den statliga skolan omorganiserats till enhetsskola. Skolöverstyrelsen har däremot i detta hänseende ansett bestämmelserna i kungörelsen 1951:598 om skyldighet för vissa ordinarie lärare vid statlig skola att fullgöra tjänstgöring på försöksskolas högstadium vara tillräckliga under provisorietiden. För egen del är jag icke beredd att i förevarande sammanhang upptaga frågan om skyldighet för ordinarie lärare vid statlig skola att låta förflytta sig till ordinarie tjänst i enhetsskolan. Det torde därför få anstå med åtgärder i syfte att förbereda och underlätta en dylik förflyttning av lärarkåren i de statliga realskolorna. Tills vidare synes bestämmelserna i kungörelsen 1951:598 tillfyllest för att eliminera i förevarande avseende eljest uppkommande svårigheter vid successiv avveckling av realskola i försöksdistrikt.

Jag har nu redogjort för min ståndpunkt till de frågor angående provisoriskt tillsättningsförfarande och förflyttningsskyldighet, beträffande vilka grunderna för den administrativa regleringen torde böra underställas riksdagens prövning. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att senare, efter förslag av skolöverstyrelsen, meddela närmare bestämmelser i dessa hänseenden.

I ärendet har av skolöverstyrelsen och skolstyrelseutredningen även framlagts förslag rörande disciplinära bestämmelser, tjänstgöringsbetyg m. m.

Dessa frågor torde icke vara av beskaffenhet att behöva underställas riksdagens prövning. Även härtinnan torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles, efter förslag av skolöverstyrelsen, meddela närmare bestämmelser. I förevarande sammanhang anser jag mig dock böra något beröra ett av dessa spörsmål, nämligen de disciplinära bestämmelserna. På denna punkt har överstyrelsen och skolstyrelseutredningen redovisat olika uppfattningar. Överstyrelsen har ansett, att disciplinära frågor beträffande ordinarie lärare på högstadiet under provisorietiden bör prövas av överstyrelsen, med möjlighet till besvär hos Kungl. Maj:t över överstyrelsens beslut. Skolstyrelseutredningen har däremot på anförda skäl förordat, att folkskolestadgans för närvarande på högstadiet tillämpade disciplinära bestämmelser alltjämt tills vidare bör gälla. Jag anser för egen del, att det vid utfärdandet av närmare bestämmelser i ämnet bör övervägas, huruvida icke under provisorietiden i varje fall beslut om vissa mera ingripande disciplinära åtgärder mot ordinarie lärare, såsom mistning av befattning för viss tid eller skiljande från befattning för alltid, bör för att bli gällande underställas överstyrelsens prövning; genom besvär bör dessa frågor givetvis under alla förhållanden kunna bringas under Kungl. Maj:ts prövning.

Hemställen.

Under åberopande av vad jag i det föregående anført och föreslagit hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna av mig förordade grunder *dels* beträffande inrättande av ordinarie tjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium och av extra ordinarie dylika tjänster för försöksdistrikt med särskilt utpräglad lärarbrist, *dels* beträffande provisoriskt förfarande vid tillsättning av lärartjänster i kunskapsämnen på nämnda stadium, *dels ock* beträffande förflyttningsskyldighet för ordinarie lärare i kunskapsämnen på samma stadium.

III. Bestämmelser om statsbidrag m. m. för verksamheten i försöksskolans klass 9 y.

Frågan om anställningsförhållanden för lärarpersonalen i klass 9 y och statsbidrag till den förberedande yrkesutbildningen i försöksskolan upptogs till behandling i propositionen 1953: 126 (s. 40—41). Vid anmälan av detta spörsmål framhöll jag, att de ifrågavarande problemen är mycket invecklade och att en riktig lösning av dem är av utomordentlig vikt för att försöken med den förberedande yrkesutbildningen skall kunna bedrivas på ett

ändamålsenligt sätt. Jag var icke då beredd att framlägga något definitivt förslag i ämnet utan ansåg, att problemen måste utredas ytterligare i avslutning till erfarenheterna av det första försöksåret i klass 9 y. I propositionen begärdes därför bemyndigande för Kungl. Maj:t att för budgetåret 1953/54 provisoriskt reglera anställningsförhållanden m. m. för lärare och handledare i den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y ävensom meddela föreskrifter rörande avlöning och annan ersättning till dessa samt rörande statsbidrag härtill i enlighet med vad som i övrigt gäller rörande dylikt statsbidrag på försöksskolans högstadium.

Riksdagen lämnade det begärda bemyndigandet (SU 139, rskr 276). Statsutskottet underströk i sitt utlåtande angelägenheten av att den provisoriska regleringen utformades under hänsynstagande till de icke oväsentliga kostnadsökningar och svårigheter i övrigt, som torde uppkomma för skoldistriktet i och med att försöksverksamheten igångsattes i klass 9 y.

Enligt de i det föregående omnämnda, av Kungl. Maj:t den 30 juni 1953 utfärdade särskilda bestämmelserna beträffande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola gäller beträffande verksamheten i klass 9 y — utöver övriga för försöksverksamheten meddelade föreskrifter — i huvudsak följande bestämmelser.

För undervisningen i yrkesämnen (yrkesteori och yrkespraktik) i klass 9 y skall vara anställda *yrkeslärare*. För elevernas handledning under yrkespraktik i näringslivet må anlitas särskilda s. k. *handledare*. Heltidstjänst som yrkeslärare ledigförklaras och tillsättes i samma ordning som icke-ordinarie folkskollärare. Sökande till yrkeslärarbefattning skall av överstyrelsen ha förklarats behörig att antagas till lärare vid försöksskola i det eller de ämnen, som lärartjänsten omfattar.

I *heltidstjänst i kunskapsämnen på högstadiet* må inräknas undervisning i övningsämnen och *yrkesämnen* med tillhoppa högst en tredjedel av det sammanlagda antalet veckotimmar på tjänsten. I *övningslärartjänst vid försöksskola*, med vilken är förenad undervisningsskyldighet i övningsämne minst 8 veckotimmar, må därutöver inräknas jämväl undervisning i *yrkesämnen*, dock ej med högre timtal än vad som motsvarar timtalet för övningsämnet eller övningsämnena. Undervisning i *yrkesämne* må vidare såsom *fyllnadstjänstgöring* inräknas i tjänst som fast anställd yrkeslärare vid central verkstadsskola, i övningslärartjänst vid statlig eller högre kommunal skola eller folk- och fortsättningsskola enligt nyssnämnda för övningslärare vid försöksskola gällande bestämmelser, samt, i en omfattning motsvarande högst en tredjedel av det sammanlagda antalet veckotimmar på tjänsten, i tjänst som lärare i teoretiska eller praktiska läroämnen vid statlig eller högre kommunal skola.

Till *avlöning* åt yrkeslärare utgår *statsbidrag* med belopp, motsvarande skolans samtliga kostnader för ifrågakvarande ändamål, dock med högst 7 kronor 40 öre för undervisningstimme (till kommunal yrkesundervisningsanstalt utgår motsvarande statsbidrag med 78 procent av totalkostnaderna, dock med högst 5 kronor 75 öre för undervisningstimme). Finnes det vara av betydelse för yrkesundervisningens ändamålsenliga bedrivande att an-

ställa lärare med särskild kompetens eller särskilda kvalifikationer eller föreligger eljest särskilda skäl må skolöverstyrelsen underställa Kungl. Maj:t fråga om statsbidrag till avlöning åt yrkeslärare med högre belopp för undervisningstimme än nu angivits.

Till avlöning åt lärare i sådan yrkesavdelning (klassavdelning) i kommunal anstalt för yrkesundervisning, som till mer än hälften av det för avdelningen normala elevantalet består av elever, vilka i skolpliktshänseende tillhör klass 9 y i försöksskola, utgår statsbidrag enligt samma grunder som för bidrag till avlöning åt yrkeslärare i försöksskola. Enligt dessa grunder utgår också statsbidrag till kostnaderna för avlöning åt lärare, som fullgör fyllnadstjänstgöring i yrkesämne.

Statsbidrag till byggnadsarbeten och till den första uppsättningen *inventarier* samt tilläggsbidrag härå utgår även för skolverkstäder och andra lärosalar för den förberedande yrkesundervisningen. Till bestridande av kostnader för anskaffande av den första uppsättningen nödvändiga inventarier i undervisningslokaler för klass 9 y må efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall statsbidrag utgå jämväl då förutsättningar för statsbidrag enligt eljest gällande bestämmelser ej föreligger.

Vidare må erinras om att Kungl. Maj:t den 5 juni 1953 meddelat bestämmelser angående uppdelning i vissa fall av försöksskolans klass 9 y i undervisningsgrupper.

Departementschefen. De särskilda bestämmelser för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, som Kungl. Maj:t utfärdat den 30 juni 1953, gäller längst intill utgången av budgetåret 1954/55. Beträffande anställnings- och avlöningsförhållanden för lärarpersonalen i försöksskolans klass 9 y samt med den förberedande yrkesundervisningen sammanhängande statsbidragsfrågor har 1953 års riksdag bemyndigat Kungl. Maj:t att för budgetåret 1953/54 göra en provisorisk reglering. Av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår hur detta provisorium närmare utformats. Såsom jag tidigare framhållit torde förevarande spörsmål böra ytterligare utredas i anslutning till erfarenheterna av det första försöksåret — 1953/54 — i klass 9 y, innan ett mera definitivt förslag kan framläggas. I samband med att riksdagen nu får del av innebörden i de för närvarande gällande provisoriska bestämmelserna, torde därför böra utverkas riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att jämväl för budgetåret 1954/55 provisoriskt reglera ifrågavarande förhållanden beträffande den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y. Den mera definitiva utformningen av här avsedda bestämmelser rörande den förberedande yrkesundervisningen skulle då komma jämsides med att för 1955 års riksdag anmäles frågan om utformningen av övriga ifrågavarande bestämmelser beträffande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola för tiden efter utgången av budgetåret 1954/55.

Huruvida för nästa budgetår några ändringar bör vidtagas i de utfärdade provisoriska bestämmelserna rörande den förberedande yrkesundervisning-

en torde få bero på vad Kungl. Maj:t efter framställning av skolöverstyrelsen i detta hänseende kan finna omedelbart erforderligt, sedan det första försöksåret i klass 9 y gått till ända.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att jämväl för budgetåret 1954/55 provisoriskt reglera vissa av mig i det föregående angivna, med verksamheten i försöksskolans klass 9 y sammanhängande frågor rörande statsbidrag m. m.

IV. Elevintagningen i högre skolor i Stor-Stockholm m. m.

1. Inledning.

Enligt läroverksstadgan och därtill anknutna bestämmelser skall i statlig realskolas första klass mottagas till intagning anmälda lärjungar, som antingen tillhör läroverkets lärjungeområde eller eljest kan visa, att läroverksorten är den för deras skolgång lämpligaste, samt, i mån av platstillgång, därutöver till intagning anmälda lärjungar i övrigt, som tillhör annat läroverks lärjungeområde. Lärjunge i realskolan anses tillhöra lärjungeområdet för det allmänna läroverk, som från kommunikationssynpunkt är mest lätt-tillgängligt från den ort, där han har sitt hemvist, och i vilket undervisning meddelas av den art han önskar åtnjuta. Finnes inom samma stad flera allmänna läroverk, skall de anses ha gemensamt lärjungeområde, om ej skolöverstyrelsen annorlunda förordnar. Något dylikt förordnande har dock icke meddelats av överstyrelsen.

Beträffande de högre kommunala skolorna finnes inga föreskrifter om lärjungeområde.

Intagningen i de högre skolorna ombesörjes av intagningsnämnder. I Stockholm finnes för närvarande intagningsnämnder för samtliga statsläroverk och flickskolor. Sammanträde med nämnderna hålles i regel samtidigt en gång varje vår. Förslag till intagning och fördelning mellan skolorna har hittills uppgjorts av några rektorer, representerande olika stadsdelar. Det mesta förberedande arbetet har dock utförts av sekreteraren i statsläroverkens i Stockholm rektorskonvent.

I skrivelse till skolöverstyrelsen den 17 december 1952 anhöll Stockholms folkskoledirektion, att överstyrelsen måtte medge en sådan tolkning av gällande bestämmelser om lärjungeområde för läroverken, att 5-årig realskola och 4-årig realskola finge anses meddela undervisning av samma art, och att som en följd därav lärjunge i realskolan måtte kunna hänvisas till den från

kommunikationssynpunkt mest tillgängliga realskolan, vare sig denna vore 4-årig eller 5-årig.

Sedan överstyrelsen över ansökningen inhämtat yttranden från därav berörda grannkommuner till Stockholm, överlämnade överstyrelsen med yttrande av den 27 april 1953 handlingarna i ärendet till Kungl. Maj:t, varvid överstyrelsen dels avstyrkte bifall till folkskoledirektionens förslag, dels ock hemställde om utredning av frågan om olika skolformers lärjungeområden och därmed sammanhängande problem.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 mars 1953 hemställde Stockholms folkskoledirektion därjämte, enligt uppdrag av stadsfullmäktige, dels att Kungl. Maj:t måtte utfärda bestämmelser, gällande från och med år 1953, angående samordning av elevintagningen i första klassen av femårig realskola och sjuårig flickskola samt motsvarande klasser av stadens nioåriga försöksskolor — varvid det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att bedöma, huruvida dessa bestämmelser skulle avse såväl de nioåriga skolorna av 1947 års typ som de examensfria enhetsskolorna — ävensom beträffande den centrala intagningsnämnd, som skulle handha den samordnade intagningen, dels ock att Kungl. Maj:t måtte meddela vissa föreskrifter rörande arvode åt ledamot av intagningsnämnden m. m.

Över denna framställning avgavs yttranden av statsläroverkens i Stockholm rektorskonvent och, den 7 maj 1953, av skolöverstyrelsen.

Genom beslut den 5 juni 1953 fann Kungl. Maj:t gott att, med anledning av vad i förevarande ärenden dittills förekommit, anbefalla skolöverstyrelsen att, med beaktande av vad i folkskoledirektionens ansökningar och däröver avgivna yttranden anförts, verkställa utredning av frågan om olika skolformers lärjungeområden och i samband därmed frågan om samordnad elevintagning i parallella skolor av olika form inom ett eller flera närbelägna lärjungeområden eller skoldistrikt jämte med denna utredning och de förslag i ämnet, vartill överstyrelsen kunde finna anledning, inkomma till Kungl. Maj:t.

Till åttlydnad härav har *skolöverstyrelsen* den 10 november 1953 avgivit utredning och förslag angående »*olika skolformers lärjungeområden och samordnad elevintagning i Stor-Stockholm*».

Beträffande utredningens avgränsning har överstyrelsen anført, att enligt överstyrelsens uppfattning förutsättningar för närvarande saknas för att frågan om lärjungeområden för landet i dess helhet skall kunna upptagas till behandling. Det blir enligt överstyrelsen säkerligen nödvändigt att för lösningen av detta problem räkna med samverkan från skolväsendets mellaninstanser. Föreliggande utredning har därför i stort sett begränsats till att gälla *förhållandena i Stockholms stad och dess grannkommuner*.

Överstyrelsen har i förevarande utredning hemställt,

att Kungl. Maj:t måtte
dels för Stockholms stad och dess grannkommuner utfärda vissa bestäm-

melser rörande intagning av inträdessökande till offentliga läroanstalter, vilkas undervisning avser att leda till realexamen eller praktisk realexamen eller avgångsbetyg från enhetsskolans klass 9 g eller 9 a,

dels förordna, att Stockholms stad skall vara indelad i två realskoleområden, det ena omfattande stadsdelarna norr om Mälaren, Årstaviken och Hammarbyleden, det andra omfattande stadsdelarna söder därom,

dels föreskriva, att för Stockholms stad skall inrättas en för båda realskoleområdena gemensam intagningsnämnd,

dels, under förutsättning att Stockholms stad därom inger underdånig framställning, medge sådan utvidgning av försöksverksamheten, att denna kommer att omfatta samtliga överlärardistrikt inom det södra realskoleområdet,

dels ock medge, att såsom ett led i den utvidgade försöksverksamheten klasserna 1⁵ och 2⁵ vid högre allmänna läroverket i Enskede samt vid samrealskolorna i Brännkyrka och Gubbängen må successivt avvecklas från och med läsåret 1954/55,

samt att Kungl. Maj:t måtte föreslå r i k s d a g e n

att fatta principbeslut om inrättande av ordinarie ämneslärartjänster i lönegraderna Ca 27 och Ca 29 vid Stockholms stads försöksskolor av 1947 års typ från och med den 1 juli 1955,

att besluta, att statsbidrag till lärarlöner vid i folkskolan inbyggda realskolelinjer skall utgå i samma omfattning som till de högre kommunala skolorna från och med den 1 juli 1954,

att bevilja en höjning av anslaget till intagningsnämnder vid vissa allmänna läroverk m. fl. läroanstalter med förslagsvis 4.500 kronor utöver det belopp, som överstyrelsen föreslagit i sina anslagsäskanden för budgetåret 1954/55, samt

att föreskriva, att de ökade statsbidrag och de bestämmelser om samordnad intagning, som kan komma att beslutas, skall förbindas med åläggande för Stockholms stad att vidtaga åtgärder för erforderlig förstärkning av den personal, som har att pedagogiskt och administrativt leda 1947 och 1949 års skolor,

ävensom att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga överstyrelsen

att utfärda närmare föreskrifter beträffande samordnad intagning vid olika skolor inom Stockholms realskoleområden,

att utfärda övergångsbestämmelser för de tre statliga läroverk, vid vilka klasserna 1⁵ och 2⁵ avses skola successivt nedläggas från och med läsåret 1954/55,

att fastställa antalet nybörjaravdelningar inom den teoretiska linjen av 1947 års försöksskolor och antalet tvåspråkiga avdelningar i sjunde klassen av 1949 års försöksskolor samt

att fastställa tim- och kursplaner för realskola med tre- och fyraåriga lärokurser vid högre allmänna läroverket i Enskede samt samrealskolorna i Brännkyrka och Gubbängen.

Över skolöverstyrelsens förslag har yttranden avgivits av överståthållar-ämbetet — efter hörande av Stockholms stad — och av länsstyrelsen i Stockholms län — efter hörande av följande grannkommuner till Stockholm, nämligen Danderyd, Djursholm, Gustavsberg, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Saltsjöbaden, Sollentuna, Solna, Stocksund, Sundbyberg, Täby, Vallentuna och Österåker — samt av statskontoret, Läroverkslärar-

nas riksförbund och Federationen Sveriges allmänna folkskolläraryörening. Därjämte har skrifter i ämnet inkommit från Stockholms förorters samarbetsnämnd, Hökarängens folkskolas föräldraförening, Brännkyrka läroverks föräldraförening, kollegiet vid kommunala gymnasiet och samrealskolan i Gubbängen samt kollegiet vid högre allmänna läroverket i Enskede.

I anslutning till skolöverstyrelsens förslag har vidare Stockholms stadsfullmäktige, enligt beslut den 15 februari 1954, i skrivelse till Kungl. Maj:t dels hemställt att få utvidga försöksverksamheten inom Stockholms skoldistrikt, dels ock meddelat att stadsfullmäktige beslutat godkänna ett av stadens vederbörande myndigheter upprättat förslag till förstärkning av folkskoledirektionens organisation. Över denna framställning har yttrande avgivits av överståthållarämbetet. Skolöverstyrelsen har under hand tagit del av stadsfullmäktiges beslut och i anledning därav inkommit med yttrande rörande den beslutade personalförstärkningen.

Såsom framgår av bl. a. skolöverstyrelsens förut refererade hemställan, är de av överstyrelsen framlagda detaljförslagen endast på vissa punkter av beskaffenhet att behöva underställas riksdagens prövning. Med hänsyn till de olika detaljförslagens sammanhang med varandra samt till den förevarande frågans principiella betydelse torde likväl i detta sammanhang få redogöras för överstyrelsens förslag i dess helhet och remissinstansernas inställning även till sådana detaljfrågor, som är beroende endast av Kungl. Maj:ts prövning. Innan jag övergår till en dylik redogörelse, torde jag dock få såsom en bakgrund till de olika problemen lämna några uppgifter rörande skolförhållandena i Stor-Stockholm. Dessa uppgifter grundar sig i huvudsak på en i överstyrelsens utredning intagen redogörelse i ämnet.

2. Skolförhållandena i Stor-Stockholm.

Stockholms skolförhållanden.

a) *Realskolor och flickskolor.*

Antalet nybörjarplatser höstterminen 1953:

19 allmänna läroverk	(1 ⁵)	2 400
	(1 ⁴)	400
7 kommunala flickskolor	(1 ⁷)	800
	(1 ⁶)	60
3 praktiska realskolor	(1 ⁴)	600
Statsunderstödda privatläroverk (normalt 1 ⁵)		300

4 560 (cirka 130 avd.).

Höstterminen 1952 fanns i nybörjarklasserna 732 »främmande» elever, i regel från grannkommuner.

Man bör kunna beräkna, att för Stockholms-barn finnes cirka 3 600 nybörjarplatser i statliga och kommunala högre skolor samt cirka 300 i statsunderstödda privatläroverk. Något mera än 40 procent av de 8 730 barn,

som *vårterminen 1953* fanns i normalklass 4 i Stockholms folkskolor, synes kunna få plats i de statliga och högre kommunala skolorna. Om man medräknar privatskolornas fjärde klass och folkskolornas specialklasser, blir motsvarande procentsiffra ungefär 36.

Det sammanlagda antalet elever i läroverk, flickskolor och praktiska realskolor inom Stockholm 1951/52 motsvarande 47.6 procent av hela antalet barn i de ifrågavarande årskullarna; de var fördelade på 523 klassavdelningar. Om man skall upprätthålla samma procenttal för den närmaste 10-årsperioden erfordras följande antal klassavdelningar.

Läsår	Antal realskolelever	Antal avd.
1951/52	17 246	523
1952/53	18 822	570
1953/54	21 107	640
1954/55	23 784	720
1955/56	27 189	824
1956/57	30 244	916
1957/58	32 380	981
1958/59	33 501	1 015
1959/60	33 709	1 021
1960/61	32 366	981
1961/62	31 389	951

Enligt denna beräkning skulle Stockholms läroverksorganisation, flickskolor och praktiska realskolor inräknade, inom några år behöva fördubblas, om man ville uppehålla samma möjligheter som förelåg 1951/52.

En bedömning av förhållandena genom jämförelser av den lägsta betygspoäng, som förekommit vid intagning i klass 1⁵, visar följande.

Hösten 1952 var denna poäng 16,5 i Stockholm, Göteborg och Malmö. För Malmös del har då lägsta betygspoäng vid intagning till i folkskolan inbyggd linje medräknats. I 16 andra städer var lägsta betygspoäng lika hög eller högre. Det förekom på ett antal platser ett lägsta poängtal på 18—19. Emellertid finnes också orter, där knappast någon behörig sökande avvisades. Hösten 1953 var lägsta betygspoäng vid intagning i klass 1⁵ i Stockholm 17, i Göteborg 17,5, i Malmö 17 och i Uppsala 16,5. I Malmö och Uppsala, där samordnad intagning ägt rum, har intagna i folkskolornas inbyggda realskolelinje medräknats, vilket inte skett beträffande Stockholm.

Elevantalet i normalklass 4 i Stockholms folkskolor för perioden 1950/51—1957/58 framgår av följande tablå (avrundade siffror):

Läsår	Antal elever
1950/51	6 500
1951/52	7 400
1952/53	8 700
1953/54	9 900
1954/55	11 300
1955/56	12 000
1956/57	12 000
1957/58	10 700

Ökningen av antalet skolbarn i Enskede—Brännkyrkaområdet i jämförelse med övriga staden framgår av följande uppgifter:

	Antal lärjungar		
	i Enskede- Brännkyrka	i övriga staden	i hela staden
Normalklass 4 vt 51	2 501	3 997	6 498
» 4 » 53	3 631	5 099	8 730
» 4 ht 53	4 211	5 655	9 866
» 3 » 53	5 092	6 205	11 297
» 2 » 53	5 755	6 273	12 028
» 1 » 53	6 167	5 790	11 957

Antalet barn i normalklass 1 inom Enskede—Brännkyrkaområdet är således höstterminen 1953 i det närmaste lika stort som antalet barn i normalklass 4 i hela Stockholm läsåret 1950/51.

Barnantalet växer även inom de äldre stadsdelarna. Enligt överstyrelsens beräkningar skulle under åren 1954—57 sannolikt 25—28 procent av barnen i normalklass 4 i de norra och västra stadsdelarna samt på Södermalm kunna beredas plats i klass 1⁵ i där belägna läroverk, om dessa helt toges i anspråk. Grannkommunernas barn har då beräknats besöka huvudsakligen skolor i inre staden. Om man beräknar, att ytterligare sammanlagt 12—15 procent av Stockholmsbarnen under denna tidsperiod kan placeras i de kommunala flickskolorna samt i klass 1⁴ av de allmänna läroverken och de praktiska kommunala realskolorna, kan situationen i stort sett bevaras oförändrad i de äldre stadsdelarna, sådan den är höstterminen 1953.

Inom Enskede och Brännkyrka finnes för närvarande 420 nybörjarplatser i klass 1⁵. Detta innebär, att området under perioden 1954—57 kan beräknas ha plats i nämnda klass för respektive 9,8, 7 och 7 procent av folkskolebarnen. Om man även inom detta område vill ge plats i klass 1⁵ för 25—28 procent av barnen, skulle det om två år behövas ett tillskott av ungefär 1 000 nybörjarplatser. För att åstadkomma ett dylikt tillskott skulle det enligt den tidigare tillämpade organisationen behövas 6—8 nya läroverk.

b) 1947 års försöksskolor.

1947 års försöksverksamhet omfattar

Kristinebergs överlärardistrikt	}	startat i klass 5 läsåret 1947/48
Riksby »		
Blommensbergs »		
Hägerstensåsens »		148 elever i klass 7 på teor. linjen ht 1953
Långbrodals »		
Enskedefältets »	}	startat i klass 5 läsåret 1952/53
Stureby »		

Hammarby överlärardistrikt	}	startat i klass 5 läsåret 1953/54
Skarpnäcks »		
Västertorps »		
Solberga »		
Alviks »		

För verksamheten vid dessa skolor gäller nu tills vidare särskilda av Kungl. Maj:t den 30 juni 1952 utfärdade bestämmelser. Vid skolorna anordnas i klasserna 7—9 undervisning dels på teoretisk linje, avseende real-skolans kurser dels på praktisk linje. Nionde klassen upprättas som en frivillig klass, tillhörande folkskolans högre avdelning.

I klass 7 på den teoretiska linjen må endast intagas elev, som i klasserna 5 och 6 deltagit i undervisningen i engelska och vid slutet av vårterminen i sistnämnda klass i de tio ämnena och ämnesgrenarna kristendoms-kunskap, tal- och läsövningar, skrivning och språklära, rättstavning, tillämpad räkning, mekanisk räkning, geografi, naturkunnighet, historia och engelska såsom vitsord erhållit en betygssumma av minst 16 betygsenheter, därav sammanlagt minst 6,5 betygsenheter i ämnesgrenarna tal- och läsövningar, skrivning och språklära, tillämpad räkning och ämnet engelska. Med lärjungar, som genomgått nionde klassen av den teoretiska linjen, äger folkskoledirektionen anställa realexamen.

På den praktiska linjen är sjunde klassen upplagd i huvudsak som en sjunde klass i folkskolan. I åttonde och nionde klass förekommer under 18 veckotimmar teoretisk undervisning i kristendom, modersmålet, samhällslära, matematik med bokföring, engelska och hälsolära samt undervisning i gymnastik och musik, återstoden av undervisningstiden ägnas i åttonde klassen åt förberedande yrkesorientering samt i nionde klassen åt förberedande yrkesutbildning vid yrkesskolor och i näringslivet.

I fråga om lärare och statsbidrag till deras avlönande gäller beträffande den teoretiska linjen under budgetåren 1952/53 och 1953/54 med vissa undantag samma föreskrifter som tidigare gällde för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, nämligen bestämmelserna i kungl. brev den 8 juni 1951 med däri sedermera vidtagna ändringar. För lärarna i kunskapsämnen skall finnas extra ordinarie adjunktstjänster och ämneslärartjänster i Ce 27 respektive Ce 25 samt, vid skola där verksamheten omfattar även klass 9, adjunktstjänster i Ce 29. Antalet nu angivna tjänster skall utgöra omkring tre fjärdedelar av sammanlagda antalet heltidstjänster i kunskapsämnen på högstadiet. Antalet tjänster i Ce 29 har av Kungl. Maj:t för läsåret 1953/54 bestämts till högst nio. Övriga lärare i kunskapsämnen anställas som extra eller extra ordinarie i huvudsak enligt bestämmelserna om reglerad befordringsgång för vissa icke-ordinarie lärare i läroämnen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Till avlöning åt lärare i kunskapsämnen vid 1947 års skolor utgår statsbidrag högst med samma belopp som skulle ha utgått, om läraren varit folkskollärare i folkskolan, med vanligt avdrag för kommunens bidrag [Ce 19 (lkl 19—21) — kommunbidrag = belopp varierande mellan 9.668 och 10.964 kronor alltefter löneklass].

För undervisningen å den praktiska linjen må enligt förutnämnda kungl. brev den 30 juni 1952 anställas lärare, som av folkskoledirektionen prövas lämpliga för ändamålet. Arvode åt timlärare i praktiskt ämne å den prak-

tiska linjen bestämmas av direktionen. Statsbidrag till dylikt arvode utgår under budgetåren 1952/53 och 1953/54 med 78 procent av timarvode TC 15 för det högsta antal timmar per läsår, som skolöverstyrelsen bestämmer.

c) 1949 års försöksskolor.

Verksamheten vid 1949 års skolor är försöksverksamhet med nioårig enhetsskola. För dessa skolor gäller alltså med avseende å lärare och statsbidrag m. m. de i föregående avsnitt om inrättande av ordinarie lärartjänster på försöksskolans högstadium m. m. berörda, av Kungl. Maj:t den 30 juni 1953 utfärdade särskilda bestämmelserna beträffande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola (se även statsliggaren s. 657—661). Verksamheten omfattar läsåret 1953/54 följande skolor och klasstadiet:

Björkhagens folkskola	klass 1—8
Västberga	»	» 1—7
Nytorps	»	» 1—6
Hammarby överlärardistrikt	» 1
Hägerstensåsens	»	» 1
Skarpnäcks	»	» 1
Solberga	»	» 1
Västertorps	»	» 1

Stockholms grannkommuner.

Skolor för realskolutbildning finnes i följande grannkommuner.

Djursholm:	statsunderstött privatläroverk med 5-årig realskola och flickskollinje.
Lidingö:	allmänt läroverk med 4-årig realskola; kommunal flickskollinje.
Nacka:	praktisk kommunal realskola med handels-, teknisk och allmän linje.
Saltsjöbaden:	statsunderstött privatläroverk med 5-årig realskola och flickskollinje.
Sollentuna:	4-årig samrealskola.
Solna:	5- och 4-årig samrealskola.
Stocksund:	4-årig samrealskola.
Sundbyberg:	4-årig samrealskola; försöksdistrikt (1953/54 när försöksverksamheten klass 7, in- tagning har ej skett i realskolans klass 1 ^a).

Gustavsberg och Österåker är försöksdistrikt.

Lidingö, Nacka, Solna och Stocksund har, relativt sett, likartade problem i fråga om platstillgång som Stockholms stad. I Sollentuna och Sundbyberg synes platstillgången vara väsentligt mindre än i Stockholm.

I flera fall undervisas i grannkommunernas realskolor barn från andra orter i förhållandevis större utsträckning än i Stockholms realskolor. Medan höstterminen 1952 de »främmande» eleverna i Stockholm utgjorde 17 procent av samtliga lärjungar i real- och flickskolornas nybörjarklasser, var motsvarande procenttal för Nacka 50, Sollentuna 40 och Stocksund 25. I Solnas realskola undervisas i stor utsträckning barn från Sundbyberg.

3. Skolöverstyrelsens förslag.

I det följande redogöres punktvis för överstyrelsens förslag och den huvudsakliga motiveringen härför.

1. Överstyrelsen föreslår, att för Stockholms stad och dess grannkommuner utfärdas bestämmelser av följande innehåll. Inträdessökande, som tillhör Stockholms stad eller någon dess grannkommun och som där önskar erhålla undervisning ledande till realexamen eller praktisk realexamen vid offentlig läroanstalt eller avgångsbetyg från enhetsskolans klass 9 g eller 9 a, skall för *intagning i första respektive sjunde klassen* vara hänvisad till sådan inom hans hemkommun befintlig läroanstalt, vilken äger rätt att anställa *realexamen* eller *praktisk realexamen* på önskad utbildningslinje eller meddela *avgångsbetyg från enhetsskolans klass 9 g och 9 a*. Dock må han kunna intagas vid annan dylik läroanstalt, därest denna befinnes vara för honom från kommunikationssynpunkt uppenbart mera lätt-tillgänglig eller eljest särskilda skäl därtill föranleda.

Är inträdessökande, som tillhör Stockholms stad eller någon dess grannkommun, icke på grund av vad nyss sagts för undervisning å önskad utbildningslinje hänvisad till läroanstalt inom hemkommun, äger han rätt att å denna utbildningslinje vinna inträde vid offentlig läroanstalt i Stockholm eller någon dess grannkommun på samma villkor som inträdessökande från sistnämnda kommuner. Såsom särskild utbildningslinje skall därvid räknas dels till realexamen ledande linje, dels till viss typ av praktisk realexamen ledande linje, dels ock beträffande inträdessökande från överlärardistrikt i Enskede och Brännkyrka linje, som avslutas med enhetsskolans klass 9 g och/eller 9 a.

Vad nu sagts om hemkommun skall även gälla området för viss för skoländamål inrättad kommunal samfällighet samt realskoleområde.

Till Stockholms grannkommuner beräknas här höra städerna Nacka, Sundbyberg, Solna, Djursholm och Lidingö, köpingarna Stocksund, Danderyd, Täby, Sollentuna och Saltsjöbaden samt landskommunerna Vallentuna, Upplands-Väsby, Ljusterö, Österåker, Värmdö, Djurö, Gustavsberg, Boo, Järfälla, Ekerö, Färingsö, Huddinge, Botkyrka, Österhaninge, Tyresö och Upplands-Bro.

2. Överstyrelsen föreslår, att Stockholms stad indelas i två realskoleområden, det ena omfattande stadsdelarna norr om Mälaren, Årstaviken och Hammarbyleden och det andra omfattande stadsdelarna söder därom.

Stockholm och Stockholmstraktens skolförhållanden avviker i viss mån från andra landsdelars och även från andra större städers. I vad det gäller de olika realexamenslinjerna anser överstyrelsen sig nödsakad att föreslå åtgärder, som innebär en beskärning av den frihet, som föräldrar såväl i Stockholm som i Stockholms grannkommuner hittills haft, när det gällt att

placera sina barn i önskad skolform. Den växande bristen på nybörjarplatser i Stockholms realskolor, den därav följande tävlan om nybörjarplatserna samt realskoleplatsernas ojämna fördelning inom Stockholm framtingar planeringsåtgärder, som icke kan förenas med hittills gällande frihet. En ensidig rekrytering från begåvnings synpunkt skulle också väsentligt minska de nya realskolelinjernas möjligheter att under de närmaste åren fylla sina maktpåliggande uppgifter. Därtill kommer, att befintliga eller planerade realskolor eller högstadieskolor i flera av Stockholms grannkommuner inte kan planeras eller utvecklas på ett tillfredsställande sätt, om en stor del av de för teoretiska studier mest lämpade lärjungarna avgår till Stockholm.

Stockholms folkskoledirektion har tidigare lämnat öppet, huruvida de skolor, som bedriver försöksverksamhet med nioårig enhetsskola (1949 års skolor) skulle inrangeras i den samordnade intagningen på sådant sätt, att lärjunge i dylik skola inte skulle tillåtas övergå till annan skolform. Överstyrelsen finner detta vara en fråga av stor principiell räckvidd. Bestämmelser angående övergång från försöksskolans högstadium till gymnasium har visserligen utfärdats, men erfarenhet har ännu icke vunnits beträffande dessa lärjungars möjligheter inom det vanliga gymnasiet. Därtill kommer, att erfarenhet likaledes saknas beträffande kompetensvärdet på arbetsmarknaden av avgångsbetyg från enhetsskolans klass 9. Överstyrelsen erinrar i detta sammanhang om att den praktiska realskolans olika linjer och den kommunala flickskolan måste sägas ha annan målsättning än realskolan och att realskolans och enhetsskolans målsättning icke överensstämmer. Överstyrelsen anser sig icke för närvarande kunna rekommendera åtgärder, som skulle förhindra val mellan skolor med olika bildningsmål. Överstyrelsen förordar tvärtom beträffande Enskede—Brännkyrkaområdet, att den gällande valfriheten utvidgas att i lämplig utsträckning omfatta tillträde till 1949 års skolors högstadium även för elever från områdets övriga skolor. Utom den ökade valfriheten för eleverna och deras föräldrar skulle därigenom ett par skolorganisatoriska fördelar vinnas. Dels skulle 1949 års skolor kunna erhålla en kompensation för den beräknade avgången av elever till examensskolorna, dels skulle konkurrensen om platserna vid examensskolorna minska.

Den organisation, som måste skapas för fördelning mellan olika skolor av inträdessökande till realexamenslinjerna, kan med fördel utnyttjas för fördelning även av elever, som önskar en examensfri teoretisk utbildning på realskolestadiet av den typ, som 1949 års skolor meddela i sina två- och trespråkiga klasser. Individuell övergång från en sjätte klass med engelska i folkskolan till en sjunde klass med engelska och tyska i 1949 års skolor möter inga större svårigheter med avseende på lärokurserna. Så länge högstadium av 1949 års skolor i Stockholm endast finnes i Enskede—Brännkyrkaområdet och detta område samtidigt har ett markerat underskott av elevplatser på realskolestadiet, måste dock denna övergångsmöjlighet, i den mån platser står till förfogande, förbehållas elever från överlärardistriktet i Enskede och Brännkyrka.

Enligt de föreslagna bestämmelserna jämställs i intagningshänseende statliga och kommunala realskolelinjer med fem-, fyra- och treåriga lärokurser. Om det i hemkommunen finnes en praktisk realskola, som inte har t. ex. hushållslinje, avses att sökanden skall ha möjlighet att vinna inträde vid dylik linje i t. ex. Stockholm. Bestämmelserna avses inte beröra kommunal flickskola eller enskild läroanstalt och ej heller redan intagna lärjungar.

De nya bestämmelserna föreslås gälla tills vidare från och med den intagningsperiod, som föregår höstterminen 1954. Med hänsyn till de övergångssvårigheter, som i vissa fall kan förutses, föreslår överstyrelsen emellertid, att överstyrelsen bemyndigas att efter framställning av kommun bevilja uppskov med bestämmelsernas tillämpning helt eller delvis till och med den intagning, som föregår höstterminen 1955. Dylig framställning skall göras före 1 februari det år ansökan gäller.

Efter 1955 bör vid behov av ytterligare uppskov hemställan härom riktas till Kungl. Maj:t.

Om lärjungar från en viss kommun avstänges från klass 1⁵ i Stockholmskolor, t. ex. från och med höstterminen 1956, får kommunens egen fyraåriga realskola inte någon nämnvärd känning av detta förrän höstterminen 1958, ett förhållande som i detta fall möjliggör en planeringstid av fyra år.

Överstyrelsen rekommenderar vidare, att inom ramen för Stor-Stockholms samarbetsdelegations verksamhet för kommunerna gemensamma skolfrågor upptages för rådplägning och eventuella överenskommelser. Därvid bör skoldirektören i Stockholm och statens folkskolinspektörer i Stockholms län delta.

3. Överstyrelsen föreslår, att såsom ett led i den utvidgade försöksverksamheten *klasserna 1⁵ och 2⁵* vid högre allmänna läroverket i *Enskede* samt vid samrealskolorna i *Brännkyrka* och *Gubbängen successivt avvecklas* från och med läsåret 1954/55 samt att överstyrelsen bemyndigas att utfärda *övergångsbestämmelser för avvecklingen* och fastställa *tim- och kursplaner* för realskola med tre- och fyraåriga lärokursen vid nämnda tre läroverk.

Enligt överstyrelsens mening är det från flera synpunkter lämpligast, att intagningen i teoretiska linjer i 1947 års skolor samordnas med intagningen i realskoleformer, som anknyter till folkskolans klass 6. Därigenom ansluter man närmare till den framtida skolans organisation och den försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola, som redan bedrivs i Stockholm.

Det kan då ifrågasättas, om icke läroverksorganisationen till en viss del borde anpassas efter enhetsskolans grundorganisation, genom att i vissa läroverk en treårig lärokurs infördes i stället för eller vid sidan av de nuvarande fyra- och femåriga. Detta skulle innebära ett betydande ingrepp i den nuvarande läroverksorganisationen. Anordningen kan emellertid tänkas som ett led i den pågående försöksverksamheten. För det projekterade realskoleområdet Enskede-Brännkyrka skulle i annat fall en samordning av intagningen i 1947 års skolor och intagningen i klass 1⁴ innebära, att ansökan om övergång till klass 1⁵ från folkskolans fjärde klass vore fri för kanhända 3.000 sökande. För dessa sökande finnes för närvarande till förfogande 420 platser. Den betygssumma, som skulle fordras för inträde, skulle inom detta område bli betydligt högre än den, som erfordrades vid intagning höstterminen 1953. Genom att låta alla realskolelinjer inom nämnda område anknyta till folkskolans sjätte klass kunde man förhindra en dylig utveckling. Samtidigt med den successiva avvecklingen av klasserna 1⁵ och 2⁵ bör därför realskolelinjer med tre- eller fyraårig lärokurs, alla anknyttande till klass 6, upprättas inom områdets statliga och kommunala skolor.

En förändring av läroverksorganisationen på sätt här föreslagits skulle normalt medföra vissa svårigheter. Nedläggandet av sammanlagt 8 avdel-

ningar av klasserna 1⁵ och 2⁵ innebär nämligen en minskning av lärarbehovet enbart i ämnena modersmålet och engelska ungefär motsvarande 4 lärartjänster. Då vid samrealskolorna i Brännkyrka och Gubbängen påbyggnad med kommunala gymnasier pågår och vid högre allmänna läroverket i Enskede antalet icke-ordinarie lärare är stort, skulle emellertid den föreslagna omorganisationen av statsläroverken inom Enskede-Brännkyrkaområdet sannolikt inte bereda lika stora svårigheter som en motsvarande omorganisation inom andra områden. Beträffande övergångsorganisationen torde dock ytterligare överväganden vara nödvändiga. Det kan bl. a. ifrågasättas, om alla avdelningar av klass 1⁵ genast bör indragas.

Om framdeles en kommunal flickskola skulle komma att förläggas till Enskede-Brännkyrkaområdet, är det enligt överstyrelsens mening lämpligast, att den göres femårig med anknytning till folkskolans klass 6. Även i detta fall åsyftar överstyrelsen en anpassning till en utvidgad försöksverksamhet. Flickor inom ifrågavarande område beräknas dock enligt här framlagt förslag tills vidare kunna söka inträde i klass 1⁷ av annan flickskola. För tydlighets skull betonas överstyrelsen, att de praktiska realskolorna i andra stadsdelar beräknats stå öppna även för barn från Enskede och Brännkyrka.

4. Överstyrelsen föreslår, att överstyrelsen bemyndigas fastställa *antalet nybörjaravdelningar* inom den teoretiska linjen av 1947 års försöksskolor och antalet tvåspråkiga avdelningar i sjunde klassen av 1949 års försöksskolor.

Överstyrelsen finner det vara angeläget, att utbildningsmöjligheterna på realskolestadiet blir i möjligaste mån lika i de två realskoleområdena. Detta låter sig göra, om överstyrelsen bemyndigas att fastställa antalet nybörjaravdelningar inom den teoretiska linjen av 1947 års försöksskolor och antalet tvåspråkiga avdelningar i sjunde klassen av 1949 års försöksskolor. Överstyrelsen förutsätter, att folkskoledirektionen i så fall utarbetar erforderliga förslag. Antalet nybörjarplatser bör också avvägas i förhållande till landets lärarresurser och lokaltillgången.

5. Överstyrelsen föreslår, att överstyrelsen bemyndigas utfärda *närmare föreskrifter* beträffande *samordnad intagning* vid olika skolor inom Stockholms realskoleområden.

Överstyrelsen finner det också angeläget, att utbildningsmöjligheterna blir i görligaste mån lika i de olika delarna av de projekterade realskoleområdena. Detta bör kunna regleras genom intagningsproceduren. Sedan ansökningar inkommit om intagning i realskola i det norra realskoleområdet efter genomgången klass 4 av folkskola, sker granskning, och en minimipäng för detta område fastställs. Därefter fördelas de intagna mellan skolorna under hänsynstagande till bostads- och kommunikationssynpunkter samt de särskilda omständigheter, som kan åberopas. Samtidigt fördelas i de kommunala flickskolorna intagna lärjungar enligt hittills gällande direktiv. Vid övergång från folkskolans klass 6 till realskolelinjer med fyra- och treåriga lärokurser förfäres inom vardera realskoleområdet på liknande sätt. Samtidigt fördelas de lärjungar, som intagits i flickskola eller praktisk realskola eller, beträffande det södra realskoleområdet, tvåspråkiga avdelningar i sjunde klassen av 1949 års försöksskolor. I den mån så är möjligt, bör lärjungarna hänvisas till högstadium i den skola, som de förut tillhört.

Beträffande de statsunderstödda privatläroverkens deltagande i fördelningsproceduren ansluter sig skolöverstyrelsen till ett av folkskoledirektionen tidigare framlagt förslag. Detta innebär, att till statsunderstött privatläroverks realskola hänvisas alla elever, oberoende av bostadens belägenhet, som anmält, att de i första hand önskar vinna inträde vid dylik skola, eller som uttryckt önskemål om att överföras dit, därest de icke kan vinna inträde vid statlig realskola. Genom denna anordning inlemmas till en viss grad även de statsunderstödda privatläroverken i den samordnade intagningen, varigenom de mera än tidigare kan bidra till att avlasta de vanliga realskolorna.

Sådan samordnad intagning som här föreslagits bör tillämpas vid anknäytning till folkskolans klass 4 första gången 1954 och vid anknäytning till klass 6 första gången 1956. Den intagningsnämnd, som i det följande föreslås inrättad, skall dock under 1954 och 1955 ombesörja all intagning med anknäytning till klass 6 enligt nu gällande direktiv.

6. Överstyrelsen föreslår, att för Stockholms stad inrättas en för båda realskoleområdena *gemensam intagningsnämnd*.

7. Överstyrelsen föreslår, att *förslagsanslaget* till Intagningsnämnder vid vissa allmänna läroverk m. fl. läroanstalter *höjes med 4,500 kronor* utöver det belopp, som överstyrelsen beräknat i sina anslagsäskanden för budgetåret 1954/55.

I fråga om intagningsnämnder föreslår överstyrelsen beträffande grannkommunerna ingen förändring. Beträffande Stockholm föreslås däremot, att en gemensam intagningsnämnd för båda realskoleområdena inrättas. I en dylik nämnd bör till fördelningsorganisationen anslutna skolformer vara representerade. Överstyrelsen räknar nu med att nämnden skall bestå av *tre* av Stockholms stadsfullmäktige utsedda ledamöter, bl. a. representerande målsmännen, *två* rektorer vid allmänna läroverk, därav en från vardera realskoleområdet, utsedda av rektorerna vid dessa läroverk, *en* rektor vid kommunal flickskola, utsedd av rektorerna vid dessa skolor, *en* rektor vid praktisk kommunal realskola, utsedd av rektorerna vid dessa skolor, samt *tre* överlärare, därav en representerande 1947 och en 1949 års skolor, utsedda av överlärarna i Stockholm. Det kan också övervägas, om icke skoldirektören i Stockholm, därest stadens myndigheter så önskar, bör vara medlem av intagningsnämnden.

Nya bestämmelser om intagningsnämnd i Stockholm föreslås träda i kraft den 1 april 1954. För intagningsnämnden bör gälla särskild av skolöverstyrelsen fastställd instruktion. Nämndens beslut bör ej kunna överklagas. Nämndens sammansättning synes trygga en insiktsfull handläggning av förevarande frågor.

Som sekreterare och föredragande utser nämnden för tre år i sänder, bland av skolöverstyrelsen lämpligförklarade sökande, person med erfarenhet från nämndens arbetsområde. Sekreteraren bör erhålla ett arvode av 3.000 kronor per år samt ersättning för de avlöningsförmåner han måste avstå med anledning av sitt uppdrag. Sekreteraren bör, därest han är lärare, under hela läsåret erhålla tjänstledighet från minst tre veckotimmar av sin undervisningsskyldighet. Behov av ytterligare partiell tjänstledighet under en del av läsåret kan tänkas uppstå.

Om de nya realskolelinjerna kan utvecklas till det omfång, som folkskole-direktionen beräknat, blir antalet nybörjarplatser i kommunala skolor sannolikt större än i statliga. Det är vidare tillkomsten av nya kommunala realskolelinjer, som närmast aktualiserat frågan om omorganisation. Överstyrelsen förutsätter därför, att Stockholms stad är beredd att bestrida huvuddelen av omkostnaderna för nämndens sekretariat. Med hänsyn till att de sökande i stor utsträckning blir intagna i statsläroverk samt att sökande från andra kommuner kan vålla kansliet arbete är det dock skäligt, att statsverket bestrider en del av kostnaderna. Överstyrelsen föreslår, att av sekretariatets och kansliets personal- och administrationskostnader ett belopp av 6.000 kronor må för budgetåret 1954/55 bestridas av statsmedel. Vissa nu beräknade statliga kostnader för intagningsnämndernas verksamhet bortfaller emellertid, varför överstyrelsen beräknar kostnadsökningen till förslagsvis 4.500 kronor.

8. Överstyrelsen föreslår, att *principbeslut* fattas om inrättande av *ordinarie ämneslärartjänster* i Ca 27 och Ca 29 vid 1947 års försöksskolor från och med den 1 juli 1955.

Överstyrelsen är väl underkunnig om att 1947 års skolor liksom andra nya realskolor och högstadier inom försöksdistrikt haft betydande svårigheter att kämpa med. Ett mycket allvarligt problem innebär bristen på utbildade ämneslärare för undervisningen i naturvetenskapliga ämnen. Man har enligt gällande bestämmelser icke kunnat anställa ordinarie lärare. Här framträder behovet av till skolorna fast knutna lärare, som kan förestå de naturvetenskapliga institutionerna. Det har i regel icke heller ännu varit möjligt att skapa tillfredsställande institutioner, vilket i sin tur torde påverka lärarrekyteringen inom de naturvetenskapliga facken. Överstyrelsen har sig bekant, att åtgärder vidtagits för rikligare anskaffning av undervisningsmateriel, och finner det angeläget, att dessa åtgärder påskyndas. När det gäller de ojämnheter i fråga om examensresultat och betygsgivning, som iakttagits, är överstyrelsen övertygad om att förhållandena kommer att förbättras i den mån man vinner erfarenhet och i den mån erfarna lärarkolleger kan skapas. Överstyrelsen påpekar, att ungefär fem sjättedelar av examensmellanskolan i Köpenhamn utgöres av skolor, som liknar de inbyggda linjerna. Det framhålles även, att ett större tillflöde av lärjungar, som är väl lämpade för teoretiska studier, säkerligen skulle komma att påverka arbetsresultatet på ett sätt, som underlättar skolornas utveckling.

Överstyrelsen är synnerligen angelägen, att de utvecklingsbefrämjande åtgärderna vidtages utan dröjsmål. Då nya statliga realskolor enligt statsmakternas beslut icke får inrättas, måste den utökning av realskolemöjligheterna, som bör komma till stånd, vinnas genom en utvidgning av 1947 års skolor. I den i Stockholm rådande situationen måste de snabbt tillvinna sig förtroende, så att föräldrarnas önskan att placera sina barn i andra skolor minskar eller bortfaller.

Om Stockholm enligt överstyrelsens förslag från och med läsåret 1954/55 indelas i två realskoleområden, kan barn, som innevarande läsår tillhör folkskolans normalklass 4 inom Enskede och Brännkyrka, inte ansöka om intagning i klass 1⁵ i det norra realskoleområdet. Under sådana förhållanden skulle antalet sökande till 1947 och 1949 års skolor bli mycket stort år 1956. Det är då nödvändigt att snabbt göra dessa skolor beredda att ge det stora

antalet lärjungar i möjligaste mån en fullgod undervisning. Därvid tränger sig frågan om rekryteringen av ämneslärare i förgrunden. I dessa skolor finnes läsåret 1953/54 praktiskt taget inga fackutbildade lärare i t. ex. matematik och fysik. Det har visat sig, att extra ordinarie tjänster endast undantagsvis har lockat kompetenta sökande i t. ex. naturvetenskapliga ämnen. Man kan icke heller med extra ordinarie tjänster skapa den fasta lärarstab, som behövs för huvudlärar- och institutionsföreståndaresysslor. Överstyrelsen — som erinrar om sitt i föregående avsnitt behandlade förslag om inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium — finner det nödvändigt, att Stockholms stad även för 1947 års skolor får rätt att anställa ordinarie lärare i lönegraderna Ca 27 och Ca 29, men är inte beredd att nu yttra sig om antalet behövliga tjänster. En dylik beräkning bör grundas på av Stockholms stads skolmyndigheter gjorda undersökningar och framställningar. Överstyrelsen finner det emellertid nödvändigt, att ett icke ringa antal tjänster i lönegraden Ca 29 är tillsatta före den 1 juli 1955. Vid början av läsåret 1956/57 bör nämligen denna tjänsteorganisation vara om icke färdigbildad så dock väsentligt stärkt.

9. Överstyrelsen föreslår, att statsbidrag till lärarlöner vid i folkskolan inbyggda realskolelinjer skall från och med budgetåret 1954/55 utgå i samma omfattning som motsvarande statsbidrag till de högre kommunala skolorna.

Överstyrelsen finner det vara av stor vikt, att frågan om statsbidrag till avlöning åt ämneslärare vid ifrågavarande skolor upptages till omprövning. Det är ett riksintresse, att i folkskolan inbyggda realexamenslinjer kommer till stånd på många platser i vårt land, där de stora barnkullarnas skolbehov måste tillgodoses, utan att befintliga realskolor kan utvidgas eller försöksdistrikt kan inrättas. Om dylika linjer ej upprättas, kommer existerande realskolor att bli utsatta för ett mycket stort tryck från inträdessökande. En för kommunerna gynnsammare tilldelning av statsbidrag torde bli en nödvändighet, om man vill, att ifrågavarande skolform under en övergångstid skall bidra till att täcka en del av det ökade behovet av realskoleutbildning.

I den mån 1947 års skolor i Stockholm kommer att ingå i försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, avses bestämmelserna om statsbidrag i kungl. brevet den 30 juni 1953 skola gälla för dem. I övriga fall bör enligt överstyrelsens mening statsbidrag till lärarlöner vid kommunala realskolelinjer med tre- eller fyraårig lärokurs i Stockholm och på andra orter utgå enligt samma regler som vid högre kommunala skolor.

10. Överstyrelsen föreslår, att de ökade statsbidrag och de bestämmelser om samordnad intagning, som kan komma att beslutas, förbindes med *åläggande för Stockholms stad* att vidtaga åtgärder för erforderlig förstärkning av den personal, som har att pedagogiskt och administrativt leda 1947 och 1949 års skolor.

Om 1947 års skolor alltjämt skulle tänkas ingå som ett led i den nioåriga folkskolan, skulle studierektorsbefattningar kunna anses nödvändiga. Överstyrelsen ifrågasätter dock, om inte en annan anordning skulle vara mera ändamålsenlig. Försöksverksamheten inom Stockholms skolväsen kommer, om skolöverstyrelsens förslag och rekommendationer vinner bifall, att bli

så omfattande, att för ledningen och övervakningen av denna verksamhet utökad personal inom folkskoledirektionen blir nödvändig. Eventuellt bör en sektion upprättas för detta ändamål. En dylik sektion skulle kunna anförtros viktiga pedagogiska och administrativa uppgifter, som speciellt berör både teoretiska och praktiska linjer inom högstadierna av 1947 och 1949 års skolor. De nya chefstjänster, som behöver inrättas, bör vara tillsatta före den 1 januari 1955. Överstyrelsen finner de ifrågasatta förstärkningsåtgärderna vara av sådan vikt, att deras genomförande bör sättas som villkor för de ökade statsbidrag och de bestämmelser om samordnad intagning, som kan komma att beslutas.

11. Överstyrelsen föreslår, att — under förutsättning att Stockholms stad gör framställning därom — sådan *utvidgning av försöksverksamheten* inom staden medges, att denna verksamhet kommer att omfatta samtliga överlärardistrikt inom det södra realskoleområdet.

Den utbyggnad av skolväsendet, som måste ske inom Enskede-Brännkyrkaområdet, är så omfattande, att det till stor del är fråga om en nydaning. Överstyrelsen finner det då vara naturligt, att hela områdets skolväsen utformas med tanke på de grundlinjer för enhetsskolans organisation, som nu kan skönjas. Från och med innevarande läsår är redan 8 av 17 överlärardistrikt inom området försöksdistrikt enligt skolkommissionens förslag, även om försöksverksamheten i flera distrikt hittills endast omfattat första klassen.

Den utbyggnad av folkskolans högstadium, som automatiskt måste ske på grund av barnkullarnas storlek, är omedelbart förestående. En övergång till försöksverksamhet måste därför påskyndas, om organisationen skall kunna utformas i enlighet med här uttalade synpunkter. Enligt överstyrelsens mening borde försöksverksamheten redan höstterminen 1954 omfatta klasserna 1, 2 och 5 inom samtliga överlärardistrikt i Enskede och Brännkyrka. Därest staden av särskilda skäl önskar, att den utvidgade försöksverksamheten redan höstterminen 1954 helt eller delvis skall omfatta även klass 7, bör detta enligt överstyrelsens mening tas under övervägande. Det måste förutsättas, att det under en längre övergångstid inom detta område måste finnas relativt många skolor, där realexamen får avläggas.

Mot skolöverstyrelsens föreliggande förslag *har en ledamot, byråchefen Ulne, reserverat sig*. Enligt reservantens mening bör nu gällande principer för intagning av elever inom Stor-Stockholm tills vidare i allt väsentligt bibehållas; en omläggning bör ej komma i fråga, förrän i samband med genomförande av enhetsskolan i hela Stor-Stockholm. Reservanten anför i huvudsak följande.

När den starkt ökade elevtillströmningen ställer både Stockholm och dess grannkommuner i ett mycket svårt läge, måste givetvis skolorganisationen utvidgas. Lika självfallet är, att dessa nya skolor eller utbyggnader av existerande skolor i första hand bör förläggas till de platser, där elevökningen är störst. I samband härmed bör även skolorna i grannkommunerna utbyggas.

Däremot kan jag icke finna det vara befogat att nu bryta det samarbete, som på skolväsendets område faktiskt ägt rum mellan Stockholm och dess

grannkommuner. Det är icke heller motiverat att nu införa rigorösa föreskrifter om skyldighet att placera eleverna vid närmaste skola. För den föreslagna intagningsnämnden skulle visserligen arbetet i hög grad underlättas, om antagen elev tämligen mekaniskt inplaceras i den skola, som ligger närmast elevens hem. Härigenom blir emellertid föräldrarnas och elevernas egna önskemål och intressen ej tillgodosedda.

Så länge den 5-åriga realskolan finnes, bör den ej förbehållas befolkningen i vissa stadsdelar av Stockholm med uteslutande av elever från andra stadsdelar och från grannkommunerna. Beträffande valet av skola torde föräldrarna vanligen helst välja närmaste skola. Om de önskar en annan skola, har de i regel skäl för detta önskemål. Att utgå från att dessa skäl i regel skulle vara rent subjektiva och utan objektivt underlag, torde vara att underskatta föräldrarnas kännedom om och intresse för dagens skola och sina barns skolgång.

Reservanten anser vidare, att den föreslagna intagningsnämndens beslut bör kunna överklagas hos skolöverstyrelsen som sista instans. Häri instämmer ledamoten, undervisningsrådet Quensel.

4. Remissyttranden.

Stockholms stadsfullmäktige och *överståthållarämbetet* tillstyrker i princip bifall till skolöverstyrelsens föreliggande förslag på samtliga punkter. Den följande redogörelsen för det huvudsakliga innehållet i de i ärendet avgivna yttrandena anknyter till de olika punkterna i överstyrelsens förslag.

1. Intagning i offentliga läroanstalter med sikte på realexamen, praktisk realexamen eller avgångsbetyg från klass 9 g eller a.

Av de hörda *grannkommunerna* riktar *Gustavsberg*, *Järfälla*, *Sundbyberg* och *Österåker* ingen erinran mot förslaget. *Saltsjöbadens* köping finner förslaget betänkligt från principiell synpunkt; det anges dock för köpingens del ej innebära några olägenheter. *Danderyds* köping tillstyrker förslaget under förutsättning att Täby, Vallentuna, Sollentuna och Solna beträffande sina egna elever själva sörjer för ifrågavarande undervisning. *Nacka* stad anser, att reformen för Nackas del bör uppskjutas tills skolväsendet inom Nacka—Värmdö hunnit utbyggas. Motsvarande synpunkt framföres av *Huddinge* kommun. *Täby* köping anser, att förslaget kan genomföras under förbehåll, att de grannkommuner, som icke själva har statliga realskolor och ej är belägna söder om Stockholm, tillsammans får belägga ett lika stort antal elevplatser i Stockholms realskolor som för närvarande. Övriga av de hörda *grannkommunerna* — *Djursholm*, *Lidingö*, *Sollentuna*, *Solna*, *Stocksund* och *Vallentuna* — avstyrker överstyrelsens förslag.

Flera av *grannkommunerna* understryker nödvändigheten av att de får tillräcklig övergångstid för att utbygga sitt skolväsende. *Skoldirektören i Stockholm* framhåller däremot starkt önskvärdheten av att uppskov med

de nya bestämmelsernas tillämpning endast medges, då särskilt starka skäl kan åberopas.

Vidare uttalas från *grannkommunernas* sida önskemål om att grannkommunerna representeras i den gemensamma intagningsnämnden i Stockholm.

Till vad grannkommunerna anfört beträffande övergångstid och representation i intagningsnämnden i Stockholm ansluter sig *Stockholms förordets samarbetsnämnd*, som i första hand förordar en utredning av möjligheten att ordna skolfrågan allsidigt regionalt för Stor-Stockholm.

Länsstyrelsen i Stockholms län deklarerar sin principiella anslutning till den mening, som i ärendet uttalats av reservanten inom överstyrelsen, byråchefen Ulne. Länsstyrelsen finner det särskilt oegentligt, »att den omständigheten, att man, såsom utredningen i ärendet utvisar, underlåtit att i tid bereda ungdomen i Enskede-Brännkyrkaområdet önskad undervisning, skall, på sätt nu föreslås, beskära bildningsmöjligheterna för länets skolbarn». Såsom den föreslagna spärren konstruerats lider den, framhåller länsstyrelsen vidare, uppenbarligen även av den stora svagheten, att den verkar hårt för en elev, bosatt i kommun med otillräcklig tillgång å platser, medan den ej har någon inverkan för en elev från kommun, som alls icke ordnat med undervisning av här ifrågavarande slag. Bedömes det emellertid oundgängligen erforderligt att vidtaga reglerande åtgärder i stil med vad överstyrelsen föreslagit, måste enligt länsstyrelsen från länets sida i varje fall framföras två bestämda önskemål. Det första är, att kommun inom länet, som finnes vara i behov därav, får tillfälle att i erforderlig omfattning utbygga sitt skolväsende, innan det förordade nya systemet bringas i tillämpning å kommunen. Det andra önskemålet innebär, att randkommunerna kring Stockholm beredes skälig representation i den planerade centrala intagningsnämnden för Stockholms stad. Slutligen understryker länsstyrelsen i detta sammanhang kraftigt vad från olika håll i ärendet uttalats angående önskvärdheten av att närmare interkommunalt samarbete genom lämpligt organ snarast kommer till stånd för planering av frågor rörande skolväsendets fortsatta utveckling inom Stor-Stockholms-området.

Läroverkslärarnas riksförbund anser, att det icke bör ifrågakomma att nu utestänga vissa kommuner från realskolorna i Stockholm. Förbundet förordar en utredning av frågan, hur grannkommunernas skolproblem skall lösas. En dylik utredning behöver enligt förbundet icke medföra någon onödig tidsförlust; överstyrelsen räknar ju själv med att uppskov med de föreslagna bestämmelsernas tillämpning skall kunna beviljas åtminstone till 1956.

2 och 3. Realskoleområden. Successiv avveckling av klass 1⁵ och 2⁵ vid läroverken inom det föreslagna södra realskoleområdet.

Skolöverstyrelsens förslag tillstyrkes — förutom av överståthållarämbetet och Stockholms stadsfullmäktige — i princip av *statskontoret*, *Läro-*

verkslärarnas riksförbund och Federationen Sveriges allmänna folkskollärarförening.

Skoldirektören i Stockholm framhåller, att överstyrelsens principiella förslag beträffande Enskede-Brännkyrkaområdet synes av Stockholms stad kunna hälsas med största tillfredsställelse. Förslaget medför en utökning av antalet realskoleplatser genom omändringen av de femåriga realskolorna och därmed en förbättring i jämförelse med folkskoledirektionens ursprungliga förslag. Skoldirektören anser emellertid, att i fråga om Bromma-Spångområdet överstyrelsens förslag icke synes innebära en helt tillfredsställande lösning. Områdets ingående i det norra realskoleområdet bör dock enligt skoldirektören tills vidare accepteras, men frågan om realskolemöjligheterna i de västra stadsdelarna torde böra återupptagas inom en snart framtid.

Föredragande borgarrådet framhåller, att en lösning av realskoleproblemet i Stockholm torde underlättas väsentligt genom en uppdelning av staden i realskoleområden på föreslaget sätt. Det kan visserligen hävdas, anför borgarrådet, att eleverna i Enskede-Brännkyrkaområdet genom denna uppdelning kommer att ställas i ett väsentligen annat utgångsläge inför övergången till realskola eller motsvarande än eleverna i stadens övriga delar. Men någon vägande invändning mot förslaget genomförande torde icke detta utgöra; en dylik konsekvens av en intagningsamordning torde knappast kunna undvikas. Påpekandet av skillnaden mellan det södra och det norra realskoleområdet blir därför, framhålles det vidare, relevant som invändning mot förslaget först om det kan anföras som troligt, att den föreslagna ordningen skulle innebära, att eleverna i Enskede-Brännkyrkaområdet genom förslaget genomförande skulle komma att erbjudas en sämre utbildningsstandard på realskolestadiet än andra stockholmselever. Det har därför enligt borgarrådet sitt värde, att frågan om utbildningsstandarden i det södra området ägnats särskild uppmärksamhet i förslaget. Det har i fråga om både lärare, inspektion, undervisningsmateriel och institutionslokaler förutsatts en med skolorganisationen på norr likvärdig standard för det södra området. En viss upprustning särskilt av personell art blir därför, understryker borgarrådet, nödvändig vid övergången till den av skolöverstyrelsen föreslagna ordningen.

Läroverkslärarnas riksförbund anför att det — bl. a. med tanke på att ett antal elever, som icke läst engelska i femte och sjätte klass, kommer att flytta in i Enskede-Brännkyrkaområdet — synes nödvändigt att i någon utsträckning behålla fyraåriga linjer inom området, förmodligen vid åtminstone två av de tre läroverken. Förbundet understryker vidare, att det under inga omständigheter bör komma i fråga att på grund av eventuella övergångssvårigheter vid avvecklingen av klass 1^s och 2^s förflytta ordinarie eller extra ordinarie lärare från dessa läroverk. Förbundet uttalar sig i förevarande sammanhang även för en omedelbar utredning rörande skolproblemen i Bromma-Spångområdet.

Folkskollärarfederationen hävdar beträffande avvecklingen av klass 1⁵ och 2⁵ för sin del bestämt, att samtliga avdelningar av klass 1⁵ bör indragas från och med höstterminen 1954.

Kollegiet vid kommunala gymnasiet och samrealskolan i Gubbängen anser, att en pedagogisk samordning mellan folkskolan och den treåriga realskolan bör ske genom viss differentiering i folkskolans femte och sjätte klasser. I den nya treåriga realskolans klassavdelningar bör enligt kollegiets mening elevantalet fastställas till högst 28.

Kollegiet vid läroverket i Enskede anser, att den femåriga realskolan vid läroverket bör bibehållas under en relativt lång övergångstid samt att lärjungar från det södra realskoleområdet skall få söka till klass 1⁵ vid läroverket på Södermalm. Kollegiet framhåller också vikten av en differentiering i folkskolans femte och sjätte klasser inför den treåriga realskolan, vars klassavdelningar icke bör omfatta flera elever än 25 à 27, i undantagsfall högst 30.

Hökarängens folkskolas föräldraförening och *Brännkyrka läroverks föräldraförening* anholder, att överstyrelsens förslag icke måtte föranleda någon åtgärd.

4. Antalet nybörjaravdelningar inom den teoretiska linjen av 1947 års försöksskolor och antalet tvåspråkiga avdelningar i sjunde klassen av 1949 års försöksskolor.

Skoldirektören i Stockholm framhåller, att det måste förutsättas att antalet avdelningar av överstyrelsen fastställes med hänsynstagande till att dessa skolor är nioåriga försöksskolor och enhetsskolor, där samtliga elever måste beredas plats i klass 7, oavsett utbildningslinje.

Statskontoret finner sig icke kunna tillstyrka, att det begärda bemyndigandet lämnas överstyrelsen. Det bör, anför ämbetsverket, i enlighet med vad som gäller för landet i övrigt ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om inrättande av ytterligare här avsedda skolor inom Enskede-Brännkyrkaområdet.

5. Samordnad intagning.

Läroverkslärarnas riksförbund finner tveksamt, om det är nödvändigt att inom det norra realskoleområdet införa ett »bostadsband». I princip bör föräldrarna ha frihet att välja skola för sina barn. I en nödsituation kan det vara motiverat att gå med på avsteg från denna princip. Det synes dock enligt förbundets mening icke klarlagt, att en dylik situation redan nu föreligger beträffande det norra området. Sedan erfarenhet vunnits av den nya ordningen, kan frågan, anför förbundet, upptagas till förnyat övervägande, om detta visar sig erforderligt.

6 och 7. G e m e n s a m i n t a g n i n g s n ä m n d.

Såsom framhållits i det föregående, har *länsstyrelsen i Stockholms län* — i likhet med ett flertal av de i ärendet hörda grannkommunerna — hemställt att randkommunerna kring Stockholm beredes representation i den föreslagna intagningsnämnden i Stockholm.

Från *Stockholms stads* sida framhålles, att skoldirektören bör vara självskriven ordförande i nämnden.

Folkskollärary Federationen anser, att nämnden bör utökas med två på mellanstadiet tjänstgörande lärare.

Enligt *statskontorets* mening bör nämndens sekreterare, om han är lärare, få nedsättning i undervisningsskyldigheten med tre veckotimmar under senare delen av vårterminen, förslagsvis från den 1 april; därutöver torde minskning i undervisningsskyldigheten icke medges. Ämbetsverket anser vidare, att rätt till besvär över nämndens beslut skall i princip medges. Kommande erfarenheter bör enligt statskontoret få avgöra, om denna rätt sedermera bör inskränkas till att avse endast vissa typfall eller ock helt slopas.

Beträffande den av överstyrelsen förordade fördelningen mellan staten och Stockholms stad av kostnaderna för intagningsnämnden uttalar *föredragande borgarrådet*, att lämpligheten av förslaget i denna del med fog kan ifrågasättas. Det torde vara uppenbart, framhåller borgarrådet, att de erfarenheter på det pedagogiska området, som förslagets genomförande kommer att ge, blir riktgivande för den framtida utbyggnaden av skolväsendet icke endast i Stockholm. Frågan om kostnadsfördelningen bör dock enligt borgarrådets mening i särskilt sammanhang göras till föremål för förhandlingar mellan staden och staten. — Detta uttalande av föredragande borgarrådet gäller även överstyrelsens förslag (p. 10), att kostnaderna för den förutsatta förstärkningen av folkskoledirektionens inspektionsavdelning skall bestridas av staden.

8. I n r ä t t a n d e a v o r d i n a r i e ä m n e s l ä r a r t j ä n s t e r v i d 1 9 4 7 å r s f ö r s ö k s s k o l o r.

Överstyrelsens förslag på denna punkt möter erinran endast från *statskontoret*, som finner att förslaget i nuvarande läge inger avsevärda betänkligheter. Å andra sidan läser man, anför ämbetsverket, icke kunna bortse från det nya läget i Stockholm vid genomförande av helt nya intagningsregler, vilket otvivelaktigt torde motivera, att lärarnas anställningsförhållanden i princip göres lika gynnsamma i det södra som i det norra realskoleområdet. Statskontoret vill därför icke motsätta sig, att ordinarie befattningar provisoriskt inrättas vid 1947 års skolor. Tills vidare bör dock detta enligt ämbetsverkets mening endast ske genom en temporär överflyttning

av redan befintliga ordinarie tjänster från högre skolor inom staden till försökskolorna; överflyttningen bör ske i samband med att tjänster i Ca 29 och Ca 27 vid högre skolor blir lediga genom innehavarnas avgång.

9. Statsbidrag till lärarlöner vid i folkskolan inbyggda realskolelinjer.

Statskontoret finner icke överstyrelsens i det föregående återgivna motivering för förevarande förslag helt entydig, i vad den gäller 1947 års försökskolor. Förslaget föregås enligt statskontoret icke av tillfredsställande utredning rörande konsekvenserna i kostnads- och andra hänseenden. Ämbetsverket anser sig därför icke kunna ta ställning till förslaget utan föreslår, att överstyrelsen får i uppdrag att inkomma med närmare utredning och förslag i statsbidragsfrågan.

Det torde böra nämnas, att *Stockholms stad* synes ha uppfattat överstyrelsens förslag på förevarande punkt så, att staden skulle komma i åtnjutande av statsbidrag för 1947 års skolor i det södra realskoleområdet i enlighet med bestämmelserna för försöksverksamhet med nioårig enhetsskola.

Läroverkslärarnas riksförbund understryker starkt, att 1947 års skolor i försöksområdet bör få statsbidrag till lärarlöner enligt bestämmelserna i kungl. brevet den 30 juni 1953; eljest skulle dessa skolor icke få samma utvecklingsmöjligheter som 1949 års skolor. I skolor av 1947 års typ utanför försöksområdet bör statsbidraget enligt förbundets mening utgå i samma omfattning som vid de högre kommunala skolorna.

10. Villkor för statsbidrag och samordnad intagning.

Skoldirektören i Stockholm finner förstäeligt, att överstyrelsen inför perspektivet av Enskede-Brännkyrkaområdet som en försöksregion anser att en avsevärd förstärkning av skolväsendets i Stockholm pedagogiska och administrativa ledning måste komma till stånd.

För *föredragande borgarrådets* uttalande rörande fördelning av kostnaderna för ifrågakvarande personalförstärkning har redogjorts i det föregående (p. 6 och 7).

Läroverkslärarnas riksförbund framhåller i detta sammanhang såsom nödvändigt, att också varje skola har en ledning med för skolledarskap på högstadiet tillräckliga kvalifikationer.

11. Utvidgning av försöksverksamheten i det föreslagna södra realskoleområdet.

Stockholms folkskoledirektion förutsätter, att den försöksverksamhet, som påbörjas i klasserna 1 och 2 och är avsedd att successivt fullföljas till och med nionde klass, skall utformas i enlighet med riksdagens principbeslut år 1950 (försöksverksamhet med nioårig enhetsskola).

Skoldirektören i Stockholm uttalar, att ett genomförande av överstyrelsens förslag otvivelaktigt skulle innebära avsevärda fördelar för stadens skolväsen. Det skulle ge rika möjligheter till utveckling på skolans område och även vara ekonomiskt fördelaktigt för staden. Med hänsyn till försöksverksamhetens omfattning synes folkskoledirektionens tidigare tillämpade förfaringssätt beträffande nya försöksskolor, nämligen att börja med småskolan, vara att rekommendera. Skoldirektören förordar, att försöksverksamhet av 1949 års art från höstterminen 1954 begäres för samtliga avdelningar av klasserna 1 och 2 och att 1947 års skoltyp begäres för klass 5. Dessutom föreslås, att framställning göres om inräknande i försöksverksamheten från och med hösten 1954 av samtliga avdelningar i redan befintliga högstadier i 1947 års skolor.

Läroverkslärarnas riksförbund understryker överstyrelsens uttalande, att det under en längre övergångstid inom Enskede-Brännkyrkaområdet måste finnas relativt många skolor, där realexamen får avläggas. Att så blir fallet anges av förbundet som en förutsättning för att förbundet skall kunna tillstyrka överstyrelsens förslag på förevarande punkt. Enligt förbundet bör i det södra området finnas så många platser på realexamenslinjerna, att procentuellt lika många barn där som i det norra området kan mottagas på dessa linjer. Folkskoledirektionens ståndpunkt i denna fråga synes, fortsätter förbundet, innebära att realexamen föreslås avskaffad inom området med utgången av läsåret 1960/61. Ett dylikt förfaringssätt motsätter förbundet sig bestämt. De olika linjerna bör under tillräckligt lång tid få förekomma parallellt och ha likvärdiga villkor.

Riksförbundet framhåller vidare såsom önskvärt att försöken inom området göres så mångsidiga som möjligt. Det skulle enligt förbundet bland annat vara utomordentligt värdefullt, om man i viss utsträckning vid en och samma skola kunde pröva olika linjer. De tre läroverken synes förbundet i hög grad lämpade för dylika mångsidiga försök. Förbundet skisserar härutinnan ett flertal projekt: femårig realskollinje, 1947 års linje och 1949 års linje vid samma läroverk; »kontrollavdelningar» av den femåriga realskolan med elevmaterial, likvärdigt med försöksskolornas; förläggning till läroverken av avdelningar på mellanstadiet av 1947 och 1949 års skolor med bibehållet klassläraresystem; upprättande av en praktisk realskola inom området; samverkan mellan skolorna i form av lärarauskultation m. m. Förbundet understryker i detta sammanhang — i likhet med *Folkskollärares federationen* — behovet av en upprustning av skolbiblioteken och behovet av anslag till informations- och liknande kurser för lärarna.

Även *kollegiet vid läroverket i Enskede* framhåller betydelsen av en allsidig pedagogisk försöksverksamhet i samverkan mellan läroverk och folkskola inom det södra realskoleområdet.

Kollegierna vid kommunala gymnasiet och samrealskolan i Gubbängen och vid läroverket i Enskede samt Läroverkslärarnas riksförbund framhåller

ler, att samordningen mellan statliga realskolor, kommunala realskolor och försöksskolor aktualiserar frågan om avskaffande av terminsavgifterna i realskolan.

5. Personalförstärkning vid Stockholms folkskoledirektion.

Såsom framgår av redogörelsen för skolöverstyrelsens förslag, har överstyrelsen (p. 10) föreslagit, att de ökade statsbidrag och de bestämmelser om samordnad intagning, som kan komma att beslutas, skall förbindas med åläggande för Stockholms stad att vidtaga åtgärder för erforderlig förstärkning av den personal, som har att pedagogiskt och administrativt leda 1947 och 1949 års skolor.

Med anledning härav har *Stockholms stadsfullmäktige* den 15 februari 1954 beslutat, bland annat, *dels* att godkänna ett av stadens vederbörande myndigheter upprättat förslag till förstärkning av folkskoledirektionens organisation, att gälla från och med den 1 juli 1954, under förutsättning att Kungl. Maj:t lämnar medgivande till utvidgning av försöksverksamheten inom Enskede-Brännkyrkaområdet — avseende försöksverksamhet av 1949 års art för samtliga avdelningar av klasserna 1 och 2 samt 1947 års skoltyp för klass 5 ävensom inräknande i försöksverksamheten av samtliga avdelningar på redan befintliga högstadier i 1947 års skoltyp, allt från och med den 1 juli 1954 — och att vederbörligt beslut fattas om ökade statsbidrag och inrättande av ordinarie ämneslärtjänster vid 1947 och 1949 års försöksskolor i enlighet med skolöverstyrelsens förslag, *dels ock* att för nämnda personalförstärkning anvisa folkskoledirektionen ett tillfälligt anslag å sammanlagt 143 000 kronor för andra halvåret 1954.

Av handlingarna inhämtas rörande den beslutade personalförstärkningen vid folkskoledirektionen i huvudsak följande.

Vid direktionens *inspektionsavdelning* är nu inrättade tjänster för följande befattningshavare, nämligen en förste folkskolinspektör, tre folkskolinspektörer och fyra fackinspektörer. Därjämte finnes två arvodesbefattningar, en som konsulent och en som sekreterare i skolorganisationskommittén. Den beslutade *förstärkningen* gäller tillfälliga tjänster för fyra folkskolinspektörer och sex ämneskonsulenter. Sekreterarbefattningen indrages.

Personalen vid *skoldirektionens kansli* består nu av tre sekreterare, en aktuarie, två kanslibiträden och ett kontorsbiträde. Den beslutade *förstärkningen* innebär utökning med tillfälliga tjänster för två sekreterare, en amanuens, en kontorsassistent, en kontorskrivare, fyra kanslibiträden och ett kontorsbiträde.

Lönekostnaderna beräknas öka med i runt tal 287 000 kronor per år på grund av nu angivna personalförstärkning.

Föredragande borgarrådet understryker i ärendet ånyo, att en uppdelning av staden i två realskoleområden icke får medföra en kvalitativ försämring av undervisningen på ifrågakvarande stadium för Enskede-Brännkyrkaområdet vid jämförelse med det övriga stadsområdet. Förstärkningen av folk-

skoledirektionens centrala förvaltning utgör ett led i den härför erforderliga upprustningen. Det är vidare nödvändigt, framhåller borgarrådet, att det södra realskoleområdet tillföres kvalificerade lärarkrafter i samma utsträckning som det norra området; ordinarie ämneslärartjänster i Ca 27 och Ca 29 vid 1947 och 1949 års skolor utgör sålunda en ovillkorlig förutsättning för förslaget genomförande. En garanti för samma standard i båda realskoleområdena blir också, fortsätter borgarrådet, den allmänna upprustningen i fråga om förbrukningsmateriel och institutionslokaler. Borgarrådet uttalar vidare beträffande personalförstärkningen vid folkskoledirektionen, att det förhållandet, att de nya tjänsterna ej fördelats på ordinariebildande och icke ordinariebildande utan för år 1954 redovisas såsom tillfälliga tjänster, endast beror på ett tekniskt redovisningsförfarande och icke på att dessa tjänster skulle anses vara av kortare varaktighet än direktionens övriga tjänster.

Överståthållarämbetet finner ej anledning till erinran i anledning av stadsfullmäktiges ifrågavarande beslut.

Skolöverstyrelsen anför beträffande den beslutade personalförstärkningen vid folkskoledirektionen följande.

Med tanke på de ökade krav som en så omfattande försöksverksamhet kommer att ställa på den lokala skolledningen i pedagogiskt avseende, torde den beslutade personalförstärkningen närmast vara att betrakta såsom ett minimiprogram. I fråga om mellangrads- och kanslipersonal förefaller det snarast att vara otillräckligt. Vidare anser överstyrelsen det ur rekryteringsynpunkt vara en olägenhet, att alla de nya tjänsterna för år 1954 redovisas såsom tillfälliga. Överstyrelsen förutsätter emellertid, att de snarast möjligt erhåller en sådan karaktär, att de förmår locka för uppgiften tillräckligt kvalificerade sökande.

6. Departementschefen.

Skolöverstyrelsens föreliggande förslag är, som jag tidigare nämnt, endast i vissa avseenden av beskaffenhet att behöva underställas riksdagens prövning. De olika föreslagna åtgärderna har emellertid ett sådant sammanhang med varandra, att jag här icke kan begränsa mig till att blott behandla de spörsmål, för vilkas lösning kräves riksdagens medverkan. Å andra sidan vill jag redan nu ange, att ett genomförande av förslaget fordrar vissa beslut av Kungl. Maj:t innan den 1 april 1954, före vilken tidpunkt riksdagen icke torde ha fattat beslut i anledning av den hemställan, vari mitt anförande kommer att utmynna.

Överstyrelsens förslag gäller två huvudfrågor. Den ena avser förhållandet mellan Stockholm och dess grannkommuner, den andra gäller skolförhållandena inom Stockholm.

Redan i december 1952 hemställde Stockholms folkskoledirektion om en sådan tolkning av gällande bestämmelser för hänvisning av elever till realskoleutbildning, att barn från vissa av Stockholms grannkommuner skulle

förlora den möjlighet, de hittills haft att välja mellan femårig realskola i Stockholm och fyraårig realskola i hemkommunen eller annan grannkommun. Till stöd för denna framställning åberopades de växande svårigheterna för Stockholms stad att bereda tillfredsställande möjligheter till realskoleutbildning för stadens egna barn. Något senare, i mars 1953, begärde folkskoledirektionen vidare, att för Stockholms stad skulle utfärdas bestämmelser om en samordnad intagning efter geografiska principer för tillträde till första klass i stadens realskolor och kommunala flickskolor samt motsvarande klasser i stadens nioåriga försöksskolor.

Som nämnts resulterade dessa framställningar i att Kungl. Maj:t uppdrog åt skolöverstyrelsen att utreda frågan om olika skolformers lärjungeområden och om samordnad elevintagning i parallella skolor av olika form inom ett eller flera närbelägna lärjungeområden eller skoldistrikt.

I den föreliggande utredningen — som i stort sett begränsats till förhållandena i Stockholms stad och dess grannkommuner — har gjorts en kartläggning av möjligheterna till realskoleutbildning inom Stor-Stockholm. Av denna framgår beträffande Stockholms stad, att dess läroverksorganisation — flickskolor och praktiska realskolor inräknade — inom några år skulle behöva fördubblas, om man för de växande årsklasserna vill uppehålla samma möjligheter till realskoleutbildning i nämnda skolformer, som förelåg läsåret 1951/52. Samtidigt framgår, att inom staden föreligger väsentligt olika möjligheter till dylik utbildning i Enskede-Brännkyrkaområdet och i staden i övrigt. Medan man inom staden i övrigt skulle kunna upprätthålla ungefär samma platstillgång som hittills i klasserna 1⁴, 1⁵, 1⁶ och 1⁷, motsvarande omkring 40 procent av årskullen, om platserna helt tas i anspråk för innerstadens och de västra stadsdelarnas barn samt, i begränsad omfattning, barn från vissa grannkommuner, kommer inom Enskede-Brännkyrkaområdet under perioden 1954—57 endast att finnas plats i klass 1⁵ för 9—7 procent av barnen i detta område. Antalet barn i folkskolans normalklass 4 inom sistnämnda område beräknas höstterminen 1956 vara i det närmaste lika stort som motsvarande antal barn var i hela staden läsåret 1950/51. För att i Enskede-Brännkyrkaområdet ge plats i klass 1⁵ för lika många barn, som i staden i övrigt beräknas kunna få plats i denna klass — motsvarande 25—28 procent av årskullen — skulle det om två år behövas 6—8 nya läroverk.

Realskoleutbildningsmöjligheterna i Stockholm kommer således att inom några år bli mycket begränsade i förhållande till de ökande årskullarna, om ej särskilda åtgärder vidtages. Betygspoängen för intagning i klass 1⁵ låg i Stockholm redan hösten 1953 3½ poäng högre än det föreskrivna minimumtalet 13½. Visserligen kan påvisas orter med ännu högre poängkrav, men häremot må anföras, att problemen i Stockholm, om man räknar i absoluta tal, har en för landet enastående storlek.

Emellertid har även Stockholms grannkommuner intresse av tillgången

på realskoleutbildningsmöjligheter inom Stockholm. Sålunda undervisades höstterminen 1952 i stadens statliga och högre kommunala skolors nybörjarklasser 732 elever från andra kommuner, i regel grannkommuner. Nämn- da antal motsvarade 17 procent av totalantalet elever i dessa klasser. Åt- skilliga av de »främmande» eleverna kom från grannkommuner med egna realskolor. Flera av de större grannkommunerna har, relativt sett, samma eller ännu svårare problem i fråga om platstillgång som Stockholm. Det skall också framhållas, att vissa av grannkommunerna i sin tur i betydligt större relativ omfattning än Stockholm tar emot »främmande» elever.

Skolöverstyrelsen framhåller nu, efter sin undersökning av skolförhållan- dena i Stockholm och dess grannkommuner, att det i fråga om realexamens- linjerna är nödvändigt att genomföra en begränsning av den frihet, som hit- tills rätt vid valet av skolform för realskoleutbildning. Enligt överstyrelsens förslag skall lärjunge inom Stor-Stockholmsområdet, som önskar allmän realskoleutbildning eller praktiskt betonad realskoleutbildning vara hänvi- sad till sådan inom hemkommunen befintlig läroanstalt, som äger rätt att anställa realexamen eller praktisk realexamen på önskad utbildningslinje. Motsvarande hänvisning till enhetsskolans högstadium skall ske beträffan- de elev, som önskar erhålla avgångsbetyg från anhetsskolans klass 9 g eller a. Sökande från sådan kommun i Stor-Stockholm, där nu avsedd realskole- utbildning ej meddelas, skall hänvisas till läroanstalt i annan kommun i Stor-Stockholm, där den önskade utbildningen tillhandahålles.

Överstyrelsens förslag innebär vidare, att Stockholms stad skall indelas i två realskoleområden — det ena omfattande Enskede-Brännkyrkaområ- det och det andra området omfattande staden i övrigt — vilka i avseende å intagningshänvisningen skall jämnställas med kommun. Ökade möjligheter till realexamensutbildning inom det södra området avses skola ske genom utbyggnad av 1947 års skolor under en övergångstid, samtidigt som inom samtliga överlärardistrikt inom området skall startas försöksverksamhet med nioårig enhetsskola. Intagningen i Stockholm skall samordnas genom en för båda realskoleområdena gemensam intagningsnämnd. Intagningen till realexamensutbildning i det södra området skall anknyta till folkskolans sjätte klass.

Jag har nu angivit huvudlinjerna i överstyrelsens förslag, i vad det gäller en organisatorisk omläggning av elevintagningen i de högre skolorna i Stor- Stockholm. Innan jag går in på behandlingen av de olika detaljerna i över- styrelsens förslag, vill jag ange min principiella ståndpunkt till de nu näm- da huvudlinjerna.

Såsom överstyrelsen framhållit innebär förslaget i dessa avseenden en be- gränsning i den frihet, som föräldrarna såväl i Stockholm som i dess grann- kommuner hittills haft, när det gällt att placera barnen i önskad skolform. Den till följd av de växande årskullarna starkt stigande bristen på nybör- jarplatser i Stockholms realskolor medför emellertid inför den önskade över-

gången till realskoleutbildning en betygshets, vars menliga inverkan på eleverna och på skolarbetet allmänt omvitnats. Såsom jag framhållit kommer denna tävlan om nybörjarplatserna i realskolan i Stockholm att ytterligare skärpas under de närmaste åren, därest icke särskilda åtgärder vidtages. Planeringsåtgärderna måste alltså gå i den riktningen, att betygshetsen icke ökas utan att den i stället i möjligaste mån elimineras. Detta måste betecknas som ett synnerligen angeläget önskemål.

För Stockholms grannkommuner, där realskolorna i allmänhet är fyraåriga, innebär förslaget, att hittills medgiven valfrihet mellan femårig realskola i Stockholm och fyraårig realskola i hemkommunen försvinner. De elever i grannkommuner med realskola, som önskar avlägga realexamen, blir enligt förslaget hänvisade till hemkommunernas realskolor. I den mån dessa är fyraåriga blir skolgången till realexamen ett år längre än vid femårig realskola. Detta kan emellertid elimineras genom användning av det s. k. Stocksunds-systemet, d. v. s. övergång till klass 2⁴, sedan engelska lästs i folkskolans klass 5 och 6. Efterfrågan på platser i grannkommunernas realskolor kommer dock under alla förhållanden att öka, sedan de elever, som önskar realexamensutbildning, utestängts från Stockholms realskolor. Ett genomförande av överstyrelsens förslag ställer alltså ökade krav på grannkommunernas förmåga att tillhandahålla sina barn önskad utbildning i högre skolor. Enligt min mening är det i och för sig ingalunda önskvärt att begränsa den frihet att placera barnen i Stockholms realskolor, som hittills åtnjutits också av de grannkommuner, som själva har realskolor. I nuvarande prekära läge för Stockholms stad synes det emellertid nödvändigt att tills vidare förbehålla realskolorna i Stockholm i första hand för stadens egna barn och barn från de grannkommuner, som själva ännu icke kunnat ordna med högre utbildning. Såsom överstyrelsen framhållit, kommer härtill den mera positiva synpunkten, att det icke heller är tillfredsställande för planeringen och utvecklingen av befintliga och planerade realskolor eller högstadieskolor i Stockholms grannkommuner, att en stor del av de för teoretiska studier mest lämpade eleverna söker sig till skolor i Stockholm.

Av dessa skäl ansluter jag mig i princip till överstyrelsens förslag, i vad det gäller gränsdragningen mellan Stockholm och de av dess grannkommuner, som själva kan erbjuda realskoleutbildning. Det skulle emellertid, anser jag, vara oskäligt att utan vissa möjligheter till uppskov omedelbart tillämpa de föreslagna bestämmelserna för ifrågavarande grannkommuner i samtliga fall. Till detta spørsmål återkommer jag i det följande.

Flera av grannkommunerna är i färd med att planera och utvidga möjligheterna till sådan utbildning, som anknyter till folkskolan. Med den principiella ståndpunkt jag nyss intagit vill jag understryka angelägenheten av att en dylik utveckling sker inom samtliga av förevarande förslag berörda grannkommuner. I likhet med överstyrelsen och länsstyrelsen får jag i an-

slutning härtill framhålla önskvärdheten av att frågor av denna art blir föremål för interkommunalt samarbete i lämplig form.

Vad därefter *Stockholms stad* beträffar, så gäller problemet här att snabbt utvidga möjligheterna till realskoleutbildning, för att för de starkt växande årskullarna skall kunna ges relativt sett samma tillfällen till dylik utbildning, som hittills förelegat. I enlighet med de vid 1951 års riksdag (prop. 136, SU 167, rskr 310) förordade riktlinjerna för de högre skolornas utveckling under övergångstiden före enhetsskolans införande har *Stockholms stad* i detta hänseende valt den utväg, som innebär inrättande av i folkskolan inbyggda realskolelinjer, de s. k. 1947 års skolor. I dessa läses engelska i klass 5 och 6, varefter för de elever, som önskar realexamensutbildning och uppfyller vissa härför uppställda villkor, följer en treårig realskolelinje, som avslutas med realexamen. Vid sidan av den teoretiska examenslinjen finnes i 1947 års skolor en likaledes treårig praktiskt betonad linje utan realexamen. 1947 års skolor har hittills upprättats i 12 överlärardistrikt, varav 9 inom *Enskede-Brännkyrkaområdet*. *Därjämte* har inom vissa överlärardistrikt startats försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, de s. k. 1949 års skolor. I fem överlärardistrikt med 1947 års skolor har på lågstadiet från och med innevarande läsår startats verksamhet av 1949 års typ.

Av skolöverstyrelsens undersökning framgår med all tydlighet, att *Enskede-Brännkyrkaområdet* intar en särpräglad ställning i fråga om tillgång en på realskoleutbildningsmöjligheter. I detta område kommer inom några år att finnas över hälften av det totala antalet barn i normalklass 4 av *Stockholms folkskolor*. I området finnes endast tre läroverk, medan i övriga delar av staden finnes sexton dylika. I området finnes vidare icke någon praktisk realskola eller kommunal flickskola.

Upprättandet i tämligen stor omfattning av 1947 års skolor i *Enskede-Brännkyrkaområdet* har icke kunnat medverka till en minskning av den framför allt i folkskolans fjärde klass skärpta betygshetsen. Övergången till 1947 års realexamenslinjer sker ju nämligen först från folkskolans sjätte klass. Ansökan om övergång till klass 1⁵ är nu fri för alla barn i folkskolans fjärde klass i hela *Stockholm*. Om det skall vara möjligt att under övergångstiden före enhetsskolans genomförande ordna tillfredsställande realskoleutbildningsmöjligheter inom *Stockholm* efter den linje, som staden i enlighet med av statsmakterna givna riktlinjer hittills tillämpat och i fortsättningen vill tillämpa, torde det vara ofrånkomligt att, på sätt överstyrelsen föreslagit, avskilja *Enskede-Brännkyrkaområdet* till ett särskilt realskoleområde. Först därigenom vinner man syftet att genom en utbyggnad av 1947 års skolsystem kunna eliminera betygshetsen i folkskolan inför övergången till realskoleutbildning. Först därigenom kan man nämligen samordna intagningen inom detta stora område till att gälla övergång enbart från folkskolans sjätte klass. Samtidigt kan genom denna anordning

realskoleutbildningsmöjligheterna inom stadens övriga delar bevaras i stort sett oförändrade i förhållande till den på dessa stadsdelar belöpande andelen i årskullarna. Härtill kommer att 1947 års realskolelinjer i det södra området får ta hand även om de elever, som med ett oförändrat intagningsystem skulle ha kunnat lyckas komma in i klass 1⁵; rekryteringen till dessa nya skolor blir således från begåvnings synpunkt icke ensidig och skolorna får därför, såsom överstyrelsen anför, bättre möjligheter att under de närmaste åren fylla sina maktpåliggande uppgifter.

Ett ytterligare skäl för att Enskede-Brännkyrkaområdet avskiljes till ett särskilt realskoleområde, är skolöverstyrelsens och stadens önskan, att området så småningom helt omvandlas till försöksdistrikt med nioårig enhetsskola. Detta önskemål bör enligt min mening tillgodoses. Att låta hela staden bli försöksdistrikt — en möjlighet som diskuterats inom folkskoledirektionen men tills vidare avvisats — är av olika skäl icke görligt. Men det skulle från försökssynpunkt och ur organisatorisk synvinkel icke heller vara lämpligt att inom Enskede-Brännkyrkaområdet bedriva en försöksverksamhet med nioårig enhetsskola i full anknytning med ett så rikt facetterat högre skolsystem, som det norra realskoleområdet erbjuder. Det kan väl möjligen från något håll riktas en principiell invändning redan mot det förhållandet, att i det södra området jämsides med försöksverksamheten med nioårig enhetsskola skall förekomma realexamenslinjer i den omfattning, som överstyrelsen och folkskoledirektionen avser. Såsom framgår av vad jag nyss anført, är det emellertid här fråga om övergångsanordningar i avvaktan på enhetsskolans genomförande. Enligt min uppfattning skulle det vara helt ogörligt att för ett område av denna storlek utan dylika anordningar genomföra en försöksverksamhet med enhetsskola.

Det har i den allmänna diskussionen från vissa håll gjorts gällande, att överstyrelsens förslag skulle medföra en »bildningsspärr vid Hammarbyleden» för eleverna i det södra området. Såsom föredragande borgarrådet anført, kan ett dylikt påstående få något sakligt fog för sig endast om förslagens genomförande skulle för det södra området medföra en sämre utbildning på realskolestadiet än den som meddelas i det norra området. Något dylikt är uppenbarligen icke avsett. Såväl från överstyrelsens som från stadens sida har tvärtom mycket starkt understrukits vikten av att realskoleorganisationen i det södra området får en med det norra området likvärdig standard, såväl personellt som materiellt.

Med dessa överväganden ansluter jag mig i princip till skolöverstyrelsens förslag även i fråga om den organisatoriska omläggningen av elevintagningen inom Stockholm.

Jag övergår härefter till att närmare behandla de olika punkterna i överstyrelsens föreliggande förslag och därmed sammanhängande frågor.

Det synes mig fullt riktigt, att man vid intagningshänvisningen tills vida-

re upprätthåller full valfrihet mellan olika utbildningslinjer och utbildningsmål. Överstyrelsens förslag skiljer i enlighet härmed mellan realexamen, praktisk realexamen och avgångsbetyg från enhetsskolans klass 9 a eller g. Övergång till enhetsskolans högstadium från annan utbildningslinje bör dock, såsom också föreslagits, i Stockholm tills vidare förbehållas elever i Enskede-Brännkyrkaområdet. Jag finner det vidare vara lämpligt, att undantag från hänvisningsreglerna skall kunna göras, då särskilda skäl så föranleder; bl. a. måste hänsyn tas till att för elever i vissa grannkommuner till Stockholm en realskola i Stockholm kan från kommunikationssynpunkt vara uppenbart mera lättillgänglig än realskolan i hemkommunen.

Jag biträder också överstyrelsens förslag, att de under p. 1 föreslagna bestämmelserna skall träda i kraft från och med den intagningsperiod, som föregår höstterminen 1954. Överstyrelsen har framhållit, att man i vissa fall kan förutse övergångssvårigheter för de grannkommuner, vilkas barn enligt bestämmelserna skulle komma att bli utestängda från Stockholms realskolor. Överstyrelsen har därför hemställt om bemyndigande att bevilja uppskov med bestämmelsernas tillämpning helt eller delvis till och med den intagning, som föregår höstterminen 1955. Jag tillstyrker, att dylikt bemyndigande lämnas överstyrelsen. Samtidigt vill jag i anslutning till vad jag anfört i det föregående framhålla, att uppskov tills vidare synes böra beviljas efter rätt liberala principer, eftersom det i vissa fall skulle vara oskäligt att redan nu ställa en grannkommun med egen realskola helt utan möjlighet att sända sina barn till Stockholms realskolor. Nödig hänsyn bör alltså tas till att de grannkommuner, som är i behov därav, bör få skäligen tid på sig att bygga ut sitt skolväsen. Genom indelningen av Stockholm i realskoleområden torde en dylik praxis i fråga om uppskov under de närmaste åren icke behöva medföra några större olägenheter för de olika realskoleområdena. Vid uppskovsprövningen måste dock givetvis iakttagas, att en grannkommun under inga förhållanden genom uppskov ges större realskoleutbildningsmöjligheter än Stockholm. Efter 1955 synes, såvitt nu kan bedömas, uppskovsprövningen böra ankomma på Kungl. Maj:t.

Jag vill i detta sammanhang också ange, att jag i det följande ämnar föreslå viss representation för grannkommunerna i den gemensamma intagningsnämnden i Stockholm.

Gränsen mellan de två realskoleområdena inom Stockholms stad bör från väster följa Hammarbyleden till Hammarbysjön men därefter gå utmed Sickla kanal, så att den del av staden, som ligger på Nackalandet, Danviksklippan, hänföres till det norra realskoleområdet.

Jag har tidigare framhållit, att fördelen med avskiljandet av Enskede-Brännkyrkaområdet till ett särskilt realskoleområde är, att man då kan anknyta intagningen på realexamenslinjerna inom området helt till folkskolans klass 6. I detta syfte fordras dock, såsom överstyrelsen framhållit, en successiv avveckling av klasserna 1^s och 2^s vid högre

allmänna läroverket i Enskede samt vid samrealskolorna i Brännkyrka och Gubbängen. Skulle en dylik avveckling ej ske, skulle ansökan om övergång till klass 1⁵ i dessa läroverk med för närvarande 420 nybörjarplatser vara i princip fri för samtliga elever i folkskolans fjärde klass inom området. En dylik ordning skulle väsentligt skärpa betygshetsen i folkskolan och framstår därför som helt förkastlig. Genom en krympning av de femåriga realskolorna inom området till treåriga med större bredd kan intagningen vid dem samordnas med intagningen på 1947 års realexamenslinjer. Vidare ansluter man härigenom närmare till den försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, som redan bedrivs inom området och som avses skola utbyggas. Övergångsvis kan det emellertid vara nödvändigt att bibehålla någon eller några avdelningar av klass 1⁵, bl. a. med hänsyn till eventuella kvarstannare. Fyraåriga linjer vid ifrågavarande realskolor måste, såsom bland andra Läroverkslärarnas riksförbund framhållit, bibehållas för sådana elever, som inflyttat till området utan att ha läst engelska i folkskolans klass 5 och 6. För områdets egna elever synes övergång till klass 2⁴ kunna ske, i den mån eleverna läst engelska i klass 5 och 6.

Det torde alltså få ankomma på Kungl. Maj:t att, såsom ett led i den utvidgade försöksverksamheten och i samordningen av intagningen inom det södra realskoleområdet, få besluta om successiv avveckling från och med läsåret 1954/55 av klasserna 1⁵ och 2⁵ vid ifrågavarande realskolor. Det synes lämpligt, att överstyrelsen bemyndigas att utfärda övergångsbestämmelser för avvecklingen och fastställa tim- och kursplaner för realskola med tre- och fyraåriga lärokurser vid förevarande läroverk.

Av kollegierna vid läroverken i Gubbängen och Enskede har ifrågasatts en differentiering av folkskolans femte och sjätte klasser inför övergången till den treåriga realskolan. Vad kollegierna åsyftat härmed är icke fullt klart. I hela det södra realskoleområdet skall i enlighet med överstyrelsens och folkskoledirektionens förslag läsas engelska i folkskolans klass 5 och 6. Efter klass 6 skall eleverna höstterminen 1956 fördelas mellan de tre läroverken samt 1947 och 1949 års skolor. Inga elever inom området kommer alltså att efter klass 6 fortsätta i folkskola av nuvarande form. Någon klassdifferentiering utformad så, att till vissa specialklasser i folkskolan hänfördes elever som sedan skulle intagas vid de tre läroverken eller på 1947 års teoretiska linje och 1949 års tvåspråkiga linje, synes icke böra ifrågakomma. Däremot föreligger givetvis inga hinder för en s. k. gruppdifferentiering i engelska i klass 5 och 6 i enlighet med skolkommissionens förslag.

I detta sammanhang torde jag få upptaga ett spörsmål, som icke gäller Stockholm. Inom en snar framtid torde Kungl. Maj:t få att pröva framställningar om införande av försöksverksamhet med nioårig enhetsskola i vissa större städer med väl utbyggt system av högre skolor. Vad jag närmast har i tankarna är Falun, vars ansökan om att få bli försöksdistrikt för närvarande behandlas i skolöverstyrelsen. Enligt vad jag inhämtat räknar

staden med att under försökstiden tills vidare i viss utsträckning behålla de högre skolorna vid sidan av försöksskolorna, bl. a. med hänsyn till att staden har en stor landsbygd som upptagningsområde när det gäller den högre skolutbildningen. Eftersom det är av stort intresse för försöksverksamheten att med denna inlemmas distrikt även av den större stadstypen men det samtidigt av olika skäl torde vara omöjligt att vid införande av försöksverksamhet i städer av denna struktur helt avveckla med försöksskolan parallella högre skolformer, synes någon erinran icke böra riktas mot att i dylika fall högre skolor övergångsvis bibehållas vid sidan av försöksskolan. Därvid uppkommer, på samma sätt som i det södra realskoleområdet i Stockholm, vissa samordningsproblem. Det torde därför få ankomma på Kungl. Maj:t att även i de fall, som här avses, få såsom ett led i försöksverksamheten besluta om avveckling av vissa lägre klasser i högre skolor inom större försöksdistrikt.

Överstyrelsen har hemställt om bemyndigande att fastställa antalet nybörjaraavdelningar inom den teoretiska linjen av 1947 års skolor och antalet tvåspråkiga avdelningar i sjunde klassen av 1949 års skolor, detta i syfte att göra utbildningsmöjligheterna på realskolestadiet i möjligaste mån lika i de två realskoleområdena i Stockholm. Jag har ingen erinran mot vad överstyrelsen föreslagit, i vad det gäller 1947 års skolors teoretiska linje; för inträde på denna linje gäller vissa villkor i fråga om betyg. Beträffande 1949 års skolor, vari bedrivs försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, förhåller det sig så, att i sjunde klassen avdelningarna nu differentieras efter tillvalsämnen; de elever, som väljer tyska, hänföres alltså till särskilda avdelningar. För 1949 års skolor kan det icke bli fråga om att på något sätt bestämma antalet tvåspråkiga avdelningar i sjunde klassen efter vissa betygskrav. Antalet tvåspråkiga avdelningar kommer i stället att bestämmas av utfallet av elevernas val av tillvalsämnen, vilket val bör föregås av rådgivning men vara helt fritt. Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla såsom önskvärt, att i sjunde och åttonde klasserna av 1949 års skolor också prövas alternativet med odifferentierade klasser med gruppläsning.

Mot överstyrelsens skissering av hur den samordnade intagningen i Stockholms realskoleområden avses skolaske och mot överstyrelsens hemställan om bemyndigande att i detta avseende utfärda närmare föreskrifter har jag ingen erinran. Förslaget innebär bland annat, att eleverna skall fördelas mellan skolorna »under hänsynstagande till bostads- och kommunikationssynpunkter samt de särskilda förhållanden, som kan åberopas». Läroverkslärarnas riksförbund har ifrågasatt nödvändigheten av ett dylikt »bostadsband» inom det norra realskoleområdet. Med anledning därav får jag erinra om att enligt läroverksstadgans föreskrifter vid jämförelse mellan intagningsökande till läroverk, som har gemensamt lärjungedområde, företräde skall bestämmas bl. a. »med hänsyn till lärjungarnas bo-

ningsorter på längre eller kortare avstånd från de olika läroverken». De av överstyrelsen förordade riktlinjerna står alltså i överensstämmelse med redan nu gällande föreskrifter. Bostads- och kommunikationssynpunkterna synes mig alltjämt böra vara den primära grunden för fördelningen. I vad mån undantag härifrån skall göras, får bli beroende på vidare erfarenheter och tills vidare överlämnas åt intagningsnämndens bedömande.

För de båda realskoleområdena i Stockholm bör, såsom framgått av vad jag anfört i det föregående, inrättas en gemensam intagningsnämnd. Beträffande nämndens sammansättning förordar jag följande ändringar av överstyrelsens förslag, nämligen dels att skoldirektören i Stockholm insättes såsom självskriven ordförande i nämnden utan att någon minskning av det till tre föreslagna antalet av stadsfullmäktige utsedda ledamöter sker, dels att rektorerna vid de kommunala flickskolorna och praktiska kommunala realskolorna tillsammans får utse en ledamot, dels ock att i nämnden skall ingå två representanter för Stockholms grannkommuner, utsedda av landstingets förvaltningsutskott. Av de sistnämnda bör den ene vara skolman och den andre representera målsmannaintressena. Det sammanlagda antalet ledamöter kommer alltså att uppgå till tolv. Instruktion för nämnden bör fastställas av överstyrelsen. Av praktiska skäl synes nämndens beslut icke böra kunna överklagas. Jag understryker i detta hänseende vad överstyrelsen anfört därom, att nämndens sammansättning synes trygga en insiktsfull handläggning av förevarande frågor.

Frågan om arvoden och andra ersättningar åt nämndens ledamöter liksom spørsmålet om sekreterarens arvode och ersättning för mistade avlöningsförmåner m. m. torde senare få prövas av Kungl. Maj:t.

Beträffande kostnaderna för nämndens verksamhet har överstyrelsen på anförda skäl föreslagit, att för nästa budgetår skall för ändamålet få disponeras ett belopp av 6 000 kronor av statsmedel under förslagsanslaget till Intagningsnämnder vid vissa allmänna läroverk m. fl. läroanstalter (1954 års åttonde huvudtitel, s. 311). Detta innebär i jämförelse med nu beräknade kostnader för intagningsnämnder i Stockholm en kostnadsökning med omkring 4 500 kronor. Jag har för egen del ingen erinran mot vad överstyrelsen anfört beträffande statens andel i kostnaderna för intagningsnämndens verksamhet under nästa budgetår. Men hänsyn till att kostnaderna för nämndens verksamhet av nu icke förutsedd anledning kan bli större eller mindre än vad som för närvarande kunnat beräknas, synes det emellertid lämpligen få ankomma på Kungl. Maj:t att senare bestämma storleken av statens andel i dessa kostnader. Någon uppräknig för nästa budgetår av det angivna anslaget torde nu icke böra göras; anslaget är uppfört såsom förslagsanslag. I stället torde böra utverkas riksdagens medgivande, att ur anslaget skall få bestridas statens andel i kostnaderna för den gemensamma intagningsnämndens i Stockholm verksamhet i enlighet med de närmare bestämmelser, som Kungl. Maj:t meddelar.

En mycket väsentlig förutsättning för att eleverna i det södra realskoleområdet icke skall försättas i sämre läge med avseende å realskoleutbildningen än eleverna i det norra området är, att utvecklingsbefrämjande åtgärder vidtages beträffande högstadieskolorna i Enskede och Brännkyrka. En upprustning av dessa skolor måste ske snabbt och vara färdig till höstterminen 1956, då 1947 års och 1949 års skolor skall mottaga huvuddelen av de lärjungar inom det södra området, som lämnat folkskolans sjätte klass vid vårterminens slut samma år. Stockholms stad synes också väl medveten om betydelsen av en dylik upprustning i materiellt och personellt hänseende.

Skolöverstyrelsen har för sin del förordat statsmakternas medverkan i tre olika hänseenden i syfte att göra 1947 års skolor beredda att ge det stora antalet lärjungar en fullgod undervisning. Överstyrelsen föreslår sålunda, att ordinarie ämneslärartjänster i Ca 27 och Ca 29 skall inrättas vid 1947 års skolor från och med den 1 juli 1955. Jag får i anslutning härtill erinra om att, vid bifall till vad jag i föregående avsnitt förordat om inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium, dylika ordinarie tjänster kommer att inrättas vid 1949 års skolor redan från och med nästa budgetår. Överstyrelsen räknar vidare med att, i den mån 1947 års skolor i det södra realskoleområdet kommer att ingå i försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, de skall komma i åtnjutande av statsbidrag enligt samma bestämmelser, som jämlikt kungl. brevet den 30 juni 1953 gäller för försöksdistrikten. Därjämte föreslår överstyrelsen, att till i folkskolan inbyggda realskolelinjer i övrigt i Stockholm och på andra orter skall från och med nästa budgetår utgå statsbidrag till lärarlöner i samma omfattning, som gäller för de högre kommunala skolorna. Slutligen bör enligt överstyrelsens förslag de ökade statsbidrag och de bestämmelser om samordnad intagning, som kan komma att beslutas, förbindas med åläggande för Stockholms stad att vidtaga åtgärder för erforderlig förstärkning av den personal, som har att pedagogiskt och administrativt leda 1947 och 1949 års skolor.

Skolöverstyrelsen har sålunda i detta sammanhang även tagit upp frågan om statsbidrag till lärarlöner vid de inbyggda linjerna i landsorten. Dylika treåriga linjer är för närvarande inrättade i Halmstad, Linköping, Lund, Malmö och Växjö. Verksamheten har på dessa linjer innevarande läsår startat i klass 7. Det sammanlagda antalet klassavdelningar utgör tretton. Från och med nästa läsår kommer enligt Kungl. Maj:ts beslut likaledes treåriga linjer att starta i Skövde, Tibro och Västerås. Från och med läsåret 1955/56 avses därjämte treåriga linjer skola starta i Umeå och Uppsala. Jag har i det föregående vid redogörelsen för erfarenheterna av den allmänna försöksverksamheten närmare berört de ställningstaganden, som legat till grund för Kungl. Maj:ts beslut om inrättande av en inbyggd linje i Tibro skoldistrikt. Jag har därvid anfört, att det icke torde finnas skäl att

förvägra ett skoldistrikt att med sin folkskola förena en inbyggd linje i stället för att i tidigare tillämpad ordning sända de barn, som önskar realskoleutbildning, till en närbelägen läroverksort. I dylika fall ter sig den inbyggda linjen som en naturlig rationaliseringsåtgärd. Vad gäller de inbyggda linjerna i de större städerna, får jag ännu en gång erinra om att statsmakterna vid 1951 års riksdag godtagit den i folkskolan inbyggda treåriga realexamenslinjen såsom en lämplig övergångsanordning för realskolestadiets utveckling under övergångstiden före enhetsskolans införande. I städer av nu avsedd typ medför de växande årskullarna helt naturligt ökade krav på de högre skolornas kapacitet. Då de statliga skolorna icke torde böra breddas, har kommunen att välja mellan att antingen upprätta en kommunal — helst treårig — realskola eller upprätta en i folkskolan inbyggd realskolelinje. Den inbyggda linjen ansluter närmare till den blivande nioåriga enhetsskolan. Den avsedda utvecklingen inom Enskede-Brännkyrkaområdet i Stockholm visar tydligt, hur den i folkskolan inbyggda realexamenslinjen kan tilldelas en övergångsroll för att sedan successivt avlösas av en framväxande enhetsskola. Från denna synpunkt torde den inbyggda linjen avgjort vara att föredraga framför den fristående kommunala realskolan. I den mån en kommun med ett utbyggt system av högre skolor under övergångstiden före enhetsskolans införande önskar utvidga sina realexamensmöjligheter i syfte att hålla dessa i proportion med de växande årskullarna, synes det därför lämpligt, att denna utvidgning får formen av i folkskolan inbyggda treåriga linjer. Det är önskvärt, att de inbyggda linjerna, såsom hittills i flera fall, också ger möjlighet till praktisk realexamen.

Frågan om ämneslärnarnas avlöningsförhållanden och statsbidrag till deras avlöning har beträffande de inbyggda linjerna hittills endast prövats i vad gäller 1947 års skolor i Stockholm. I fråga om övriga inbyggda linjer har Kungl. Maj:t endast föreskrivit, att undervisningen i läroämnena skall bestridas av lärare, som äger behörighet till ordinarie ämneslärtjänst vid kommunal realskola respektive praktisk kommunal realskola eller för ändamålet godkänts av skolöverstyrelsen, dock att dylikt godkännande icke fordras vid förordnande av lärare för viss kortare tid. Beträffande statsbidrag till avlöning åt ämneslärare på dessa linjer har ännu inga särskilda bestämmelser meddelats.

I likhet med överstyrelsen finner jag det vara av synnerlig vikt att vid 1947 års skolors teoretiska linjer i Enskede-Brännkyrkaområdet anställs ordinarie ämneslärare. Dessa linjer kommer att utsättas för ett mycket kraftigt tryck från och med hösten 1956, då de skall mottaga en stor del av eleverna från folkskolans sjätte klass i området. Skolorna bör därför få tillfälle att i god tid dessförinnan rekrytera kvalificerade lärare till realexamenslinjerna. Men även en mera allmän synpunkt talar för att ordinarie ämneslärtjänster skall få inrättas vid dessa skolor. 1947 års skolors teoretiska linjer fyller ju under övergångstiden samma uppgift som de statliga

och kommunala realskolorna, nämligen att meddela realexamensutbildning. Det synes därför icke kunna anföras något vägande skäl för att de skulle hållas i ett sämre läge i avseende å möjligheterna att rekrytera lärare för realexamensundervisningen. Från denna utgångspunkt är det naturligt, att ordinarie ämneslärartjänster inrättas på den teoretiska linjen också vid de tre skolor av 1947 års typ, som är belägna i det norra realskoleområdet.

Det bör i anslutning till det nu anförda framhållas, att den teoretiska undervisningen på den praktiska linjen av 1947 års skolor bestrides av folkskollärare och att någon ändring härutinnan icke avses.

Överstyrelsen har icke i förevarande sammanhang upptagit frågan om inrättande av ordinarie ämneslärartjänster vid övriga inbyggda linjer i landet. Jag har nyss framhållit, att likställdhet i avseende å möjligheterna att rekrytera ordinarie ämneslärare bör råda mellan realskolorna och de inbyggda linjerna i Stockholm. Då det icke finnes anledning att i förevarande avseende göra någon principiell åtskillnad mellan de inbyggda linjerna i Stockholm och inbyggda linjer på andra orter i landet, synes jämväl sistnämnda inbyggda linjer böra beredas möjlighet att anställa ordinarie ämneslärare.

Jag föreslår alltså, att ordinarie ämneslärartjänster skall från och med budgetåret 1955/56 få inrättas såväl på den teoretiska linjen av 1947 års skolor i Stockholm som vid övriga i folkskolan inbyggda realskolelinjer i landet. De tjänster, som bör ifrågakomma, synes i likhet med vad som gäller för kommunala och praktiska kommunala realskolor vara adjunktstjänster i Ca 29 och Ca 27 samt ämneslärartjänster i Ca 27 och Ca 25. Såsom jag nyligen anført vid anmälan av frågan om vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på högre skolstadier m. m., torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare överväganden besluta, huruvida folkskollärartjänster i 23 lönegraden skall inrättas på de inbyggda linjerna. I fråga om antalet ordinarie tjänster på de inbyggda linjerna torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i anslutning till de grunder som tillämpas beträffande de kommunala och praktiska kommunala realskolorna. För sistnämnda skolformer gällande bestämmelser om tillsättning av lärartjänster, förflyttningsskyldighet samt lärarnas anställningsförhållanden i övrigt m. m. torde helt naturligt böra äga motsvarande tillämpning för de inbyggda linjerna. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles efter förslag av överstyrelsen meddela närmare bestämmelser i förevarande avseenden.

Vad därefter gäller frågan om *s t a t s b i d r a g* har, som nämnts, skolöverstyrelsen räknat med att beträffande 1947 års skolor i det södra realskoleområdet skall tillämpas samma bestämmelser som för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, därest dessa skolor kommer att ingå i försöksverksamheten. Stockholms stad har för sin del förutsatt, att det förutnämnda kungl. brevet den 30 juni 1953 skall bli tillämpligt på angivna 1947 års skolor från och med nästa budgetår. I detta brev har, såsom tidigare

framhållits, bland annat meddelats bestämmelser om statsbidrag för verksamheten på enhetsskolans högstadium för tiden intill utgången av budgetåret 1954/55. Beträffande statsbidrag till avlöning åt lärare i kunskapsämnen på högstadiet innebär dessa bestämmelser, att statsbidraget utgår med 100 procent.

Jag kan för egen del icke tillstyrka, att 1947 års skolor i statsbidragshänsesende skulle försättas i samma förmånliga läge som nu gäller för de skolor, vilka bedriver försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, bland annat 1949 års skolor i Stockholm. Studiemålet på den teoretiska linjen av 1947 års skolor är realexamen. Denna skoltyp skiljer sig alltså på en avgörande punkt helt från enhetsskolan med dess grundläggande målsättning. Icke heller verksamheten på de praktiska linjerna ansluter helt till försöksverksamheten med nioårig enhetsskola.

Men hänsyn till vad jag i det föregående anfört om likställdheten mellan de kommunala och praktiska kommunala realskolorna och de inbyggda linjerna synes det mig däremot klart motiverat, att de inbyggda realexamenslinjerna såväl i Stockholm som på övriga orter från och med nästa budgetår i enlighet med överstyrelsens förslag erhåller statsbidrag till avlöning åt ämneslärare i samma omfattning som de högre kommunala skolorna, d. v. s. med 78 procent av avlöningskostnaderna. Hade de inbyggda linjerna icke inrättats, skulle i stället kommunal realskola varit utvägen att bredda realexamensmöjligheterna. Det föreligger därför enligt min mening icke heller i förevarande avseende anledning att hålla de inbyggda linjerna i en annan ställning än de kommunala och praktiska kommunala realskolorna.

Den nya statsbidragsgrunden torde alltså böra tillämpas från och med nästa budgetår. Under innevarande budgetår torde för de inbyggda linjerna på andra orter än i Stockholm böra gälla samma statsbidragsgrunder, som nu tillämpas beträffande den teoretiska linjen av 1947 års skolor i Stockholm. Statsbidraget med 78 procent synes böra gälla beträffande avlöning åt ämneslärare men däremot av bl. a. tekniska skäl ej för avlöning åt sådan folkskollärare i folkskolan, som kan ha sin tjänstgöring förlagd till realexamenslinjen. För avlöning åt dylik folkskollärare liksom åt folkskollärare, som undervisar på den praktiska linjen av 1947 års skolor, bör såsom hittills gälla folkskolans statsbidragsbestämmelser. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att jämväl i förevarande avseenden framdeles efter förslag av överstyrelsen meddela närmare bestämmelser, som, i vad de avser de nya statsbidragsgrunderna, alltså bör utformas i huvudsaklig överensstämmelse med vad därom gäller beträffande de kommunala och praktiska kommunala realskolorna.

Merkostnaderna enligt den nu föreslagna statsbidragsgrunden i jämförelse med det statsbidrag, som eljest skulle ha utgått såsom för avlöning åt folkskollärare i folkskolan, torde för nästa budgetår kunna beräknas till i runt tal 175 000 kronor.

Här ifrågavarande statsbidragskostnader torde liksom hittills böra bestri-
das ur förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare
vid folkskolor.

Såsom framgår av den redogörelse, som jag tidigare i detta avsnitt läm-
nat, har Stockholms stad — i anledning av överstyrelsens förslag om villkor
beträffande förstärkning av den personal, som har att pedagogiskt och ad-
ministrativt leda 1947 och 1949 års skolor — redan fattat beslut om f ö r -
s t ä r k n i n g a v S t o c k h o l m s f o l k s k o l e d i r e k t i o n. Beslu-
tet innebär anställande av tjugu nya befattningshavare från och med den
1 juli 1954, nämligen fyra folkskolinspektörer, sex ämneskonsulenter, två
sekreterare, en amanuens, en kontorsassistent, en kontorsskrivare, fyra
kanslibiträden och ett kontorsbiträde. Skolöverstyrelsen har uttalat, att
den sålunda beslutade personalförstärkningen närmast syntes vara att be-
trakta som ett minimiprogram. Jag anser för egen del, att den av staden nu
beslutade förstärkningen av folkskoledirektionen tills vidare bör kunna god-
tagas. Det torde få bero på det närmaste årets erfarenheter, om en ytterli-
gare förstärkning måste komma till stånd. Med hänsyn till att staden re-
dan fattat beslut i ämnet, torde frågan om uppställande av det av översty-
relsen föreslagna villkoret icke längre vara aktuell. Jag förutsätter emeller-
tid, att skolöverstyrelsen med uppmärksamhet följer såväl upprustningen
av skolorna av 1947 års typ som arbetsorganisationen inom folkskoledirek-
tionen för dessa skolors och 1949 års skolors administrativa och pedagogiska
ledning samt till Kungl. Maj:ts inkommer med de redogörelser och förslag,
vartill omständigheterna kan föranleda.

Det återstår nu endast att i förevarande sammanhang något beröra frå-
gan om utvidgad försöksverksamhet inom Enskede-Bränn-
kyrkaområdet. Stadens numera gjorda framställning på denna punkt inne-
bär, att i samtliga de överlärardistrikt inom området, där försöksverksam-
het med nioårig enhetsskola ej redan påbörjats, dylik verksamhet skall star-
tas i klasserna 1 och 2 från och med nästa läsår, att 1947 års skoltyp samti-
digt skall påbörjas i klass 5 i alla överlärardistrikt, som på detta stadium
icke bedriver verksamhet av 1947 eller 1949 års typ samt att samtliga av-
delningar på redan befintliga högstadier av 1947 års skolor skall från och
med nästa läsår inräknas i försöksverksamheten med nioårig enhetsskola.

Jag har redan i det föregående anført, att jag anser att överstyrelsens och
stadens önskemål om en utvidgad försöksverksamhet inom Enskede-Bränn-
kyrkaområdet bör tillgodoses. Det synes mig ändamålsenligt, att hela om-
rådets skolväsen utformas i riktning mot en enhetsskoleorganisation. Jag
har också i det föregående i olika sammanhang utgått från att den vidgning
av realexamensmöjligheterna, som måste komma till stånd i förevarande
område för att lösa Stockholms skolproblem, skall ske i form av en utbygg-
nad av 1947 års skolsystem, samtidigt som jag framhållit denna skolform

såsom en lämplig anordning under övergångstiden före enhetsskolans införande.

Stadens förevarande framställning är för närvarande remitterad till skolöverstyrelsen. Jag kan alltså icke nu ta någon slutlig ställning i frågan. Jag vill emellertid ange, att jag i princip ansluter mig till stadens förslag om hur försöksverksamheten med nioårig enhetsskola skall utvidgas, och att jag likaledes kan i princip biträda förslaget, i vad det avser ökning under en övergångstid av 1947 års skolor och därefter ett successivt ersättande av dessa med 1949 års skoltyp. Jag är däremot ej beredd att tillstyrka, att 1947 års skolor skulle få inräknas i försöksverksamheten med nioårig enhetsskola. Jag hänvisar härutinnan till vad jag i det föregående anført i statsbidragsfrågan.

I anslutning till vad jag nu anført och föreslagit, torde böra utverkas beslut av riksdagen *dels* om medgivande att ur förslagsanslaget till Intagningsnämnder vid vissa allmänna läroverk m. fl. läroanstalter må i enlighet med de närmare bestämmelser, som Kungl. Maj:t meddelar, bestridas statens andel i kostnaderna för den verksamhet, som skall bedrivas av den gemensamma intagningsnämnden i Stockholm, *dels* om inrättande från och med budgetåret 1955/56 av ordinarie lärartjänster i läroämnena vid den teoretiska linjen av 1947 års skolor i Stockholm och vid övriga i folkskolan inbyggda realskolelinjer, *dels ock* om statsbidrag från och med budgetåret 1954/55 till avlöning åt lärare i läroämnena vid nu angivna linjer i huvudsaklig överensstämmelse med vad därom gäller beträffande kommunala och praktiska kommunala realskolor. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att senare efter förslag av överstyrelsen meddela närmare bestämmelser i förevarande avseenden liksom Kungl. Maj:t också torde få besluta i övriga hithörande frågor, som jag i det föregående behandlat. Som jag inledningsvis antytt måste vissa beslut meddelas redan före den 1 april 1954. Detta gäller närmast de under p. 1, 2, 5 och 6 i överstyrelsens förslag upptagna spörsmålen. Jag torde således inom kort få ånyo anmäla dessa frågor för Kungl. Maj:t.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) medgiva att ur det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till Intagningsnämnder vid vissa allmänna läroverk m. fl. läroanstalter må i enlighet med de närmare bestämmelser, som Kungl. Maj:t meddelar, bestridas statens andel för budgetåret 1954/55 i kostnaderna för den gemensamma intagningsnämndens i Stockholm verksamhet;

b) medgiva inrättande från och med budgetåret 1955/56 av ordinarie tjänster i läroämnena vid den teoretiska linjen

av 1947 års skolor i Stockholm och vid övriga i folkskolan inbyggda realskolelinjer;

c) godkänna av mig i det föregående förordade grunder beträffande statsbidrag från och med budgetåret 1954/55 till avlöning åt lärare i läroämnena på nu angivna linjer.

Vad departementschefen sålunda under II, III och IV hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämmer, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

E. Erlandsson.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten	2
1. Försöken med enhetsskoleorganisation	3
2. Försöksverksamheten inom det högre skolväsendet	15
3. Utvecklingen utanför försöksdistrikten	20
4. Departementschefen	25
II. Inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium m. m.	30
1. Inledning	30
2. Inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium	34
3. Provisoriska bestämmelser rörande tillsättningsförfarandet m. m.	38
4. Departementschefen	46
III. Bestämmelser om statsbidrag m. m. för verksamheten i försöksskolans klass 9 y	56
IV. Elevintagningen i högre skolor i Stor-Stockholm m. m.	59
1. Inledning	59
2. Skolförhållandena i Stor-Stockholm	62
3. Skolöverstyrelsens förslag	67
4. Remissyttranden	75
5. Personalförstärkning vid Stockholms folkskoledirektion	82
6. Departementschefen	83